STŘEDOŠKOLSKÁ ODBORNÁ ČINNOST

Obor č. 16: Historie

Dělostřelecké cvičiště a tábor u Týna nad Vltavou (1749-1778)

Prokop Machoň
Jihočeský kraj

Týn nad Vltavou, 2022

STŘEDOŠKOLSKÁ ODBORNÁ ČINNOST

Obor č. 16: Historie

Dělostřelecké cvičiště a tábor u Týna nad Vltavou (1749-1778)

Artillery training area and camp near Týn nad Vltavou (1749-1778)

Autoři: Prokop Machoň
Škola: Gymnázium, Týn nad Vltavou, Havlíčkova 13
Kraj: Jihočeský kraj
Konzultant: Mgr. Ladislava Městková

Týn nad Vltavou, 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou práci SOČ vypracoval/a samostatně a použil/a jsem pouze prameny a literaturu uvedené v seznamu bibliografických záznamů.

Prohlašuji, že tištěná verze a elektronická verze soutěžní práce SOČ jsou shodné.

Nemám závažný důvod proti zpřístupňování této práce v souladu se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších předpisů.

V Týně nad Vltavou dne 10. dubna 2022 ……

Prokop Machoň

Poděkování

Tímto bych chtěl poděkovat Ing. Pavlu Juříkovi za laskavé poskytnutí dokumentů, které získal při svém pátrání po historii dělostřelecké reformy maršála Liechtensteina.

Velké poděkování patří Mgr. Jiřímu Hladečkovi, řediteli Městského muzea Týn nad Vltavou, za pomoc, ochotu a poskytnuté materiály k uvedenému tématu.

Dále patří mé díky Mgr. Ladislavě Městkové za praktické rady a Mgr. Jiřímu Šálenému za to, že mě k tomuto tématu přivedl.

Nakonec bych rád poděkoval svým blízkým, rodině a přátelům, za podporu, kterou mi poskytovali při tvorbě této práce.

Anotace

Tato práce pojednává o zaniklém dělostřeleckém cvičišti a táboře nedaleko Týna nad Vltavou, o místě, které hrálo zásadní roli v úspěšné Liechtensteinově dělostřelecké reformě a stálo u zrodu moderní profesionální rakouské artilerie. Velké množství převážně německy psaných pramenů rozdílné povahy mi umožnilo zpracovat toto téma z různých úhlů pohledu a objasnit či opravit chybná fakta uváděná v souvislosti s tímto tématem. Důležitý zdroj informací představovala periodika druhé poloviny 18. století především z oblasti Svaté říše římské či Francie. Hlavním cílem této práce je přiblížit veřejnosti neznámou vojenskou památku evropského významu zasluhující si zápis na Seznam světového dědictví UNESCO.

Klíčová slova

dělostřelecká reforma; Josef Václav z Liechtensteina; polygon; epolement; výbuch laboratoří

Annotation

This work deals with defunct artillery training area close to Týn nad Vltavou, place which plays a crucial role in successful Liechtenstein´s artillery reform and stood at birth of modern professional Austrian artillery. A large number of sources of different nature largely written in German enabled me to document this theme from a different angle and clarify or correct wrong facts related to this theme. Periodicals of the second half of the 18th century largely from the area of the Holy Roman Empire and France represented an important source of information. The main objective of this work is to bring the public closer to the unknown military sight of European importance deserving to be included on the UNESCO World Heritage List.

Keywords

artillery reform; Joseph Wenzel of Liechtenstein; polygon; epolement; explosion of laboratories

Obsah

Úvod ... 7
1 Dělostřelecká reforma ... 9
2 Založení dělostřeleckého cvičiště a tábora ... 13
3 Popis dělostřeleckého cvičiště a tábora ... 18
3.1 Polygon ... 18
3.2 Epolement ... 22
3.3 Linie střelby v terénu ... 25
3.4 Minová pole ... 26
3.5 Dělostřelecký tábor ... 27
4 Provoz dělostřeleckého cvičiště a tábora ... 33
4.1 Počátek a cvičení v letech 1749-1752 ... 33
4.2 Velké cvičení v srpnu 1753 ... 35
4.3 Období sedmileté války ... 43
4.4 Události v letech 1763-1777 ... 45
5 Tragická nehoda roku 1753 ... 52
5.1 Prameny vypovídající o incidentu ... 54
5.2 Datum nehody ... 56
5.3 Příčina výbuchu ... 57
5.4 Oběti a přeživší ... 59
5.5 Sousoší Kalvárie ... 67
6 Dělostřelci a civilisté ... 74
7 Areál dělostřeleckého cvičiště a tábora po roce 1778 ... 77
Závěr ... 81
Seznam pramenů a literatury ... 83
Seznam příloh a obrázků ... 93
Přílohy ... 99

Úvod

„*Artillerie soll leben hoch!*

Bleibt ja die stärkste Waffe doch;

Wo sie nicht ist, da bleibt es Tand.

Da steht der Grund auf losem Sand.“[1]

Důležitost artilerie, jedné ze tří hlavních složek armády, pro úspěch v boji si evropští vojevůdci plně uvědomili v období raného novověku. Tento postoj jasně dokládá první sloka oblíbené německé vojenské písně *Lob der Artillerie* z 19. století. Dosud bylo napsáno mnoho prací zabývajících se historií moderního dělostřelectva ve středoevropském, potažmo evropském prostoru. Někdy však poněkud stranou zůstávají dějiny dělostřeleckých reforem, jejichž zásluhou došlo k významné proměně dělostřelectva a jeho rychlému rozvoji. Lokality zásadního významu, na nichž byla teorie uváděna do praxe, představovala dělostřelecká cvičiště. Jedním z nejdůležitějších dělostřeleckých cvičišť bylo to založené roku 1749 u Týna nad Vltavou. Zároveň se bohužel jedná o velmi opomíjenou památku, jejíž existence zůstává pro absolutní většinu veřejnosti neznámou. V průběhu 19. století upadlo v zapomnění a tento stav trvá dál. V určité míře se začal lepšit teprve nedávno.

Dosud nebylo sepsáno žádné dílo, které by se zabývalo výhradně touto unikátní památkou. Před 110 lety však vznikla útlá publikace *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou* Josefa Hanzlíka, jež se zčásti dělostřeleckému cvičišti věnovala. Svou práci jsem založil na využití co největšího množství různorodých pramenů různé povahy včetně archiválií, map a odborné literatury. Zvláštní pozornost jsem věnoval periodikům z druhé poloviny 18. století psaným německy, francouzsky, nizozemsky, španělsky, italsky či anglicky. Dále se mi podařilo objevit nebo získat mnoho dosud nepublikovaných materiálů, například podrobný deníkový záznam württemberského hejtmana Schmidta o průběhu dělostřeleckého cvičení za přítomnosti Marie Terezie v srpnu 1753 nebo mapu lokality těsně po zrušení dělostřeleckého cvičiště.

Začátek práce jsem věnoval krátkému shrnutí dělostřelecké reformy maršála Liechtensteina. Dále jsem zmínil okolnosti založení dělostřeleckého cvičiště a tábora v blízkosti Týna nad Vltavou. V následujících dvou částech jsem tento rozlehlý areál popsal a podrobně zpracoval jeho téměř třicetileté dějiny. Samostatnou kapitolu jsem věnoval tragickému výbuchu laboratoří 20. června 1753, tento problém totiž nebyl doteď uspokojivě popsán a v souvislosti s ním se v literatuře objevuje mnoho chybných faktů a nejasností. Nakonec jsem popsal osud areálu po zrušení cvičiště roku 1778.

Právě toto cvičiště stálo u zrodu moderní rakouské artilerie, která se následně v bojích sedmileté války výraznou měrou podílela na první porážce Prusů u Kolína 18. června 1757 a v mnoha

[1] WEIß, ed. *Liederbuch für den Bayerischen Soldaten*. Ingolstadt: Krüll, 1870, s. 5.

dalších bitvách. Díky tomu byla zachována integrita českých zemí a nedošlo k obsazení jejich části Pruskem podobně jako dříve v případě Slezska. Bitva u Kolína proto bývá označována jako den, kdy se znovu zrodila habsburská monarchie. Na cvičišti u Týna nad Vltavou sbírali zkušenosti rovněž zahraniční důstojníci, kteří je pak úspěšně využili ve své vlasti. Rakouské dělostřelectvo díky této lokalitě nejen úspěšně konkurovalo nepřátelským artileriím, ale stalo se jedním z nejlepších v celé Evropě. Tato úroveň u něj do velké míry přetrvávala až do poloviny 19. století, kdy začalo pomalu zaostávat.

Je zřejmé, že si tato památka zaslouží naši pozornost, jíž se jí více než dvě staletí nedostávalo. Protože se jedná o jednu z nejvýznamnějších památek svého druhu v Evropě, což souvisí s výborně zachovalou barokní střelnicí v podobě polygonu a epolementu, je možné, že by v budoucnu mohlo dělostřelecké cvičiště a tábor u Týna nad Vltavou aspirovat na zápis na Seznam světového dědictví UNESCO.

1 Dělostřelecká reforma

Dne 17. května 1742 se uskutečnila bitva u Chotusic poblíž Čáslavi, kde proti sobě stálo rakouské vojsko Karla Lotrinského a pruské jednotky pod velením Fridricha II. Bitvy se na císařské straně zúčastnil jako velitel pravého křídla jízdy generál kavalerie kníže Josef Václav z Liechtensteina. Síly obou stran byly téměř vyrovnané, rozdíl představoval pouze počet děl – císařská armáda disponovala 40 a Prusové 80 kusy.[2] Ukázalo se, že tento rozdíl nakonec spolu s modernějšími puškami a lepším výcvikem rozhodl bitvu ve prospěch Pruska. Josef Václav sice byl v bitvě zraněn, ale to mu nezabránilo povšimnout si problému rakouské artilerie, který formuloval v odborném memorandum včetně konkrétních kroků, jež by vedly k jeho řešení. Tento dokument kníže následně předal tehdejší panovnici Marii Terezii, která jím byla zaujata do té míry, že Liechtensteina o dva roky později jmenovala vrchním velitelem dělostřelectva. Tuto funkci zastával až do své smrti roku 1772. Panovnice ho tak pověřila provedením rozsáhlých reforem, jimiž se mělo císařské dělostřelectvo vyrovnat ostatním evropským artileriím, ideálně je svou vyspělostí překonat. Kníže v následujících desetiletích se svými spolupracovníky vyvinul dělostřelecký systém nazývaný jeho jménem, jenž byl aktivně využíván ještě v době napoleonských válek a vyřazen byl teprve po roce 1850.[3]

V době jmenování knížete Liechtensteina vrchním velitelem dělostřelectva rakouskou artilerii tvořilo pouze 800 mužů[4] a asi 190 zastaralých děl nejrůznějších ráží roztroušených po celém území habsburské monarchie.[5] Většina z nich se navíc hodila spíše k obléhání pevnosti než k nasazení v poli. Dělostřelectvu chybělo jednotné velení a jeho struktura byla oproti jiným jednotkám velmi uzavřená, připomínala spíše jakési bratrstvo než součást armády. Dělostřelcům se navíc nedostávalo potřebného vzdělávání. Dosud zde byla používána zastaralá strategie a způsob boje. Služba u artilerie byla neoblíbená, tělesně namáhavá, trvala déle než u jiných částí armády a probíhala za nevyhovujících podmínek.

Nejprve se Liechtenstein rozhodl sestavit tým odborníků, kteří by mu pomohli realizovat jednotlivé reformy. Ze saských služeb do rakouských přestoupil Lucemburčan Johann Theodor svobodný pán von Rouvroy (1727-1789) zvaný „*ohnivý ďábel*“, který se vyznamenal v sedmileté válce pod velením generála Laudona a za dělostřelecké úspěchy získal velkokříž řádu Marie Terezie.[6] Dalším Liechtensteinovým spolupracovníkem se stal původně dánský dělostřelecký důstojník norského původu Adolf Nicolaus svobodný pán von Alfson

---

[2] JUŘÍK, Pavel. *Královna bitev: české země a zrod moderního dělostřelectva*. Praha: Euromedia Group, 2021, s. 47. Universum (Euromedia Group). ISBN 978-80-242-7813-1.

[3] SKALNÍK, Miroslav. *Dělostřelectvo v době třicetileté války* [online]. Brno, 2015 [cit. 2021-01-01]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/qsp1n/Diplomova_prace_Skalnik_-_finalni.pdf. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Historický ústav. Vedoucí práce Tomáš Knoz, s. 50.

[4] V době války o španělské dědictví, kdy u rakouské artilerie sloužilo pouze 800 dělostřelců, disponovala nepřátelská Francie 5 600 muži u polního a 1 500 muži u obléhacího dělostřelectva. *Militär-Zeitung*. Red. Jaromir Hirtenfeld. Wien: Geitler, 28. 2. 1866, roč. 19, č. 17, s. 129.

[5] JUŘÍK, Pavel. *Císařští bombardýři*. Živá historie: historický magazín. Brno: Extra Publishing, 2017, roč. 9, č. 6, s. 28 – 29. ISSN 1803-3326.

[6] DOLLECZEK, Anton. *Geschichte der österreichischen Artillerie von den frühesten Zeiten bis zur Gegenwart: Nach autentischen und Grösstentheils officiellen Quellen verfasst.* Wien, 1887, s. 290.

(1704-1779), jenž se později vyznamenal jako obránce Olomouce roku 1758. Velkou pomocí mu byli také Berlíňan Johann Wilhelm Schröder von Lilienhof (1719-1800), nadaný matematik, a vídeňský rodák Ignaz Walther von Waldenau (1713-1760). Na žádost Marie Terezie byl do Rakouska poslán francouzský důstojník artilerie a skvělý minér Jean-Baptiste Vaquette vikomt de Gribeauval (1715-1789), který své zkušenosti z Liechtensteinových reforem později zúročil ve své vlasti při vytvoření svého vlastního dělostřeleckého systému. Nejvýrazněji se ale na podobě reforem podepsal Antonín Ferdinand Feuerstein (1691-1780) a jeho bratr Ondřej Leopold Feuerstein (1697-1774), kteří byli roku 1757 za své zásluhy povýšeni do stavu svobodných pánů s přídomkem von Feuersteinberg. Antonín Ferdinand zakoupil roku 1761 panství Nadějkov u Tábora, vzdálené asi 30 km severně od dělostřeleckého cvičiště u Týna nad Vltavou.

Nejprve bylo nutné vyměnit zastaralou výzbroj za novou. Došlo k unifikaci dělových hlavní, jejich ztenčení a zkrácení, odlévány byly bez ozdob. Docílilo se tak lepší ovladatelnosti a zároveň vyšší přesnosti, rychlosti střelby a většího dostřelu. Dále se tak snížilo množství materiálu potřebné k výrobě kanónů. Na podnět Antonína Ferdinanda Feuersteina byla snížena váha děl a byly standardizovány konstrukční díly kanónů, lafet a muničních vozů, což umožnilo jejich zaměnitelnost.[7] Ráže polních děl byla ustálena na 3, 6 a 12 liber, lehkých bateriových děl na 12 a 24 liber a těžkých bateriových děl rovněž na 12 a 24 liber. Dělostřelectvo disponovalo také 7liberními houfnicemi a 10-, 30-, 60- a 100liberními moždíři. Kromě těchto se ale v menším množství objevovala také děla jiných ráží.[8] Ve výrobním procesu byla zaváděna nejnovější technika a postupy, například horizontální vrtačka dělových hlavní vynalezená Jeanem Maritzem roku 1734. V laboratořích byla vyvíjena nová složení střelného prachu. Nově byly do výzbroje zavedeny prachové nábojnice.[9] Mezi nejvýznamnější zbrojní manufaktury knížete Liechtensteina patřily Stará huť u Adamova[10], v níž byly odlévány především dělové koule a železné části lafet, Weiden u Vídně, Pešť a Mechelen vyrábějící dělové hlavně a Ebergassing u Vídně, kde byla kromě slévárny umístěna již zmíněná horizontální vrtačka.[11]

Neméně důležitá byla celková reorganizace dělostřelectva. Rozděleno bylo na několik částí – štáb se sídlem v Českých Budějovicích, polní dělostřelectvo, polní zbrojní úřad zajišťující dodávky děl a munice, který sídlil rovněž zde, a vozatajstvo. Polní dělostřelectvo bylo dále rozčleněno do tří brigád – německé, uherské a italské. Skládaly se z osmi, od roku 1758 z deseti rot. Vedle nich pak fungovalo také nizozemské Národní dělostřelectvo působící nejen na území Rakouského Nizozemí. Významné dělostřelecké posádky byly umístěny kromě Českých Budějovic ve Vídni, Praze a Olomouci. V rámci reforem byly v polovině 18. století zavedeny

---

[7] SKALNÍK, Miroslav. *Dělostřelectvo v době třicetileté války* [online]. Brno, 2015 [cit. 2021-01-01]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/qsp1n/Diplomova_prace_Skalnik_-_finalni.pdf. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Historický ústav. Vedoucí práce Tomáš Knoz, s. 50-51.

[8] DOLLECZEK, Anton. *Geschichte der österreichischen Artillerie von den frühesten Zeiten bis zur Gegenwart: Nach autentischen und Grösstentheils officiellen Quellen verfasst.* Wien, 1887, s. 296-197.

[9] GRÄFFER, August. *Kurze Geschichte der kais. kœnigl. Regimenter, Corps, Bataillons, und anderen Milititær-Branchen: von ihren Ursprung an bis zu Ende des Feldzuges von 1779*. 2. Band. Wien: Gräffer, 1801, s. 251.

[10] Viz obr. 8.

[11] JUŘÍK, Pavel. *Královna bitev: české země a zrod moderního dělostřelectva*. Praha: Euromedia Group, 2021, s. 191. Universum (Euromedia Group). ISBN 978-80-242-7813-1.

nové, od ostatních jednotek odlišné hnědé uniformy s červenými výložkami.[12] Nově došlo ke zvýšení počtu děl u pluků pěchoty v rakouské armádě. Do struktur dělostřelectva přibyl pluk fyzilírů, kteří měli zajišťovat obranu děl a vypomáhat při jejich transportu, a minérská rota odpovídající za ničení nepřátelského opevnění pomocí výbušnin v tunelech pod ním.[13] Postupně vznikly další dvě roty minérů, které byly roku 1772 spojeny v jednu minérskou brigádu.

Na rozdíl od ostatních částí armády nebyly k artilerii muži verbováni, ale záleželo na jejich svobodném rozhodnutí. Podle *Reglementu* z roku 1757 musel zájemce splňovat hned několik požadavků – 1. být dobře stavěné, robustní postavy, vysoký minimálně 5 stop a 5 palců (171 cm), „*2. znalý německého jazyka, 3. dostatečně zručný ve čtení a psaní, 4. svobodného stavu a středního věku, 5. žádný přeběhlík cizích vojsk a 6. pokud možno místní obyvatel*“.[14] Mnoho dělostřelců pocházelo z Českého království, kde tradice dělostřelectva sahá až do období husitských válek, celkem tvořili dvě třetiny všech kanonýrů.[15] Po smrti maršála Liechtensteina artilerie prošla ještě jednou reorganizací. Nově byly zřízeny tři pluky, první pluk polního podmaršála Karla Callota se usídlil v Českých Budějovicích, druhý pluk generálmajora Johanna Theodora von Rouvroy v Soběslavi a třetí pluk generálmajora Jana Václava von Bärnkopp v Jindřichově Hradci.[16] Ze struktur dělostřelectva byla následně vyjmuta minérská brigáda.

Liechtenstein si uvědomoval, že moderní dělostřelec potřebuje k řádnému plnění svých povinností dostatečné vzdělání v oboru. Proto této stránce vojenství věnoval velkou pozornost, což mělo za následek četné úspěchy rakouské artilerie na bitevním poli. Vojáci byli vzděláváni v matematice, mechanice, balistice, optice, fyzice, chemii nebo taktice. Kníže zajistil jako učitele nemálo odborníků, dokonce nechal přeložit potřebnou literaturu a následně ji vydával spolu s další odbornými publikacemi. Především však bylo nutné založit vojenskou školu pro dělostřelce, protože žádný takový vzdělávací ústav dosud nebyl v habsburské monarchii provozován. K tomu bylo přistoupeno hned roku 1744, když se v Rudolfově nedaleko Českých Budějovic usídlila Artillerie-Corps-Schule.[17] Od roku 1756 ji doplňovaly tři brigádní školy, později byly dělostřelecké předměty vyučovány rovněž na Tereziánské vojenské akademii ve Vídeňském Novém Městě, založené roku 1751, a roku 1778 bylo ve Vídni otevřeno dělostřelecké lyceum.[18] Artillerie-Corps-Schule ukončila svou činnost v roce 1778.

---

[12] Viz obr. 7. BASSETT, Richard. *For God and Kaiser: The Imperial Austrian Army , 1619-1918.* New Haven: Yale University Press, 2015, s. 112. ISBN 978-0-300-17858-6.
[13] OTTENFELD, Rudolf von, Oscar TEUBER, Anton DOLLECZEK a Alfred Freiherr von KONDELKA. *Die österreichische Armee: von 1700 bis 1867*. Wien: Berté und Czeiger, 1895, s. 157.
[14] *Reglement für das Kaiserlich Königliche gesammte Feld-Artilleriecorps*. Wien: Trattner, 1757, s. 153.
[15] JUŘÍK, Pavel. *Vojevůdce a reformátor dělostřelectva*. Fakta & svědectví. Praha: Naše vojsko, 2009, roč. 1, č. 7-8, s. 15. ISSN 1803-6228.
[16] GATTI, Friedrich. *Geschichte der k. und k. Technischen Militär-Akademie: Geschichte des k. k. Bombardier-Corps, der k. k. Artillerie-Hauptschule und der k. k. Artillerie-Akademie. 1786-1869*. 2. Teil. Wien: Braumüller, 1905, s. 17.
[17] Viz obr. 9.
[18] JUŘÍK, Pavel. *Královna bitev: české země a zrod moderního dělostřelectva*. Praha: Euromedia Group, 2021, s. 138-139. Universum (Euromedia Group). ISBN 978-80-242-7813-1.

V neposlední řadě bylo nutné založit stálé dělostřelecké cvičiště, na němž by dělostřelci uváděli své teoretické znalosti do praxe, kde by se skládaly každoroční zkoušky důstojníků a byla testována nová výzbroj. Zároveň zde měly být umístěny laboratoře na vývoj nových složení střelného prachu. Vzhledem k tomu, že štáb dělostřelectva a polní zbrojní úřad sídlily v Českých Budějovicích a Artillerie-Corps-Schule v Rudolfově, byla pro toto místo vybrána lokalita u Týna nad Vltavou asi 30 km severně od Českých Budějovic. Soustředění tolika významných institucí do nevelkého prostoru jižních Čech pak mělo především zajistit vyšší efektivitu, propojenost a jejich snadnější užívání. [19]

[19] BULDRA, Vladimír. *Pohled do historie dělostřelectva na Českobudějovicku: I. Léta 1744 až 1939*. 2. rozšířené a doplněné vydání. České Budějovice, 2016, s. 116.

2 Založení dělostřeleckého cvičiště a tábora

Tento unikátní prostor se rozkládal asi čtyři kilometry na severovýchod od Týna nad Vltavou mezi táborskou silnicí a silnicí vedoucí do Veselí nad Lužnicí zhruba v nadmořské výšce 420 až 480 m n. m., přičemž nejvýše se nacházejí dělostřelecké šance a naopak nejníže severovýchodní část cvičiště svažující se až k blízkému potoku Židova strouha.[20] Velikost prostoru se měnila s postupujícím časem. Přítomnost artilerie dodnes připomínají místní názvy Na Šancích, Malá Varta (nacházela se zde vojenská strážnice), Pod Vartou, Pod Minami, Logr, Pod Logrem a Velký Depot.

V místech dělostřeleckého cvičiště a tábora se v dřívějších dobách rozprostíral arcibiskupský les Posekaný. 29. října 1721 věnoval arcibiskup František Ferdinand hrabě Khünburg celý pozemek městu Týnu nad Vltavou.[21] To jej intenzivně využívalo k hospodářským účelům. Lesní porost však byl do roku 1723 z převážné většiny vykácen[22] a získaná půda prodána jednotlivcům[23].

První písemné zmínky o stavbě šancí v oblasti budoucího cvičiště se datují do roku 1709.[24] Nelze s jistotou říct, za jakým účelem bylo opevnění vybudováno. Jednalo se velmi pravděpodobně o menší fortifikaci[25] složenou převážně ze zemních valů. Velikostí ji rozhodně nelze srovnávat s o 40 let později vybudovaným polygonem. Zdá se, že pevnůstka měla za úkol chránit Týn nad Vltavou proti ohrožení směrem od Tábora, Veselí nad Lužnicí nebo Bechyně. Město takového strategického významu[26], jež nikdy nebylo chráněno hradbami, bylo nutné co nejlépe bránit. Z jedné strany bylo zabezpečeno přírodní bariérou, řekou Vltavou, kterou bylo možné překonat pouze po mostě nebo po několika brodech. Proto se nabízelo vybudovat menší opevnění na nejvyšším bodě v blízkém okolí Týna nad Vltavou, z něhož by bylo možné pozorovat okolní krajinu a které tak mohlo fungovat jako strážnice. Tímto bodem byl se 480 m n. m. vrch Posekaný zaujímající strategickou pozici mezi táborskou a veselskou silnicí. Není vyloučeno, že realizaci stavebního projektu uspíšila, nebo dokonce vyvolala právě probíhající

---

[20] Viz obr. 19.

[21] SAKAŘ, Josef. *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí*. Díl II. Století osmnácté. Týn nad Vltavou: Kučera, 1934, s. 9.

[22] V poměrně krátkém čase bylo prodáno 5 899 kmenů, 4 800 mladých stromů bylo na doporučení magistrátu ponecháno na místě. Již 15. března 1723 nakoupil František Kuna dřevo z Posekaného na 151 vorů celkem za 360 zlatých 89 krejcarů. SAKAŘ, Josef. *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí*. Díl II. Století osmnácté. Týn nad Vltavou: Kučera, 1934, s. 80.

[23] Městské muzeum v Týně nad Vltavou, podsbírka historická, Fond DAP, inv. č. 15438

[24] HANZLÍK, Josef. *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou, 1912, s. 5.

[25] Tuto domněnku potvrzuje fakt, že se na místě budoucího dělostřeleckého cvičiště rozprostíral les Posekaný, který roku 1709 stále náležel pražskému arcibiskupovi. Větší stavba by jistě poutala větší pozornost a zmínky o ní by se tak vyskytly v nejednom písemném dokumentu.

[26] V Týně nad Vltavou se nacházel jediný most přes Vltavu mezi Českými Budějovicemi a Prahou. Představoval tak klíčovou dopravní tepnu jižních Čech, jejíž ovládnutí bylo z vojenského hlediska velmi důležité, což se hned dvakrát potvrdilo v průběhu války o rakouské dědictví (1740-1748).

válka o španělské dědictví (1701-1714).[27] Nicméně bývá rovněž uváděno, že šance měly už od roku 1709 sloužit jako cvičiště císařské artilerie[28] nebo byly vystavěny roku 1707 jako cvičiště pěchoty pro vltavotýnskou vojenskou posádku[29].

Strategická poloha pevnůstky se plně projevila 4. června 1742, kdy k Týnu přitáhlo rakouské vojsko a ve večerních hodinách rozbilo tábor právě na Posekaném. Druhého dne umístil Karel Lotrinský děla na nedaleké návrší, odkud mohla efektivně krýt útok Rakušanů na město.[30] Šance jim tehdy poskytly výborné zázemí, zejména však nejlepší útočné postavení, z něhož mohly být francouzské jednotky snadno vytlačeny z ulic Týna nad Vltavou. Naopak velkou nevýhodou opevnění bylo především to, že jej mohl poměrně snadno dobýt a pro své plány využít nepřítel.[31] 9. října 1744 tudy procházela armáda pruského krále Fridricha II., který přes Týn nad Vltavou vedl ústup rovněž tímto směrem.[32] Prusové snad obsadili šance vojenskou posádkou, jež měla za úkol krýt ústupovou cestu. Téměř nadohled odsud, ve vzdálenosti asi 2,5 km, se odehrála večerní šarvátka mezi několika jednotkami rakouské a pruské kavalerie, vedené generálmajorem Zietenem.[33]

V rámci dělostřelecké reformy v polovině 18. století bylo potřeba zajistit stálé místo, kde by mohly probíhat dělostřelecké zkoušky nebo cvičení. Z toho důvodu se roku 1749 iniciátor reforem Josef Václav kníže Liechtenstein rozhodl založit stálý dělostřelecký tábor a cvičiště, kde by mohli vojáci získávat zkušenosti s technikou i v taktice, a umístil ho právě k Týnu nad Vltavou.[34] Důvodem pro výběr konkrétně tohoto místa mohl být vhodný terén či blízkost důležitých cest a poloha města, jímž procházela Norimberská silnice vedoucí z Vídně do Frankfurtu nad Mohanem.[35] Důležitým aspektem však byla řeka protékající městem, po níž bylo možné transportovat potřebné vybavení z Českých Budějovic do Týna a odtud po souši do tábora. Ve městě se také nacházel strategicky významný most, jediný na Vltavě mezi Českými

---

[27] Obyvatelé města či správa panství si možná právě tehdy uvědomili bezbrannost Týna nad Vltavou a nemožnost efektivně jej bránit před vpádem nepřátelských vojsk. Přestože se válečné operace války o španělské dědictví nepřesunuly do blízkosti města, již roku 1742 dobyli město Francouzi a o dva roky později Prusové.

[28] SUDOVÁ, Martina. *Malý zábavný průvodce Týnem nad Vltavou a okolím*. Týn na Vltavou: Městské muzeum, 1999, s. 65. ISBN 80-238-4488-1. Tato domněnka je zřejmě chybná, pokud by se totiž na Posekaném již roku 1709 rozprostíralo dělostřelecké cvičiště, jistě by se o něm zachovalo více informací, než jen kusá zmínka o stavbě šancí. Tehdy navíc ani nebyl důvod zřídit cvičiště na jihu Čech daleko od Vídně, generální štáb artilerie byl do Českých Budějovic přesunut až o 35 let později. V místě pozdějšího polygonu se k tomu rozprostíral hustý arcibiskupský les Posekaný, který bránil pořádání jakéhokoliv dělostřeleckého cvičení.

[29] JUŘÍK, Pavel. *Královna bitev: české země a zrod moderního dělostřelectva*. Praha: Euromedia Group, 2021, s. 143. Universum (Euromedia Group). ISBN 978-80-242-7813-1. Není známo, z jakého důvodu se správa panství rozhodla vybudovat cvičiště místní posádky v arcibiskupském lese Posekaném, užívaném k hospodářským účelům.

[30] SAKAŘ, Josef. *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí*. Díl II. Století osmnácté. Týn nad Vltavou: Kučera, 1934, s. 33.

[31] Viz obr. 1.

[32] SAKAŘ, Josef. *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí*. Díl II. Století osmnácté. Týn nad Vltavou: Kučera, 1934, s. 44.

[33] Viz obr. 2. HLADEČEK, Jiří. Výročí boje u Týna roku 1744 a výročí jeho tehdejších účastníků. *Vltavín: nezávislý měsíčník pro město Týn nad Vltavou a okolí*. Týn nad Vltavou: Tiskárna Vltavín, 2019, roč. 29, č. 10.

[34] Österreichisches Staatsarchiv – Kriegsarchiv Wien, Memoires XIII/463-465

[35] HANZLÍK, Josef. *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou, 1912, s. 5.

Budějovicemi a Prahou, který byl hojně využíván pro přesun vojenských jednotek[36], jezdívali tudy i rakouští panovníci, když se vydávali na svou korunovační cestu do Frankfurtu.[37] Nejdůležitější kritérium pro výběr právě tohoto místa představovala jeho blízkost k Českým Budějovicím jako sídlu štábu dělostřelectva a polního zbrojního úřadu a k Rudolfovu, kde se nacházela známá Artillerie-Corps-Schule. Místní učitel Josef Hanzlík uvádí, že velitelé a důstojníci jednotek procházejících nebo přímo ubytovaných v Týně „*povšimli si návrší, které se severovýchodně nad ním vyvyšovalo, a odkud bylo lze daleko široko po okolní krajině obzírati. Připadlo jim na mysl, že by se tato výšina výborně hodila k cvičením dělostřeleckým*“.[38]

Zájmová oblast se rozkládala převážně na panství Týn nad Vltavou, které se nacházelo ve výlučném vlastnictví pražského arcibiskupa, jímž byl v té době Jan Mořic Gustav z Manderscheid-Blankenheimu (1676-1763)[39]. Vojenský erár si zde pronajal pozemky o celkové rozloze 110 740 čtverečních sáhů (398 331,8 m^2)[40] od Týna nad Vltavou a vltavotýnského panství, Předčic a Smilovic, přičemž Týnu mělo být placeno 600 zlatých rýnských, Předčicím 150 zlatých a Smilovicím 250 zlatých ročně.[41] Nájemní smlouva z roku 1764 charakterizovala 10 780 čtverečních sáhů jako neplodnou půdu a 99 960 čtverečních sáhů jako pozemky vhodné pro orbu.[42] Tyto smlouvy byly relativně často obnovovány. Doloženy jsou smlouvy z let 1749, 1764, ze září 1765, z 8. září 1769, z 8. září 1774 a z 8. dubna 1778.[43] Z nich je jasně patrné, že za celé období, kdy byla oblast využívána jako dělostřelecký tábor a cvičiště, se její rozloha nezvětšila ani nezmenšila.

Stavba cvičiště byla zahájena okamžitě po uzavření smlouvy o pronájmu pozemků roku 1749. Již na jaře v areálu probíhaly kopáčské práce[44] spojené s budováním polygonu, epolementu a

---

[36] Jenom od 8. prosince 1744 do 28. února 1745 po něm přešlo celkem 52 vojenských skupin, přípřež tudy projížděla téměř nepřetržitě. SAKAŘ, Josef. *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí*. Díl II. Století osmnácté. Týn nad Vltavou: Kučera, 1934, s. 42.

[37] 26. prosince 1711 a 20. ledna 1712 zde například přenocoval se svým dvorem Karel VI. během cesty na císařskou korunovaci do Frankfurtu nad Mohanem a poté zpět do Vídně. SAKAŘ, Josef. *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí*. Díl II. Století osmnácté. Týn nad Vltavou: Kučera, 1934, s. 6.

[38] HANZLÍK, Josef. *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou, 1912, s. 6.

[39] Jan Mořic Gustav z Manderscheid-Blankenheimu získal funkci arcibiskupa pražského po smrti svého předchůdce Jana Adama Vratislava z Mitrovic (1677-1733) roku 1733, který však po svém zvolení nestihl úřad převzít. Roku 1741 byl jedním z těch, kdo provolali bavorského kurfiřta Karla Albrechta českým králem, a zároveň byl vybrán pro jeho korunovaci. Svým počínáním si znepřátelil Marii Terezii, která jej po dobytí Prahy rakouskými vojsky vypověděla z tohoto města a zakázala mu přístup ke dvoru. Tím, že arcibiskup dovolil vybudovat stálé dělostřelecké cvičiště na svém panství, si zřejmě snažil usmířit panovnici a znovu si získat její přízeň, což se mu ale nikdy nepodařilo.

[40] V rozměrech jednotlivých částí areálu zjištěných při různých měřeních se však projevují velmi výrazné odchylky, někdy až tisíce čtverečních sáhů. HANZLÍK, Josef. *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou, 1912, s. 6-8.

[41] HANZLÍK, Josef. *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou, 1912, s. 8.

[42] Městské muzeum v Týně nad Vltavou, podsbírka historická, Fond DAP, inv. č. 14575

[43] HANZLÍK, Josef. *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou, 1912, s. 8.

[44] SAKAŘ, Josef. *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí*. Díl II. Století osmnácté. Týn nad Vltavou: Kučera, 1934, s. 44-45.

dalších cvičných prvků. Areál se však rozrůstal i v dalších letech, kdy probíhaly úpravy stávajících terénních staveb a pokračovalo zakládání nových.

Architektem tohoto obrovského projektu byl na základě výběru knížete Liechtensteina jmenován vojenský architekt a profesor Stavovské inženýrské školy v Praze Johann Baptist Ferdinand Schor (1686-1767).[45] Tento muž, původem rodák z rakouského Innsbrucku, se narodil do umělecké rodiny. Jeho otec byl tyrolský barokní malíř Egidius Schor, pod jehož vlivem se Johann vyučil témuž řemeslu, přestože kvůli úrazu přišel o oko. V Čechách vyhotovil pro několik kostelů barokní fresky, navrhl zámecké zahrady v Hořovicích a Dolní Lukavici, dále vypracoval plány na dostavbu Chrámu sv. Víta.[46] Časem se prosadil také v oblasti hydrotechniky, když podrobně navrhl odstraňování písku a kamenů ze dna a břehů Vltavy, což mělo vést k jejímu splavnění. Díky tomuto úspěchu získal roku 1726 profesuru na Stavovské inženýrské škole v Praze.[47]

Schorovo velké nadání se projevilo mimoto v oblasti fortifikace, což dokázal aktivně využít v průběhu válek o rakouské dědictví. Kromě řízení některých důležitých opevňovacích prací dostal roku 1744 za úkol přemostit Labe v Litoměřicích, aby tudy mohly přejít pomocné saské sbory ustupující před pruským vojskem. Přestože neměl k dispozici žádné pontony, dokázal za tři dny splnit svůj úkol, za což byl odměněn českými stavy a byla mu udělena doživotní profesura.[48] Navíc si získal obdiv, uznání a důvěru mnoha vysokých rakouských důstojníků, především vrchního velitele ženijních vojsk polního zbrojmistra Ferdinanda Phillipa hraběte Harsche, který s ním konzultoval všechny důležité projekty opevnění a jehož přičiněním začal Schor vyučovat fortifikaci.[49]

Schorových úspěchů i talentu si všiml také vrchní velitel artilerie Josef Václav z Liechtensteina, jímž byl profesor *„pozván na velké a nákladné experimenty u Týna roku 1749“*.[50] Schor v rámci tohoto projektu vypracoval plány dělostřeleckého cvičiště, zejména terénních fortifikačních prvků.[51] Dále mu nabídl místo profesora inženýrství na Savojské rytířské akademii ve Vídni a s ním spojenou hodnost podplukovníka[52]. Schor tuto velkorysou nabídku vzhledem ke svému pokročilému věku a výbornému postavení na Stavovské inženýrské škole odmítl,[53] vytvořil

---

[45] Viz obr. 10. JUŘÍK, Pavel. *Královna bitev: české země a zrod moderního dělostřelectva*. Praha: Euromedia Group, 2021, s. 141. Universum (Euromedia Group). ISBN 978-80-242-7813-1.
[46] PELCL, František Martin. *Abbildungen Böhmischer und Mährischer Gelehrten und Künstler, nebst kurzen Nachrichten von ihren Leben und Werken*. 2. Teil. Praha: Hraba, 1775, s. 154-155.
[47] *Ottův slovník naučný: Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. 23. díl. Praha: Jan Otto, 1905, s. 44.
[48] Do té doby mu musela být obnovována každé dva roky.
[49] PELCL, František Martin. *Abbildungen Böhmischer und Mährischer Gelehrten und Künstler, nebst kurzen Nachrichten von ihren Leben und Werken*. 2. Teil. Praha: Hraba, 1775, s. 159.
[50] Tamtéž.
[51] Kopie těchto plánů se zachovaly dodnes ve sbírkách Rakouské národní knihovny. CALLOT, Wenzel. *Vorstellung des Artillerie Lagers bey Moldau-Thein im Jahre 1749* [Mapa dělostřeleckého tábora a cvičiště u Týna nad Vltavou. Cca 1:15 000.] [1749]. 370 mm × 570 mm. At: Österreichische Nationalbibliothek, Kartensammlung, ALB Port 7a,1.
[52] Nebo majora. PELCL, František Martin. *Abbildungen Böhmischer und Mährischer Gelehrten und Künstler, nebst kurzen Nachrichten von ihren Leben und Werken*. 2. Teil. Praha: Hraba, 1775, s. 159.
[53] JUŘÍK, Pavel. *Královna bitev: české země a zrod moderního dělostřelectva*. Praha: Euromedia Group, 2021, s. 141-142. Universum (Euromedia Group). ISBN 978-80-242-7813-1.

však plán na její zřízení a zároveň určil zaměření studia.[54] Profesor přesto dál zůstal ve styku s rakouskou artilerií a sám navrhl některá úspěšná vylepšení. Roku 1753 mu Liechtenstein svěřil rozsáhlou práci na vojenském táboře pěchoty a jezdectva u Kolína.[55] Jeho první manželkou se stala vdova po malíři Jacobu Callotovi, jehož syny Karla a Václava Schor vzdělal v umění malířství i inženýrství, a oba tak díky němu nastoupili úspěšnou vojenskou kariéru.[56]

---

[54] *Ottův slovník naučný: Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. 23. díl. Praha: Jan Otto, 1905, s. 44.
[55] PELCL, František Martin. *Abbildungen Böhmischer und Mährischer Gelehrten und Künstler, nebst kurzen Nachrichten von ihren Leben und Werken*. 2. Teil. Praha: Hraba, 1775, s. 159.
[56] Karel se stal polním podmaršálem a majitelem prvního dělostřeleckého pluku. Václav získal hodnost plukovníka nizozemské artilerie. Životy obou jsou spojeny s dělostřeleckým cvičištěm a táborem u Týna. Karel po mnoho let působil jako jeho správce, Václav vytvořil roku 1749 velmi podrobný plán areálu (viz obr. 13).

3 Popis dělostřeleckého cvičiště a tábora

V prostoru budoucího cvičiště se od roku 1709 nacházely obranné valy a příkopy, tzv. šance, avšak nevíme, jaká byla jejich velikost, tvar nebo jakou plochu zabíraly.[57] Tyto terénní prvky bylo nutné buď zarovnat, nebo mírně přestavět a využít jako součást právě vznikajícího polygonu. Část zájmového území stále zabíral les Posekaný, nyní však oproti své původní rozloze téměř vykácený a zdevastovaný nešetrným hospodařením vedení města.[58]

V této oblasti severovýchodně od Týna nad Vltavou byly provedeny rozsáhlé stavební úpravy. Byla zde vybudována cvičná pevnost, tzv. polygon, se dvěma paralelami a množstvím dělových postavení. Severně od táborské silnice byl vztyčen epolement neboli lapač kulí, na nějž mířilo hned sedm dělostřeleckých baterií pro děla a moždíře nejrůznějších ráží. V areálu cvičiště se nacházela také čtyři minová pole k minérským cvičením. Zázemí vojákům poskytoval velký tábor s množstvím stanů a provizorních dřevěných bud. Poblíž něj byly vystavěny laboratoře, prachárny a skladiště rekvizit a materiálu.[59] Mimoto byla v blízkém okolí areálu určena místa pro cvičnou střelbu v terénu.[60]

3.1 Polygon

Polygon, cvičné opevnění ve tvaru mnohoúhelníku, byl největší a nejdůležitější terénní stavbou cvičiště, znázorňující úsek obranného pásma pevnosti.[61] Zároveň představuje unikátní vojenskou památku evropského významu.[62]

Sloužil jako cvičná pevnost, na níž bylo simulováno obléhání fortifikace, nebo její obrana před útočníky. V rámci těchto nácviků se dělostřelci mimo jiné v praxi učili taktiku, přesun v případě napadení či umisťování děl do palebných pozic přímo na opevnění. Útočníci nacvičovali nejen palbu na cíl v podobě bastionů, ravelinu a kryté cesty, ale i pohyb mezi paralelami včetně nezbytného využití sap. V době největšího rozsahu v 70. letech 18. století zabíral plochu 26 096 čtverečních sáhů[63] (93 858 m^2). Z toho se rozkládalo 18 285 čtverečních sáhů na zemědělsky

---

[57] HANZLÍK, Josef. *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou, 1912, s. 5.
[58] SAKAŘ, Josef. *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí*. Díl II. Století osmnácté. Týn nad Vltavou: Kučera, 1934, s. 80.
[59] CALLOT, Wenzel. *Vorstellung des Artillerie Lagers bey Moldau-Thein im Jahre 1749* [Mapa dělostřeleckého tábora a cvičiště u Týna nad Vltavou. Cca 1:15 000.] [1749]. 370 mm × 570 mm. At: Österreichische Nationalbibliothek, Kartensammlung, ALB Port 7a,1.
[60] PREYER, Franz Joseph, Franz HILLENBRAND a Wenzel BOHN. *Situations-Plan von dem Moldautheiner-Berge samt den Staeden Moldau Thein und Bechin…* [Mapa oblasti mezi Týnem nad Vltavou a Bechyní. Cca 1:27 100.] 1784. 740 mm × 980 mm At: Mapová sbírka PřF UK, inv. č. 1296545.
[61] Viz obr. 20.
[62] JUŘÍK, Pavel. *Královna bitev: české země a zrod moderního dělostřelectva*. Praha: Euromedia Group, 2021, s. 162. Universum (Euromedia Group). ISBN 978-80-242-7813-1.
[63] Starší měření naproti tomu zjistilo hodnotu 5 356 ¾ čtverečních sáhů (19 266 m^2). Jindy byla vyměřena plocha 18 921 čtverečních sáhů (68 052 m^2). Tyto odchylky byly pravděpodobně způsobeny posupným rozšiřováním polygonu a různými postupy při započítávání příkopů a paralel do jeho rozlohy.

neúrodných pozemcích (Trieschfeld) pronajatých od předčické obce, 2 204 na pastvinách a 5 607 čtverečních sáhů na polích.[64]

Vnitřní pásmo polygonu tvoří tři bastiony[65] různých typů – Liechtenstein, Kinský a Callot. Propojeny byly dvěma kurtinami, skrze něž vedly dvě pevnostní brány.[66] Před nimi se rozprostíral široký příkop, který pravděpodobně nebyl během cvičení napouštěn vodou, přestože se tato informace objevuje v současné literatuře.[67] Největším a nejlépe zachovalým bastionem je prostřední bastion Liechtenstein pojmenovaný podle „*otce rakouské artilerie*" Josefa Václava z Liechtensteina, zakladatele cvičiště. Jeho levá strana byla projektována jako tzv. ušatý bastion[68], pravá jako tzv. pravoúhlý bastion[69]. Své jméno pravoúhlému bastionu Kinský, umístěnému na levém křídle pevnosti, propůjčil František Oldřich kníže Kinský (1726-1792), Liechtensteinův nástupce v pozici vrchního velitele dělostřelectva. Tyto dva bastiony prošly úvodními experimenty v létě 1749 i velkolepým cvičením roku 1753. Nejnovější a zároveň nejmenší z nich, bastion Callot[70], byl pojmenován podle Karla Callota (1711-1780), vysokého důstojníka artilerie a významného organizátora a velitele vojenských cvičení u Týna nad Vltavou. Jedná se o pravoúhlý typ bastionu kurtinou přiléhající k pravé straně bastionu

---

[64] HANZLÍK, Josef. *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou, 1912, s. 7.

[65] Respektive jedním bastionem (Liechtenstein) a dvěma půlbastiony. Bastiony Kinský a Callot totiž nikdy nebyly vzhledem k plánované velikosti stavby a zejména jejímu cvičnému charakteru dokončeny. Oba dva plnily po stranách opěrnou funkci. Bastion Liechtenstein byl původně vybudován také jako půlbastion, plnohodnotným bastionem se stal teprve po dokončení bastionu Callot. CALLOT, Wenzel. *Vorstellung des Artillerie Lagers bey Moldau-Thein im Jahre 1749* [Mapa dělostřeleckého tábora a cvičiště u Týna nad Vltavou. Cca 1:15 000.] [1749]. 370 mm × 570 mm. At: Österreichische Nationalbibliothek, Kartensammlung, ALB Port 7a,1.

[66] V dobrém stavu se však dochovala pouze brána v kurtině mezi bastionem Liechtenstein a Kinský. Viz obr. 29.

[67] Otázkou však zůstává, odkud by bylo do tábora přivedeno tak velké množství vody. Nedaleko polygonu pramení dva potoky - asi 400 m severozápadně Hlinský potok a asi 500 m jihovýchodně Děkanský potok. Z nich vedená voda by však musela překonat převýšení větší než 15 m. Napouštění příkopů by navíc nemálo ztěžovalo průběh cvičení. Jednotkám obránců by byl znesnadněn pohyb a přesun děl do palebných postavení, dokonce by mohla uvíznout ve vodě. Koule vystřelené na opevnění bylo možné sesbírat a z jejich materiálu odlít novou munici. To by však po napuštění příkopu vodou bylo téměř nemožné. Rovněž pravidelná oprava polygonu by byla značně ztížena.

[68] Tento bastion je jediným dochovaným exemplářem ušatého bastionu na území České republiky. JUŘÍK, Pavel. *Královna bitev: české země a zrod moderního dělostřelectva*. Praha: Euromedia Group, 2021, s. 151. Universum (Euromedia Group). ISBN 978-80-242-7813-1.

[69] Svírá pravý úhel s čelní stranou sousedního bastionu.

[70] Toto označení nesl v době zániku dělostřeleckého cvičiště roku 1778, což potvrzuje Situační plán vltavotýnských hor spolu s městy Týnem nad Vltavou a Bechyní z roku 1784, který zachycuje situaci krátce po transformaci dělostřeleckého cvičiště ve vozatajské skladiště, tzv. Velký Depot. PREYER, Franz Joseph, Franz HILLENBRAND a Wenzel BOHN. *Situations-Plan von dem Moldautheiner-Berge samt den Staeden Moldau Thein und Bechin…* [Mapa oblasti mezi Týnem nad Vltavou a Bechyní. Cca 1:27 100.] 1784. 740 mm × 980 mm At: Mapová sbírka PřF UK, inv. č. 1296545.

Liechtenstein. Vybudován byl roku 1765 či 1766, krátce před velkým cvičením roku 1766,[71] v době jeho konání totiž nebylo opevnění ani paralely na jeho straně úplně dokončeny.[72]

Ve středním pásmu, v příkopu mezi bastiony Liechtenstein a Kinský, se na poměrně velké ploše rozkládá ravelin, samostatně stojící pevnůstka nepravidelného pětiúhelníkového půdorysu, jež měla zabránit přímému útoku na kurtinu, nejzranitelnější místo opevnění.

Ve vnějším obranném pásmu, před ravelinem a bastiony, uzavírá příkop kontreskarpa[73], jejíž vrchol zabírá krytá cesta umožňující „*skryté přesuny a výpady obránců*“[74]. Ta postupně přechází v banket[75] a předprseň[76]. Některé úseky kryté cesty jsou přerušeny traverzami, malými valy bránícími rikošetové palbě[77]. Ve vnitřních úhlech kryté cesty byla vybudována nejméně dvě shromaždiště, poskytující prostor ke shromáždění obránců před výpadem. Jižnější shromaždiště před bastionem Kinský bylo dokonce chráněno malou pevnůstkou, lunetou. Od předprsně krytá cesta dále přechází v glacis, mírně se svažující násep spojující předpolí s krytou cestou.

V předpolí polygonu byly vystavěny dvě paralely[78], zákopy vedoucí souběžně s opevněním, které poskytovaly úkryt a usnadňovaly obléhatelům nepozorovaný přesun. Paralely bývaly zpravidla zapuštěny tři stopy pod povrch a z vytěžené zeminy byl následně směrem k pevnosti

---

[71] Na mapách cvičiště z roku 1749 polygon zahrnuje pouze dva bastiony. Viz obr. 12 a 13.
Na pláncích zobrazujících cvičení roku 1766 se již tento bastion objevuje. FÜNFKIRCHNER. *Plan des bey Thein an der Moldau zu Verschiedenen Experimenten erbauten Polygons* [Plán dělostřeleckého tábora a cvičiště u Týna nad Vltavou. Měřítko neuvedeno.] 1767. At: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, podsbírka č. 19 – písemnosti a tisky, sig. MP 26. *Attaque eines auf geworffenen Polygonn bei Moldau Thein Ao. 1766*. [Půdorys polygonu na dělostřeleckém cvičišti u Týna nad Vltavou. Měřítko neuvedeno.] [1766]. 660 mm × 440 mm At: Österreichische Nationalbibliothek, Kartensammlung, ALB Port 6b,10.
Zachycuje jej také mapa I. vojenského mapování ze stejného období. Viz obr. 15.
V letech 1756-1763 byla rakouská artilerie vázána v bojích sedmileté války. Z tohoto důvodu se nekonala každoroční cvičení u Týna nad Vltavou. Plánek z roku 1767 ho navíc označuje jako nový bastion (Bastion des Neuenwerkes). Z toho lze usoudit, že tento bastion byl vystavěn krátce před rokem 1766, snad v rámci příprav na cvičení, jemuž měl přihlížet císař Josef II.
[72] FÜNFKIRCHNER. *Plan des bey Thein an der Moldau zu Verschiedenen Experimenten erbauten Polygons* [Plán dělostřeleckého tábora a cvičiště u Týna nad Vltavou. Měřítko neuvedeno.] 1767. At: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, podsbírka č. 19 – písemnosti a tisky, sig. MP 26. *Attaque eines auf geworffenen Polygonn bei Moldau Thein Ao. 1766*. [Půdorys polygonu na dělostřeleckém cvičišti u Týna nad Vltavou. Měřítko neuvedeno.] [1766]. 660 mm × 440 mm At: Österreichische Nationalbibliothek, Kartensammlung, ALB Port 6b,10.
[73] Stěna valu odvrácená od nepřítele. Opakem je eskarpa, kterou představují stěny bastionů, ravelinu a kurtin.
[74] JUŘÍK, Pavel. *Královna bitev: české země a zrod moderního dělostřelectva*. Praha: Euromedia Group, 2021, s. 151. Universum (Euromedia Group). ISBN 978-80-242-7813-1.
[75] Vyvýšený stupeň pro střelce, kteří jej využívali jako palebné postavení.
[76] Násep chránící střelce stojícího na banketu.
[77] Rikošetová palba spočívala ve střelbě dělových koulí do prostoru kryté cesty, po níž se odrážely, a mohly tak napáchat velké škody v řadách obránců.
[78] Na mapě zachycující stav polygonu po zrušení dělostřeleckého cvičiště jsou označeny jako druhá a třetí útočná paralela. První paralela bývala zřízena mimo dostřel pevnostních kanónů, teprve v druhé paralele byla umístěna postavení pro děla a moždíře obléhatelů. První paralelu tedy nebylo nutné u polygonu budovat, neboť nebyla k výcviku potřeba, byl pouze naznačen úsek sapy vedoucí od ní k druhé paralele před ravelinem. PREYER, Franz Joseph, Franz HILLENBRAND a Wenzel BOHN. *Situations-Plan von dem Moldautheiner-Berge samt den Staeden Moldau Thein und Bechin…* [Mapa oblasti mezi Týnem nad Vltavou a Bechyní. Cca 1:27 100.] 1784. 740 mm × 980 mm At: Mapová sbírka PřF UK, inv. č. 1296545.

vytvořen val vysoký rovněž tři stopy, vojáci tak byly chráněni až do výšky šesti stop (178 cm).[79] V druhé paralele se nacházelo celkem 31 palebných postavení[80] určených různým typům děl a moždířů.[81] Byla to místa vyhrazená pro gabionové[82], rikošetové[83], demontovací[84] a průlomové baterie[85]. Třetí paralela byla vybudována v bezprostřední blízkosti polygonu, u úpatí glacisu.[86] Na kryté cestě před bastionem Liechtenstein a ravelinem byly umísťovány průlomové baterie obránců.[87] Navíc u veselské silnice jihovýchodně od polygonu bylo vybudováno postavení určené k rikošetové palbě na 300 vídeňských sáhů vzdálenou pravou stranu ravelinu.[88] Paralely spojovaly čtyři sapy[89], šikmě vedené přibližovací zákopy, z nichž je dnes na místě možné najít pouze jednu na glacisu před bastionem Liechtenstein. Přitom se jedná o nejstarší zákop na území České republiky. [90]

Polygon však nesloužil ke cvičení pouze dělostřelcům, své dovednosti na něm trénovali také ženisté – minéři a sapéři. V tunelu vyhloubeném do glacisu před bastionem Liechtenstein a ravelinem bývaly umisťovány miny[91], minéři takto nacvičovali podminování nepřátelského

---

[79] Městské muzeum v Týně nad Vltavou, podsbírka historická, Fond DAP, inv. č. 15438

[80] Stavba některých však byla pouze naplánována. Například roku 1766 ještě nebyla vybudována postavení č. 1-5 před bastionem Callot, č. 8 před bastionem Liechtenstein a č. 29-31 před bastionem Kinský. Č. 9 a 11 byla označena pouze číselně. Postavení č. 20-22 tehdy ještě dokonce nebyla zanesená v mapě.

[81] Tři z nich mířily na bastion Callot, čtyři na krytou cestu, čtyři na bastion Liechtenstein a kurtinu, jedno pouze na bastion Liechtenstein, osm na ravelin a čtyři na bastion Kinský. FÜNFKIRCHNER. *Plan des bey Thein an der Moldau zu Verschiedenen Experimenten erbauten Polygons* [Plán dělostřeleckého tábora a cvičiště u Týna nad Vltavou. Měřítko neuvedeno.] 1767. At: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, podsbírka č. 19 – písemnosti a tisky, sig. MP 26.

[82] Jeho ochranu zajišťovaly gabiony, proutěné koše naplněné zeminou.

[83] Jeho cílem bylo za pomoci rikošetové palby způsobit co největší ztráty obráncům na kryté cestě.

[84] Ty měly za úkol zničit předprseň opevnění a na něm se nacházející pevnostní dělostřelectvo.

[85] Na mapách cvičiště jsou označeny jako „*Scarpier-Batterien*“, tedy baterie ostřelující eskarpy polygonu. Podobně jako průlomové baterie měly zajistit prolomení úseku opevnění, kudy by pak pěchota mohla vniknout do bastionů.

[86] Zde se nacházela shromaždiště, v nichž se pěchota připravovala k útoku na krytou cestu. Vojákům zde poskytovaly ochranu gabiony. K roku 1766 byla naplánována stavba šesti shromaždišť. *Attaque eines auf geworffenen Polygonn bei Moldau Thein Ao. 1766*. [Půdorys polygonu na dělostřeleckém cvičišti u Týna nad Vltavou. Měřítko neuvedeno.] [1766]. 660 mm × 440 mm At: Österreichische Nationalbibliothek, Kartensammlung, ALB Port 6b,10.

[87] FÜNFKIRCHNER. *Plan des bey Thein an der Moldau zu Verschiedenen Experimenten erbauten Polygons* [Plán dělostřeleckého tábora a cvičiště u Týna nad Vltavou. Měřítko neuvedeno.] 1767. At: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, podsbírka č. 19 – písemnosti a tisky, sig. MP 26.

[88] PREYER, Franz Joseph, Franz HILLENBRAND a Wenzel BOHN. *Situations-Plan von dem Moldautheiner-Berge samt den Staeden Moldau Thein und Bechin…* [Mapa oblasti mezi Týnem nad Vltavou a Bechyní. Cca 1:27 100.] 1784. 740 mm × 980 mm At: Mapová sbírka PřF UK, inv. č. 1296545.

[89] Sapy k bastionům Liechtenstein a Kinský byly pětkrát, k ravelinu třikrát a k bastionu Callot pouze jednou zešikmeny. Roku 1766 byly dokončeny dvě sapy, k bastionu Kinský a k ravelinu, u níž byla také naznačena část sapy směřující od první ke druhé paralele. Sapy před bastiony Callot a Liechtenstein byly teprve plánovány. Na mapě z roku 1784 je zobrazena pouze sapa před ravelinem.

[90] BULDRA, Vladimír. *Pohled do historie dělostřelectva na Českobudějovicku: I. Léta 1744 až 1939*. 2. rozšířené a doplněné vydání. České Budějovice, 2016, s. 124.

[91] Tento detail zobrazuje mapa tábora ze cvičení v létě roku 1766. FÜNFKIRCHNER. *Plan des bey Thein an der Moldau zu Verschiedenen Experimenten erbauten Polygons* [Plán dělostřeleckého tábora a cvičiště u Týna nad Vltavou. Měřítko neuvedeno.] 1767. At: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, podsbírka č. 19 – písemnosti a tisky, sig. MP 26.

opevnění a jeho následnou destrukci výbuchem. Sapéři trénovali kopání již zmíněných sap a jiné zemní práce.

Po zrušení dělostřeleckého cvičiště a tábora byly části polygonu rozbourány místními zemědělci s cílem rozšířit plochu orné půdy. Polygon tehdy přišel o jižní část glacisu a kryté cesty až ke špici ravelinu. Dodnes tak zůstal zachován pouze úsek mezi bastionem Liechtenstein a ravelinem, protože část před bastionem Callot spolu se sapou pravděpodobně nikdy nebyla dokončena. Dále byla rozorána celá druhá[92] a někdy po roce 1828 jižní část třetí paralely a spolu s nimi všechny sapy kromě částí přímo spojující třetí paralelu přes glacis s krytou cestou. Ve výborném stavu se však dochovaly bastiony Liechtenstein a Kinský, jejich kurtina a ravelin. Území polygonu postupem času zakryl lesní porost. Nejpozději roku 1828 byl příkop před bastionem Liechtenstein a okraj bastionu Kinský výrazně zamokřen.[93] Velkou ztrátou byl zánik celého bastionu Callot včetně kurtiny, která jej spojovala s bastionem Liechtenstein. Ještě roku 1828 ho bylo možné najít na pastvinách s parcelními čísly 1967, 1970, 1973, 1976 a 1979, jež se tehdy nalézaly ve vlastnictví smilovických zemědělců.[94] Ty však byly pravděpodobně někdy v průběhu 20. století rozorány a bastion srovnán se zemí.

3.2 Epolement

Asi 1,5 km severně od polygonu v lese u samoty Širočiny se dodnes nachází tzv. epolement, též Kugelfänger, lapač kulí, který je dnes známý také pod zkomoleným místním názvem Pulmon.[95] Vybudován byl již v roce 1749, ještě téhož roku na něm totiž byly testovány nové typy děl a moždířů v rámci prvního dělostřeleckého cvičení u Týna nad Vltavou.[96] Úplně dostavěn byl však teprve roku 1759[97], poté už na něm nebyly prováděny větší úpravy. Epolement primárně fungoval jako cíl cvičné střelby různých typů děl a moždířů, čímž se výrazně lišil od již zmíněného polygonu. Ke střelbě byly používány jak dělové koule, tak kartáčové střely.[98]

Obecně se jedná o čtyřboký zděný zeminou vyplněný komolý jehlan s menším jehlanem na jeho horní podstavě, na jehož vrcholu se navíc tyčila žerď[99], upevněná provazy. Na ní se vypínal

---

[92] Ještě na mapě III. vojenského mapování (1877) téměř sto let po zrušení dělostřeleckého cvičiště je zachycena část druhé paralely a většina sapy před ravelinem. Tyto prvky byly rozorány na konci 19. nebo v první polovině 20. století. Viz obr. 18.

[93] Na indikační skice stabilního katastru je zamokřená část označená jako bažina („*Sumpf*“) a jezero („*Lake*“). Půda je v tomto místě dodnes podmáčená. *Týn n. Vlt. – dříve Moldautein.* Indikační skici – Čechy. Měřítko 1:2 880. 1828. At: Národní archiv, Indikační skici – Čechy, inv. č. 8143. *Dobšice – dříve Dobschitz.* Měřítko 1:2 880. 1828. At: Národní archiv, Indikační skici – Čechy, inv. č. 1223.

[94] *Dobšice – dříve Dobschitz.* Měřítko 1:2 880. 1828. At: Národní archiv, Indikační skici – Čechy, inv. č. 1223.

[95] HANZLÍK, Josef. *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou, 1912, s. 6.

[96] Österreichisches Staatsarchiv – Kriegsarchiv Wien, Memoires XIII/463-465

[97] SAKAŘ, Josef. *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí*. Díl II. Století osmnácté. Týn nad Vltavou: Kučera, 1934, s. 45.

[98] PREYER, Franz Joseph, Franz HILLENBRAND a Wenzel BOHN. *Situations-Plan von dem Moldautheiner-Berge samt den Staeden Moldau Thein und Bechin…* [Mapa oblasti mezi Týnem nad Vltavou a Bechyní. Cca 1:27 100.] 1784. 740 mm × 980 mm At: Mapová sbírka PřF UK, inv. č. 1296545.

[99] Žerď byla vyšší než samotný epolement, a jeho výslednou výšku tak zdvojnásobovala.

rozměrný prapor nesoucí emblém rakouského orla, který sloužil pro lepší viditelnost, zaměřování cíle, ale také jako ukazatel směru větru, údaje důležitého pro přesnou a efektivní střelbu. Na vrchní podstavu komolého jehlanu bylo možné vystoupat po žebříku, upevněném na jeho východní straně. Ze všech čtyř stran byl obehnán širokým příkopem, který byl uprostřed každé strany epolementu přerušen přístupovým náspem a rozdělen tak na čtyři menší příkopy. Západní polovina příkopu, obrácená k dělostřeleckým bateriím, byla svými rozměry menší než ta odvrácená. Kromě toho, že z těchto příkopů byla vytěžena hlína potřebná ke stavbě lapače, sloužily především k zachytávání vystřelených dělových koulí, z jejichž materiálu pak mohly být odlity nové náboje.[100] Před lapačem kulí byla situována traverza, nevelká terénní vyvýšenina, na níž byly vystaveny dělostřelecké terče. Účelem tohoto cvičného prvku bylo postavit terče výše, aby došlo k přestřelení terénních nerovností mezi palebným postavením děla a cílem střelby, artileristé se tak mohli soustředit pouze na cíl.[101]

Původně se celý epolement včetně příkopů a traverzy rozkládal na ploše 900 čtverečních sáhů (3 237 m^2).[102] Jeho základna měla rozměry 45 × 54 vídeňských stop[103] (14,2 × 17 m), což znamená, že zabíral plochu 2 430 čtverečních stop (242,8 m^2). Z údajů z roku 1749 lze odvodit, že zděná stavba dosahovala výšky přibližně 32 stop (asi 10 m).[104] Celková výška včetně žerdi ale mohla činit až 25 m.[105] Nyní disponuje jeho základna rozměry 29 × 21 metrů a výškou asi 5 metrů.[106]

Po zrušení dělostřeleckého cvičiště a později i vozatajského skladiště Velký Depot roku 1866 byl lapač kulí částečně rozebrán. Do roku 1784 byly dva menší západní příkopy z neznámého důvodu zasypány a za epolementem byla vyhloubena podlouhlá jáma.[107] Nejpozději v první čtvrtině 19. století byly jeho rozměrnější příkopy snad vlivem dešťů zatopeny vodou.[108] Na

---

[100] JUŘÍK, Pavel. *Královna bitev: české země a zrod moderního dělostřelectva*. Praha: Euromedia Group, 2021, s. 146. Universum (Euromedia Group). ISBN 978-80-242-7813-1.
[101] BULDRA, Vladimír. *Pohled do historie dělostřelectva na Českobudějovicku: I. Léta 1744 až 1939*. 2. rozšířené a doplněné vydání. České Budějovice, 2016, s. 119.
[102] Podle starších měření zabíral epolement plochu 250 (899,25 m^2) a traverza 75 ¾ čtverečních sáhů (272,45 m^2). Rozdílné hodnoty se mohou lišit různým pohledem na započítávání příkopů a jejich okolí do celkové plochy lapače kulí. HANZLÍK, Josef. *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou, 1912, s. 6.
[103] Österreichisches Staatsarchiv – Kriegsarchiv Wien, Memoires XIII/463-465
[104] Detailní plánek Václava Callota však zobrazuje epolement tak, že výška jeho zděné části se rovná délce delší hrany jeho základny, což by činilo 54 stop. CALLOT, Wenzel. *Vorstellung des Artillerie Lagers bey Moldau-Thein im Jahre 1749* [Mapa dělostřeleckého tábora a cvičiště u Týna nad Vltavou. Cca 1:15 000.] [1749]. 370 mm × 570 mm. At: Österreichische Nationalbibliothek, Kartensammlung, ALB Port 7a,1.
[105] Podle Callotova plánku je výška epolementu a žerdě přibližně v poměru 9:13.
[106] BULDRA, Vladimír. *Pohled do historie dělostřelectva na Českobudějovicku: I. Léta 1744 až 1939*. 2. rozšířené a doplněné vydání. České Budějovice, 2016, s. 119.
[107] PREYER, Franz Joseph, Franz HILLENBRAND a Wenzel BOHN. *Situations-Plan von dem Moldautheiner-Berge samt den Staeden Moldau Thein und Bechin…* [Mapa oblasti mezi Týnem nad Vltavou a Bechyní. Cca 1:27 100.] 1784. 740 mm × 980 mm At: Mapová sbírka PřF UK, inv. č. 1296545.
[108] Tyto dvě nádrže jsou na indikační skice stabilního katastru z roku 1828 spojeny v jednu pod parcelním číslem 802 a označeny jako rybník („*Teich*“). Hned vedle je vyobrazena podobná nádrž s parcelním číslem 801 (také nazvaná rybník) tvarem připomínající pravidelný šestiúhelník (ta se vyskytuje na již zmiňované mapě z roku 1784). Z příkopů zjevně vytékala nahromaděná voda, napájela menší nádrž a v podobě pramínků vytékala dále. *Týn n. Vlt. – dříve Moldautein.* Indikační skici – Čechy. Měřítko 1:2 880. 1828. At: Národní archiv, Indikační skici – Čechy, inv. č. 8143.

jeho postupném rozpadu se velkou měrou dodnes podílí povětrnostní vlivy, především deště, ale i stromy společně s ostatní lesní vegetací, rozrušující svými kořeny povrch epolementu. Přestože byl lapač kulí původně obezděný a vyplněný zeminou, nenajdeme na něm při bližším pohledu ani náznak původního zdiva.[109] Jeho původní velkolepou podobu dnes připomíná pouze nevelká terénní vyvýšenina.[110] Další informace o tomto objektu nám může poskytnout plánovaný archeologický průzkum lokality Archeologickým ústavem Jihočeské univerzity.

Na dostřel, snad až 400 m, jihozápadně od epolementu bylo vybudováno celkem sedm cvičných palebných postavení pro děla a moždíře různých ráží.[111] Přímo proti lapači kulí ležela největší baterie pro pět kanónů vyvýšená nad povrch a opevněná valem obloženým fašinou.[112] Nalevo (z pohledu k epolementu) od ní stála na malé platformě baterie pro tři děla se čtyřmi velkými gabiony a napravo baterie se čtyřmi malými gabiony naopak zapuštěná do země. Dále nalevo bylo umístěno několik gabionů a baterie pro tři děla, na níž se mělo cvičit metání koulí odrazem od země. Další baterie vpravo vedle zděné nebo proutěné zídky byla určena rovněž pro tři kanóny. Obě tyto baterie pro tři děla byly mírně zapuštěny do země a chráněny fašinovým valem.[113] Konečně na okrajích byla vystavěna dvě postavení pro čtyři moždíře, jež bývala snad z důvodu částečného zakopání do země označována také jako „*kotel*“.[114] Opět byla opevněna mohutnými zemními valy zpevněnými fašinou. Na rozdíl od předchozích pěti dělových baterií tyto dvě nemířily na lapač kulí, ale vždy na volná prostranství vedle něj označená prapory. Toto opatření mělo zabránit rychlému zničení epolementu rozměrnými bombami plněnými střelným prachem, které byly z moždířů vystřelovány a po dopadu explodovaly.[115] Jedna z těchto unikátních koulí byla na jaře roku 2021 objevena archeology z Jihočeské univerzity a nyní se nachází ve sbírkách Městského muzea Týn nad Vltavou.[116]

V době po zrušení dělostřeleckého cvičiště byla u epolementu konána každoroční cvičení ve střelbě z pistole. Dokonce se dochovala zmínka o jednom z nich uspořádaném 14. září 1843

---

[109] Tato skutečnost způsobila chybnou interpretaci epolementu, podle níž se jedná o „*nevelký taras z navršené hlíny*“. Toto tvrzení je pouze z části pravdivé, neboť jeho nedílnou součástí byla cihlová obezdívka. SUDOVÁ, Martina a Lubomír PROCHÁZKA. *Vltavotýnský poutník aneb Týnem nad Vltavou a okolím ze všech stran*. Praha: Baset, 2007, s. 191. Poutník (Baset). ISBN 978-80-7340-098-9.
[110] Viz obr. 40.
[111] Viz obr. 38 a 39. Kromě nich mířila na epolement jedna z linií střelby. Byla dlouhá asi 1,2 km a končila u odbočky do jarošovického dvora. PREYER, Franz Joseph, Franz HILLENBRAND a Wenzel BOHN. *Situations-Plan von dem Moldautheiner-Berge samt den Staeden Moldau Thein und Bechin…* [Mapa oblasti mezi Týnem nad Vltavou a Bechyní. Cca 1:27 100.] 1784. 740 mm × 980 mm At: Mapová sbírka PřF UK, inv. č. 1296545.
[112] Österreichisches Staatsarchiv – Kriegsarchiv Wien, Memoires XIII/463-465
[113] CALLOT, Wenzel. *Vorstellung des Artillerie Lagers bey Moldau-Thein im Jahre 1749* [Mapa dělostřeleckého tábora a cvičiště u Týna nad Vltavou. Cca 1:15 000.] [1749]. 370 mm × 570 mm. At: Österreichische Nationalbibliothek, Kartensammlung, ALB Port 7a,1.
[114] Österreichisches Staatsarchiv – Kriegsarchiv Wien, Memoires XIII/463-465
[115] Franz von Rubli dokonce vytvořil kresbu, na níž moždíře před polygonem vystřelují právě tento typ dělostřeleckých granátů. Viz obr. 36.
[116] Viz obr. 6.

mezi 8. a 10. hodinou dopoledne.[117] Ještě roku 1784 zůstala na pastvině vltavotýnského panství zachována jižní moždířová baterie, ostatní postavení již byla rozebrána.[118]

3.3 Linie střelby v terénu

Polygon a epolement, jež představovaly základ dělostřeleckého cvičiště u Týna nad Vltavou, simulovaly obléhání či obranu pevnosti a střelbu na cíl. Vzhledem k rychlému vývoji dělostřelectva a stále častějšímu využívání artilerie v polních bitvách, bylo nutné připravit rakouské dělostřelce zejména na tyto situace. Právě na větším použití děl v otevřených střetech ostatně zakládal svou reformu polní maršál Josef Václav z Liechtensteina, zakladatel stálého cvičiště artilerie u Týna nad Vltavou.[119] Z tohoto důvodu byly v blízkém okolí cvičiště zaměřeny a vytyčeny linie, na nichž měla v libovolné vzdálenosti od cíle probíhat cvičná střelba v terénu.[120] Většina z těchto linií přecházela přes zemědělsky užívanou půdu, především pole a pastviny, jejich cíle však ležely v lesích, na jejich okrajích nebo na jiných méně frekventovaných místech, kde by nedošlo k újmě civilistů, například ve skalnatém údolí Židovy strouhy.[121]

První linie začínala u odbočky do arcibiskupského dvora Jarošovice a jejím cílem byl lapač kulí, epolement, vzdálený 1,18 km na severovýchod. Střílelo se buď koulemi na terč umístěný na traverze, nebo kartáčovými střelami na dřevěná prkna, jež je lépe zachytila. Délka druhé linie dosahovala téměř 2 km. Přitom se rozprostírala mezi vesnicemi Netěchovice a Nuzice, v jejichž blízkosti probíhala hranice vltavotýnského, bechyňského a kolodějského panství.[122] Cíl střelby byl navíc vzdálen více než 3 km od epolementu.[123] Pro potřeby třetí linie, dlouhé 1,18 km, byla na rozdíl od ostatních vybudována opevněná moždířová baterie, podobná těm naproti epolementu.[124] Odsud byly z moždířů metány dělostřelecké granáty plněné střelným

---

[117] HANZLÍK, Josef. *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou, 1912, s. 20.

[118] PREYER, Franz Joseph, Franz HILLENBRAND a Wenzel BOHN. *Situations-Plan von dem Moldautheiner-Berge samt den Staeden Moldau Thein und Bechin…* [Mapa oblasti mezi Týnem nad Vltavou a Bechyní. Cca 1:27 100.] 1784. 740 mm × 980 mm At: Mapová sbírka PřF UK, inv. č. 1296545.

[119] JUŘÍK, Pavel. *Královna bitev: české země a zrod moderního dělostřelectva*. Praha: Euromedia Group, 2021, s. 114. Universum (Euromedia Group). ISBN 978-80-242-7813-1.

[120] PREYER, Franz Joseph, Franz HILLENBRAND a Wenzel BOHN. *Situations-Plan von dem Moldautheiner-Berge samt den Staeden Moldau Thein und Bechin…* [Mapa oblasti mezi Týnem nad Vltavou a Bechyní. Cca 1:27 100.] 1784. 740 mm × 980 mm At: Mapová sbírka PřF UK, inv. č. 1296545.

[121] Viz. obr. 41.

[122] Netěchovice byly již od 16. století rozděleny mezi panství Bechyně a Koloděje nad Lužnicí, které vlastnilo větší část vesnice. Bohužel dnes již nelze určit, zda druhá nebo také třetí linie střelby přecházely přes kolodějské panství.

[123] Tento fakt výrazně rozšiřuje představu o záběru dělostřeleckého cvičiště, jehož jádro s polygonem a lapačem kulí se sice podle oficiálního měření rozprostíralo na ploše 40 hektarů, ale cvičení probíhala i v takto vzdáleném okolí, dokonce na území vedlejšího panství, jež bylo tehdy v držení hrabat a od roku 1769 knížat z rodu Paarů.

[124] Není vyloučeno, že i další linie poskytovaly dělům a moždířům zázemí v podobě dělostřeleckých postavení. Pouze u této však byla baterie vyobrazena na mapě. V době vytvoření mapy roku 1784 už ale mohla být zbylá postavení odklizena a zarovnána s povrchem, protože většinou zabírala drahocennou zemědělskou půdu. PREYER, Franz Joseph, Franz HILLENBRAND a Wenzel BOHN. *Situations-Plan von dem Moldautheiner-Berge samt den Staeden Moldau Thein und Bechin…* [Mapa oblasti mezi Týnem nad Vltavou a Bechyní. Cca 1:27 100.] 1784. 740 mm × 980 mm At: Mapová sbírka PřF UK, inv. č. 1296545.

prachem, totožné s tím, nalezeným archeology poblíž lapače kulí. Čtvrtá linie začínala asi 100 m severně od počátečního bodu první linie, byla přibližně 2 km dlouhá a mířila na okraj dnešního Obecního lesa asi 1 120 m na sever od epolementu. Cvičila se zde střelba z děl odrazem od země, tzv. Göllschiesen.

Pátá a šestá linie procházely údolím Židovy strouhy asi 1,5 km východně od lapače kulí. Pátá linie, která byla určena ke střelbě „*z vrchu*“, disponovala délkou 1,24 km, začínala na poli Na pískách v nadmořské výšce 440 m n. m. a končila v korytě již zmíněného potoka v 396 m n. m na hranici panství Bechyně a Týn nad Vltavou. Šestá, nejkratší linie, dlouhá přibližně 680 m, naopak sloužila k tréninku střelby „*do vrchu*“. Její počátek byl umístěn ke břehu rybníka Židova strouha poblíž stejnojmenného mlýna v nadmořské výšce 412 m n. m.[125] Cílem byl les Vač strmě se zvedající nad údolím potoka až do výšky 438 m n. m, který již náležel bechyňskému panství.[126]

Zřízení takového systému střeleckých linií vzdálených až 3 km od cvičiště, a dokonce přesahujících hranice arcibiskupského panství, na němž byl zbytek areálu vybudován, představuje další doklad ohromné propracovanosti tohoto projektu ze strany maršálů Josefa Václava z Liechtensteina, Antonína Ferdinanda Feuersteina a jejich týmu expertů.

3.4 Minová pole

V době existence dělostřeleckého cvičiště u Týna nad Vltavou spadali do řad rakouské artilerie také miněři. Jejich úkolem bylo v průběhu obléhání pevnosti umístit nálože (miny) do tunelu pod jejím opevněním, které by pak bylo následným výbuchem zničeno, a byl by tak vytvořen průlom pro další postup pěchoty.[127] Jednalo se o jednu z fyzicky a zejména psychicky nejnáročnějších prací v tehdejších armádách.[128] Proto bylo nutné miněry cvičit, ověřovat jejich technické znalosti o výbušninách v praxi a alespoň zčásti je tak připravit na podmínky v úzké podzemní štole. Miněři si také museli vyzkoušet sílu výbuchu náloží v různých půdních druzích – písčité, hlinité i jílovité půdě.[129] Z těchto důvodů byla v areálu dělostřeleckého cvičiště zřízena tři, respektive čtyři minová pole.[130]

Hlavní minové pole se rozprostíralo na pastvině patřící smilovické obci, dodnes se toto místo příhodně nazývá Pod Minami. Zabíralo především pozemky s parcelními čísli 1703, 1704 a

---

[125] Mlýn Židova strouha a u něj se rozprostírající rybník již patřil ke třeboňskému panství, vlastněnému Schwarzenbergy. Palebné postavení šesté linie tedy leželo přímo na hranici těchto dvou panství.
[126] PREYER, Franz Joseph, Franz HILLENBRAND a Wenzel BOHN. *Situations-Plan von dem Moldautheiner-Berge samt den Staeden Moldau Thein und Bechin…* [Mapa oblasti mezi Týnem nad Vltavou a Bechyní. Cca 1:27 100.] 1784. 740 mm × 980 mm At: Mapová sbírka PřF UK, inv. č. 1296545.
[127] Viz obr. 43.
[128] JUŘÍK, Pavel. *Královna bitev: české země a zrod moderního dělostřelectva*. Praha: Euromedia Group, 2021, s. 133. Universum (Euromedia Group). ISBN 978-80-242-7813-1.
[129] EDLER VON ZIMMER, Andreas. *Abhandlung über die Kriegs-Minen: Zum Gebrauche der k. k. österr. Mineur-Schulen*. Wien: Foerster, 1852, s. 7-8.
[130] Viz obr. 42. Cvičení minérů probíhalo rovněž na úsecích glacisu před bastionem Liechtenstein a ravelinem, jak již bylo zmíněno výše.

1726.[131] Zde byly v rámci cvičení kopány rozvětvené sítě podzemních štol a tunelů. Do nich pak byly umisťovány nálože různých velikostí, jež byly následně odpalovány.

Dvě minová pole byla umístěna asi 250 m severně a jižně od epolementu. Na severním minovém poli probíhala cvičení v odpalování menších min, tzv. Flatter Minen.[132] Do nevelké hloubky byly umístěny trhaviny, které dále zakryl poklop sbitý z trámů a fošen.[133] Jižní minové pole sloužilo k testování obyčejných Flatter Minen. Tyto miny, často používané při dobývání pevností, bývaly ukládány do hloubky 5 až 10 stop (1,45 až 3 m) pod zem. Tunel, kam byla nálož uložena, měl zpravidla rozměry 63 × 79 cm.[134]

Čtvrté minové pole se rozkládalo na pomezí obecního smilovického lesa a pastviny severně od hlavního minového pole v místě zvaném Za Silnicí. Tento cvičný prostor se zde prokazatelně nacházel před zrušením dělostřeleckého cvičiště roku 1778.[135] Je však možné, že v průběhu jeho existence došlo k přesunutí minového pole s obyčejnými Flatter Minen právě na toto místo snad z důvodu přílišné blízkosti k samotě Širočiny.

3.5 Dělostřelecký tábor

Pro potřeby ubytování a zázemí dělostřelců účastnících se každoročních cvičení byl v areálu dělostřeleckého cvičiště založen polní tábor, tzv. campament. Rozkládal se mezi táborskou silnicí na severu, polygonem na jihu a sousoším Kalvárie na východě. Na jeho místě bylo po zrušení dělostřeleckého cvičiště vybudováno vozatajské skladiště a později statek Velký Depot a hospodářství Bída. Dodnes lze na těchto místech v mapě najít pomístní označení Logr a Pod Logrem. Jeho součástí však nebyla pouze stanová obydlí vojáků, ale též dřevěné boudy sloužící například jako sklady, laboratoře, hospody či administrativní budovy.[136] Nejvíce se však tábor rozrostl po příchodu všech dělostřelců podunajské monarchie mezi červnem a zářím v průběhu každoročních letních cvičení. Tábor jako celek se dělil na „*Velký Lager*“ a „*Malý Lager*“ umístěný při veselské silnici, který však nesloužil k ubytování vojska, ale pouze jako vzdálené technické zázemí tábora. [137] Rozvržení tábora bylo přesně v souladu s *Reglementem* z roku 1757, který pomocí jednoduchého plánku určoval místo jednotlivým budovám areálu.[138]

---

[131] *Dobšice, berní okres Týn n. Vlt.* Císařské povinné otisky stabilního katastru 1:2 880. 1828. At: Ústřední archiv zeměměřičství a katastru, sig. B2/a/6C, inv. č. 1223.
[132] Österreichisches Staatsarchiv – Kriegsarchiv Wien, Memoires XIII/463-465
[133] CALLOT, Wenzel. *Vorstellung des Artillerie Lagers bey Moldau-Thein im Jahre 1749* [Mapa dělostřeleckého tábora a cvičiště u Týna nad Vltavou. Cca 1:15 000.] [1749]. 370 mm × 570 mm. At: Österreichische Nationalbibliothek, Kartensammlung, ALB Port 7a,1.
[134] LE BLOND, Guillaume. *Ausführlich abgehandelte Artillerie-Wissenschaft*. Frankfurt, 1766, s. 64.
[135] PREYER, Franz Joseph, Franz HILLENBRAND a Wenzel BOHN. *Situations-Plan von dem Moldautheiner-Berge samt den Staeden Moldau Thein und Bechin…* [Mapa oblasti mezi Týnem nad Vltavou a Bechyní. Cca 1:27 100.] 1784. 740 mm × 980 mm At: Mapová sbírka PřF UK, inv. č. 1296545.
[136] Viz obr. 47.
[137] HANZLÍK, Josef. *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou, 1912, s. 6.
[138] Viz obr. 46.

Podstatnou část velkého tábora zabíral stanový tábor, rozbitý v době konání dělostřeleckého cvičení. Stany byly rozděleny podle brigád, po roce 1772, kdy došlo k reorganizaci artilerie, podle tří nově vzniklých pluků.[139] Vojáci zde byli rozděleni podle hodností od dělmistrů přes mladší ohněstrůjce, starší ohněstrůjce, dělové junkery, vyšší důstojníky, plukovníka-strážmistra (majora), podplukovníka a plukovníka až po vrchního velitele dělostřelectva. Velitelův nebo také knížecí stan byl středobodem tábora. Tvořil celek se dvěma boudami, z nichž jedna fungovala jako jídelna a druhá jako improvizovaná ložnice. Na ně pak ze dvou stran navazovaly budovy vrchního adjutanta a sekretáře. V tomto místě se tak v době cvičení fakticky nacházelo administrativní centrum dělostřeleckého cvičiště a tábora. Ve stejné řadě jako knížecí stan pak byla umístěna také obydlí jiných vysoce postavených důstojníků, především generálů.[140]

Velitelův stan zároveň pomyslně dělil tábor na stanovou část a úsek dřevěných staveb. Zde bychom mohli najít budovy polního zbrojního úřadu, kancelář auditoriátu[141], špitál a furiéry mající na starost účetnictví a zásobování tábora. Dále se zde nacházela „*explikační bouda*“[142] snad sloužící k vysvětlování určitých postupů, zásad či plánů. Důležitou součást tábora představovala polní kovárna, umožňující zejména opravu konstrukcí děl a lafet. Jistě zde bylo vyhrazeno místo pro vojenské hudebníky, každou rotu tehdy doprovázel bubeník a dudák.[143] Na kraji tábora se nacházely stany profousů a provizorní vězení. Nechybělo ani místo určené k trestání různých provinění, jakési popraviště, avšak není známo, zda zde byl někdo skutečně zbaven života. Za stanovým táborem, mezi druhou a třetí paralelou polygonu, byly vztyčeny tři velké spojené stany sloužící jako polní kaple. Mši v něm sloužili a o duchovní život vojáků pečovali vojenští kaplani, ubytovaní v samostatných stanech. V celém areálu vojákům poskytovaly vodu nejméně tři studny.

V táboře se měl údajně nacházet také zámeček k ubytování velitelů a vyšších důstojníků s parkem a jezírkem.[144] Neobjevuje se však na mapě Vltavotýnska a Bechyňska z roku 1784

---

[139] Tábor prvního pluku byl situován na západní straně polygonu při počátku sapy směřující k bastionu Liechtenstein. Zbylé dva pluky dlely na severní straně druhé paralely. PREYER, Franz Joseph, Franz HILLENBRAND a Wenzel BOHN. *Situations-Plan von dem Moldautheiner-Berge samt den Staeden Moldau Thein und Bechin…* [Mapa oblasti mezi Týnem nad Vltavou a Bechyní. Cca 1:27 100.] 1784. 740 mm × 980 mm At: Mapová sbírka PřF UK, inv. č. 1296545.

[140] Během velkého cvičení v létě roku 1766 zde byli v dřevěných boudách ubytováni tři císařští generálové. Mohli to být Liechtensteinův zástupce František Oldřich Kinský, Friedrich Georg Wied-Runkel, vrchní velitel v Čechách, a Ernst Gideon Laudon. Všichni tři se zde při této příležitosti zdržovali. FÜNFKIRCHNER. *Plan des bey Thein an der Moldau zu Verschiedenen Experimenten erbauten Polygons* [Plán dělostřeleckého tábora a cvičiště u Týna nad Vltavou. Měřítko neuvedeno.] 1767. At: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, podsbírka č. 19 – písemnosti a tisky, sig. MP 26.

[141] Auditoriát bylo v minulosti označení pro vojenský soud habsburské monarchie. Zde se patrně jednalo pouze o jakousi pobočku.

[142] HANZLÍK, Josef. *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou, 1912, s. 7.

[143] JUŘÍK, Pavel. *Královna bitev: české země a zrod moderního dělostřelectva*. Praha: Euromedia Group, 2021, s. 200. Universum (Euromedia Group). ISBN 978-80-242-7813-1.

[144] Tamtéž, s. 153. SUDOVÁ, Martina a Lubomír PROCHÁZKA. *Vltavotýnský poutník aneb Týnem nad Vltavou a okolím ze všech stran*. Praha: Baset, 2007. Poutník (Baset). ISBN 978-80-7340-098-9, s. 191. SUDOVÁ, Martina. *Malý zábavný průvodce Týnem nad Vltavou a okolím*. Týn na Vltavou: Městské muzeum, 1999, s. 65. ISBN 80-238-4488-1.

ani na žádné starší mapě.[145] Poprvé je vyznačen na císařském povinném otisku stabilního katastru až z roku 1828.[146] V areálu vozatajského skladiště Velký Depot sloužil coby byt velitele a kanceláře.[147] V době dělostřeleckého cvičiště nemohl plnit tuto funkci, protože sám kníže Liechtenstein a jeho nástupce kníže Kinský nocovali ve stanech či dřevěných boudách mezi svými vojáky. Josef II. se při své návštěvě tábora ubytoval rovněž v polních podmínkách.[148] Z toho vyplývá, že tato administrativní budova byla vybudována teprve na konci 18. nebo v první čtvrtině 19. století.

Zvláštní pozornost byla věnována stravování. Stanový tábor z jedné strany uzavíraly provizorní kuchyně umožňující vojákům přípravu jídla, uchovávaného ve skladu potravin. Důstojníkům stravu za příznivou cenu obstarávali traktéři.[149] V táboře byly v provizorních dřevěných boudách zaměstnáni také pekaři a řezníci. Operovali zde rovněž markytánky či markytáni jako civilní prodejci nejrůznějšího zboží, zejména potravin. Roku 1777 zastávala funkci hlavní markytánky Johana Pavlová, v posledním roce existence cvičiště ji nahradil řezník Souhrada.[150] Důležitá byla kvalita prodávaných potravin. V *Reglementu* je doslova uvedeno: „*V poli je třeba dbát především na to, aby markytáni a řezníci poskytovali lidem chléb, maso, pivo a víno v dobré kvalitě a nešizené*“. Profousové proto měli na starosti kontrolovat civilní prodejce, přeměřovat jimi používané míry a váhy a zjišťovat, zda jimi určené ceny odpovídají skutečnosti. Navíc lidé, kteří chtěli prodávat zboží v táboře, museli každé čtyři týdny platit zvláštní poplatek.[151] Přesto je doloženo mnoho podnikatelů, jež se v táboře uchytili.

Výstižně popsal atmosféru vojenského tábora Josef Hanzlík: „*Nejmilejším asi shromaždištěm unaveného vojska byly boudy s pivem a potravinami.*“[152] Těchto provizorních hospod bychom v táboře ve druhé polovině 70. let napočítali celkem 17. Majitel si vždy mohl vybrat, jaké pivo bude čepovat, což bylo v době před zrušením nevolnictví velmi pokrokové. To bylo dáno tím, že bylo cvičiště v nájmu vojenského eráru, který rozhodoval o připuštění prodejců na jeho území a neurčoval, ze kterého pivovaru mají pivo odebírat. Cvičný prostor navíc zasahoval na pozemky nejméně dvou panství a s jinými hraničil. Nejvíce hospod čepovalo týnské pivo, bylo jich celkem pět. Jejich majitelé navrch inkasovali z každého prodaného sudu 45 krejcarů.[153] Pivo vařené ve Bzí prodávali tři hospodští. Vedle toho se prodávalo také bechyňské, kolodějské,

---

[145] Pokud by se zde skutečně v té době nacházel, byl by v mapách zcela jistě zachycen. Přece jenom se mělo jednat o zámeček, kde bylo ubytováno velení tábora, navíc obklopený úhledným parkem. O budově se v souvislosti s táborem nezmiňuje Hanzlík ani Sakař.
[146] *Týn n. Vlt., berní okres Týn n. Vlt.* Císařské povinné otisky stabilního katastru 1:2 880. 1828. At: Ústřední archiv zeměměřičství a katastru, sig. B2/a/6C, inv. č. 8143.
[147] Viz obr. 52.
[148] SAKAŘ, Josef. *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí*. Díl II. Století osmnácté. Týn nad Vltavou: Kučera, 1934, s. 55.
[149] *Reglement für das Kaiserlich Königliche gesammte Feld-Artilleriecorps*. Wien: Trattner, 1757, s. 11.
[150] HANZLÍK, Josef. *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou, 1912, s. 9. Souhradovi však tato funkce očekávaný zisk nepřinesla, protože v dubnu byla zrušena smlouva s panstvím a letní cvičení se již nekonalo.
[151] *Reglement für das Kaiserlich Königliche gesammte Feld-Artilleriecorps*. Wien: Trattner, 1757, s. 11.
[152] HANZLÍK, Josef. *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou, 1912, s. 8.
[153] Městské muzeum v Týně nad Vltavou, podsbírka historická, Fond DAP, inv. č. 15438

želečské, schwarzenberské či lobkovické pivo.[154] Ohledně karbanu v hospodách *Reglement* velitelům doporučuje, že by měli dohlédnout na to, aby se „*na takových místech nekonala žádná herní setkání, protože by tím bylo velmi zneužito jejich užitečnosti.*“[155] Kromě hospod byla v areálu zřízena kuželna, kde mohli vojáci trávit své volné chvíle ve společnosti svých druhů.[156] Žádné pohostinství však nepřežilo zrušení stálého cvičiště, všechna byla při té příležitosti stržena.[157]

Majitelé hospod na Posekaném tvořili velmi různorodou skupinu lidí. První číslovanou boudu vlastnil František Frischeisen, plukovník třetího pluku[158], který byl zraněn během výbuchu laboratoří 20. června 1753.[159] Vlastníkem druhé boudy byl jistý dělostřelec John, jenž dle dobových svědectví čepoval máz piva za tři a půl krejcaru. Hospoda označená číslem 10 byla postavena roku 1764 Izákem Povitzem z Českých Budějovic, později ji však pro sebe zakoupil vltavotýnský měšťan František Šlemer, který vzhledem ke svému původu čepoval místní pivo. Týnské panství se k němu chovalo velmi vstřícně, půjčilo mu 50 zlatých rýnských a dodávalo mu dřevo na údržbu boudy. V pořadí dvanáctou krčmu provozoval řezník Souhrada, poslední markytán tábora.[160] Patnáctou hospodu spravoval dělostřelec Šulc. Boudu číslo 17 vlastnilo přímo týnské panství potom, co ji zakoupilo za 58 zlatých rýnských od dědiců po měšťanu Puchmayerovi.[161]

Významnou součást tábora představovalo technické zázemí. To se skládalo ze skladiště rekvizit a materiálu potřebných ke cvičení, prachárny a laboratoří. Po založení cvičiště byly nejblíže k táborské silnici umístěny dvě laboratoře[162], vedle nich sklad rekvizit a o něco dál z bezpečnostních důvodů pak sklad střelného prachu.[163] Nejdůležitějšími technickými stavbami tábora byly laboratoře. Jednalo se patrně o dvě dřevěné jednopatrové boudy původně vybudované v blízkosti sousoší Kalvárie z pozdější doby. Probíhal zde aktivní výzkum a

---

[154] SAKAŘ, Josef. *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí*. Díl II. Století osmnácté. Týn nad Vltavou: Kučera, 1934, s. 55.
[155] *Reglement für das Kaiserlich Königliche gesammte Feld-Artilleriecorps*. Wien: Trattner, 1757, s. 12.
[156] HANZLÍK, Josef. *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou, 1912, s. 7.
[157] Podle některých neověřených informací měl být hostinec a statek Bída jednou ze 17 původních hospod tábora. Vltavotýnský badatel Josef Hanzlík ale jasně píše, že „*byl vystavěn po zrušení výčepů bývalého tábora*“. HANZLÍK, Josef. *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou, 1912, s. 20.
[158] GRÄFFER, August. *Kurze Geschichte der kais. kœnigl. Regimenter, Corps, Bataillons, und anderen Milititær-Branchen: von ihren Ursprung an bis zu Ende des Feldzuges von 1779*. 2. Band. Wien: Gräffer, 1801, s. 297.
[159] Tuto nehodu naštěstí přežil a do své smrti roku 1775 se díky své píli vypracoval do vysokého postavení v rámci rakouské artilerie. Viz podkapitola 5.4 Oběti a přeživší.
[160] Městské muzeum v Týně nad Vltavou, podsbírka historická, Fond DAP, inv. č. 15438
[161] HANZLÍK, Josef. *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou, 1912, s. 8.
[162] CALLOT, Wenzel. *Vorstellung des Artillerie Lagers bey Moldau-Thein im Jahre 1749* [Mapa dělostřeleckého tábora a cvičiště u Týna nad Vltavou. Cca 1:15 000.] [1749]. 370 mm × 570 mm. At: Österreichische Nationalbibliothek, Kartensammlung, ALB Port 7a,1.
[163] Po výbuchu laboratoří byla prachárna v 50. či 60. letech 18. století přestěhována 2 km na jihozápad do „*Malého Lageru*“, dnešní Malé Varty. Na mapě I. vojenského mapování jsou již laboratoře a prachárna umístěny daleko od sebe. Viz obr. 15.

pokusy[164] v oblasti složení střelného prachu a příprava nejrůznějších výbušných směsí, jejichž účinnost byla následně testována přímo na cvičišti. Po výbuchu 20. června 1753 byly obě zničené laboratoře vzhledem k blížícímu se cvičení rychle vystavěny, tentokrát však dál od tábora v blízkosti studně pro efektivnější hašení požáru.[165] Vedle nich bylo umístěno pět laboratorních kolen.[166] Společně s laboratořemi bylo nutné vybudovat mlýn na mletí černého střelného prachu, k jehož chodu bylo potřeba zajistit vodní pohon. Tuto budovu se ale zatím nepodařilo lokalizovat.[167]

Část tábora byla vyhrazena vozatajstvu. Především zde byl umístěn významný sklad vozatajského vybavení, což dokládá jeho přejmenování na „*Hlavní materiální depot vozatajstva*“ [168] v rámci reformy roku 1772, kdy bylo vozatajstvo vyjmuto ze struktury dělostřelectva. Z dalších technických budov jmenujme dvě kolny na stříkačky potřebné v případě požáru, sklad, dvě boudy na žebříky, truhlářskou a zámečnickou dílnu a již zmíněnou kovárnu.[169]

„Malý Lager“ se rozkládal při veselské silnici asi 1 km jihozápadně od polygonu na místě pozdějšího Malého Depotu, dnešní samoty Malá Varta. Areál malého tábora byl založen někdy v 50. nebo v první polovině 60. let 18. století. V plánu cvičiště z roku 1749 totiž ještě není zanesen[170], ale v mapě I. vojenského mapování (1764-1767) již je na tomto místě vyznačen „*Pulfer Magazin*“, tedy sklad střelného prachu.[171] Nešťastný výbuch obou laboratoří 20. června 1753 a smrt více než 54 osob vedly k zavedení daleko rozsáhlejších bezpečnostních opatření. V rámci nich byla prachárna, jež byla původně vybudována nebezpečně blízko původních laboratoří, přesunuta do vzdálenosti přibližně 2 km od nových, kde nehrozilo takové nebezpečí výbuchu. Ke konci existence cvičiště, v 70. letech 18. století, se zde nacházelo celkem pět vojenských staveb.[172] Největší z nich, dřevěná budova prachárny (20 × 13 sáhů) ohraničená dřevěnou palisádou, byla zřízena na panském poli „*Oulehle*“.[173] Na vltavotýnské obecní pastvině, později označené parcelním číslem 660, byla vybudována zděná strážnice, dřevěný

---

[164] DOLLECZEK, Anton. *Geschichte der österreichischen Artillerie von den frühesten Zeiten bis zur Gegenwart: Nach autentischen und Grösstentheils officiellen Quellen verfasst.* Wien, 1887, s. 291.
[165] FÜNFKIRCHNER. *Plan des bey Thein an der Moldau zu Verschiedenen Experimenten erbauten Polygons* [Plán dělostřeleckého tábora a cvičiště u Týna nad Vltavou. Měřítko neuvedeno.] 1767. At: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, podsbírka č. 19 – písemnosti a tisky, sig. MP 26.
[166] HANZLÍK, Josef. *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou, 1912, s. 8.
[167] JUŘÍK, Pavel. *Královna bitev: české země a zrod moderního dělostřelectva*. Praha: Euromedia Group, 2021, s. 152. Universum (Euromedia Group). ISBN 978-80-242-7813-1.
[168] DOLLECZEK, Anton. *Geschichte der österreichischen Artillerie von den frühesten Zeiten bis zur Gegenwart: Nach autentischen und Grösstentheils officiellen Quellen verfasst.* Wien, 1887, s. 291.
[169] HANZLÍK, Josef. *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou, 1912, s. 7.
[170] CALLOT, Wenzel. *Vorstellung des Artillerie Lagers bey Moldau-Thein im Jahre 1749* [Mapa dělostřeleckého tábora a cvičiště u Týna nad Vltavou. Cca 1:15 000.] [1749]. 370 mm × 570 mm. At: Österreichische Nationalbibliothek, Kartensammlung, ALB Port 7a,1.
[171] Viz obr. 15.
[172] PREYER, Franz Joseph, Franz HILLENBRAND a Wenzel BOHN. *Situations-Plan von dem Moldautheiner-Berge samt den Staeden Moldau Thein und Bechin…* [Mapa oblasti mezi Týnem nad Vltavou a Bechyní. Cca 1:27 100.] 1784. 740 mm × 980 mm At: Mapová sbírka PřF UK, inv. č. 1296545.
[173] HANZLÍK, Josef. *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou, 1912, s. 7, 13.

sklad požárních stříkaček a kůlna k uložení požárních žebříků. Dále zde byla vyhloubena studna. Strážnice pochopitelně sloužila ke střežení cenného střelného prachu a munice, skladiště protipožárního vybavení zase k co nejrychlejšímu uhašení nastalého požáru, čímž se mělo předejít dalšímu nešťastnému výbuchu. Na poli koupeném od Josefa Havlíčka[174] 330 m západně od první byla založena druhá prachárna disponující však přibližně polovičními rozměry. Původně byla vystavěna ze dřeva, později, koncem 18. nebo v první čtvrtině 19. století, byla vyzděna.

Ještě 40 let po přeměně dělostřeleckého cvičiště ve vozatajské skladiště zůstal areál malého tábora, tehdejšího c. k. Malého Depotu, nezměněn.[175] Následujícího roku, 12. července 1829, však byly pozemky, na nichž stál, rozděleny a ve veřejné dražbě prodány třem vltavotýnským měšťanům, důchodnímu Františku Bauerovi, Josefu Žofkovi a Janu Kaucovi, který svůj díl téhož dne přenechal Františku Svobodovi za 160 zlatých. Původní pole Josefa Havlíčka s výměrou 1 190 čtverečních sáhů odkoupil 1. srpna 1834 za 124 zlatých František Svoboda od Josefa Žofky, jež předtím skoupil podíl Františka Bauera.[176] Prachárny a boudy byly zbourány, strážnice se stala jádrem budoucího statku Malá Varta, názvem připomínajícího svůj původní účel.

---

[174] HANZLÍK, Josef. *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou, 1912, s. 7.
[175] *Týn n. Vlt., berní okres Týn n. Vlt.* Císařské povinné otisky stabilního katastru 1:2 880. 1828. At: Ústřední archiv zeměměřičství a katastru, sig. B2/a/6C, inv. č. 8143.
[176] Městské muzeum v Týně nad Vltavou, podsbírka historická, Fond DAP, inv. č. 14575

4 Provoz dělostřeleckého cvičiště a tábora

4.1 Počátek a cvičení v letech 1749-1752

Dělostřelecké cvičiště u Týna nad Vltavou bylo zřízeno primárně za účelem konání velkých cvičení. Fungovalo tedy jako jakási „*praktická škola*“, kde si mohli studenti či absolventi rudolfovské Artillerie-Corps-Schule ověřit své nově nabyté znalosti v praxi v polních podmínkách.[177] Jednalo se o „*cvičení ve střelbě, střelbě na cíl, ostřelování, zemních pracích, v laboratořích, pokusech a podobně*“.[178] Dále se zde skládaly každoroční zkoušky důstojníků[179] a v laboratořích se vyvíjela nová složení střelného prachu, jehož účinnost mohla být následně vyzkoušena přímo na místě. Na střelnici byly testovány děla, moždíře a další dělostřelecká technika a podle výsledků byly dále vylepšovány. Cvičení probíhala každé léto od června do září.[180] Josef Václav z Liechtensteina na ně každoročně vydával 50 000 zlatých ze svého majetku, protože erár by si nemohl dovolit pořádat takto finančně náročné akce.[181] Právě dělostřelecké cvičiště u Týna nad Vltavou se výraznou měrou podílelo na konečném vydělení polní artilerie ze struktur obléhacího dělostřelectva.

Potom, co bylo v rámci Liechtensteinových reforem rozhodnuto o založení stálého dělostřeleckého cvičiště v jižních Čechách nedaleko Českých Budějovic, bylo přistoupeno v prvních měsících roku 1749 mezi erárem na jedné straně a vltavotýnským panstvím, Týnem nad Vltavou, Předčicemi a Smilovicemi na straně druhé k uzavření smlouvy o pronájmu pozemků o výměře 110 740 čtverečních sáhů. Na jaře započaly na Posekaném zemní práce[182], především budování polygonu a epolementu, které trvaly až do léta téhož roku, kdy byly v srpnu všechny terénní stavby dokončeny.[183]

Již v červnu zde však byly vrchním velitelem artilerie polním maršálem Liechtensteinem uspořádány „*velké a nákladné experimenty*“ pod velením jeho pravé ruky polního podmaršála Antonína Ferdinanda Feuersteina.[184] V průběhu léta byla provedena série 47 zkoušek, v nichž byly testovány nová děla, náboje, složení střelného prachu, dokonce různé tvary zápalných komor. Na polygonu, lapači kulí a třech minových polích mohlo cvičit všech 1 000

---

[177] OTTENFELD, Rudolf von, Oscar TEUBER, Anton DOLLECZEK a Alfred Freiherr von KONDELKA. *Die österreichische Armee: von 1700 bis 1867*. Wien: Berté und Czeiger, 1895, s. 156.
[178] DOLLECZEK, Anton. *Geschichte der österreichischen Artillerie von den frühesten Zeiten bis zur Gegenwart: Nach autentischen und Grösstentheils officiellen Quellen verfasst.* Wien, 1887, s. 291.
[179] JUŘÍK, Pavel. *Císařští bombardýři*. Živá historie: historický magazín. Brno: Extra Publishing, 2017, roč. 9, č. 6, s. 28 – 29. ISSN 1803-3326, s. 29.
[180] HANZLÍK, Josef. *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou, 1912, s. 8.
[181] DOLLECZEK, Anton. *Geschichte der österreichischen Artillerie von den frühesten Zeiten bis zur Gegenwart: Nach autentischen und Grösstentheils officiellen Quellen verfasst.* Wien, 1887, s. 291.
[182] SAKAŘ, Josef. *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí*. Díl II. Století osmnácté. Týn nad Vltavou: Kučera, 1934, s. 45.
[183] HANZLÍK, Josef. *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou, 1912, s. 6.
[184] PELCL, František Martin. *Abbildungen Böhmischer und Mährischer Gelehrten und Künstler, nebst kurzen Nachrichten von ihren Leben und Werken*. 2. Teil. Praha: Hraba, 1775, s. 159.

dělostřelců.[185] Sám Liechtenstein se tohoto cvičení osobně zúčastnil a nejlepší dělostřelce a miníry při této příležitosti pozitivně motivoval velkými finančními odměnami z vlastního majetku.[186] Součástí byl také slavnostní ohňostroj, který pomyslně zahájil téměř třicetiletou přítomnost artilerie na Posekaném.[187] Cvičení bylo završeno koncem srpna a všechen materiál a rekvizity byly odvezeny zpět do Českých Budějovic.[188] Jeho význam spočíval v tom, že bylo konečně zřejmé, jakým směrem by se měly reformy v následujících letech ubírat, na čem je třeba ještě zapracovat a co je nutné úplně opustit. Z těchto zkušeností vycházel o osm let později publikovaný *Reglement für das Kaiserlich Königliche gesammte Feld-Artilleriecorps*, který v 500 paragrafech srozumitelně upravovalo vše důležité týkající se císařského dělostřelectva na dalších 50 let. O konání prvního cvičení na Posekaném informuje frankfurtský půlročník *Relationis historicae semetralis vernalis continuatio*[189], zmiňuje se o něm také kniha *Des Neu-Eröfneten Historien-Saals* [190].

Od té doby se konala u Týna nad Vltavou velká dělostřelecká cvičení každoročně. O tom z roku 1750 nemáme žádné bližší informace. Existují pouze nepřímé zprávy ze života arcibiskupských poddaných, kteří byli s vojáky ve spojení. Podle nich se rok 1750 na Vltavotýnsku vyznačoval neobvykle velkou úrodou žita, ale naneštěstí také značným suchem. Šafáři proto prosili správu panství o slevu na mléčné dávce, načež byli odmítnuti, protože v táboře na Posekaném „*mohli své výrobky dobře zpeněžiti*“.[191] To potvrzuje konání cvičení téhož roku, obchodní provázanost tábora a okolí a velkou poptávku po zemědělských a jiných produktech ze strany vojáků.

V létě roku 1751 na minových polích za táborem proběhlo kromě dělostřeleckého také důležité cvičení minérské brigády. Byl zde v praxi poprvé vyzkoušen ventilátor mající za úkol odvětrávat nežádoucí plyny z šachet a tunelů, což značně zlepšilo pracovní podmínky minérů, kteří v nich museli z důvodu úspěšného položení náloží pod nepřátelské opevnění dlouhou dobu pobývat a k tomu těžce pracovat.[192] Užití tohoto nového vynálezu anglického botanika, fyziologa a fyzika Stephena Halese, který jeho popis prezentoval poprvé už roku 1741, jasně

---

[185] CALLOT, Wenzel. *Vorstellung des Artillerie Lagers bey Moldau-Thein im Jahre 1749* [Mapa dělostřeleckého tábora a cvičiště u Týna nad Vltavou. Cca 1:15 000.] [1749]. 370 mm × 570 mm. At: Österreichische Nationalbibliothek, Kartensammlung, ALB Port 7a,1.
[186] JUŘÍK, Pavel. *Královna bitev: české země a zrod moderního dělostřelectva*. Praha: Euromedia Group, 2021, s. 116. Universum (Euromedia Group). ISBN 978-80-242-7813-1.
[187] Viz obr. 48. Slavnosti se dle Callotovy kresby zúčastnil kníže Josef Václav z Liechtensteina společně se svou manželkou Annou Marií z Liechtensteina. Dokládají to mimo jiné jejich monogramy na slavnostní konstrukci.
[188] SAKAŘ, Josef. *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí*. Díl II. Století osmnácté. Týn nad Vltavou: Kučera, 1934, s. 45.
[189] „*Nyní panující kníže z Liechtensteina se osobně zúčastnil tábora dělostřelců v Čechách a nařídil taková opatření, která byla této nepostradatelné části vojenství nanejvýš prospěšná.*“ *Relationis historicae vernalis continuatio: Jacobi Franci Historische Beschreibung der denckwürdigsten Geschichten,… vor und zwischen jüngst verflossener Herbst-Meß 1749 biß an die Franckfurter Oster-Meß dieses lauffenden 1750. Jahrs hin und wieder in der Welt, zu Land und zu Wasser, zugetragen.* Franckfurt am Mayn: Engelhard, 1750, s. 18.
[190] *Des Neu-Eröfneten Historien-Saals*. 8. Theil. Basel: Mechel, 1765, s. 4.
[191] SAKAŘ, Josef. *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí*. Díl II. Století osmnácté. Týn nad Vltavou: Kučera, 1934, s. 45.
[192] *Mittheilungen des kais. königl. Genie-Comité über Gegenstände der Ingenieurs- und Kriegs-Wissenschaften*. 6. Band. Wien: k. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1861, s. 85-86.

dokládá pokrokovost Liechtensteinových reforem v minérství a usilovnou snahu vyrovnat se ve vybavení artilerie ostatním evropským armádám, případně je rovnou předehnat.

4.2 Velké cvičení v srpnu 1753

Druhé velké cvičení bylo uspořádáno v létě roku 1753 na podnět polního maršála Liechtensteina a polního zbrojmistra Leopolda Josefa hraběte Dauna. Na rozdíl od prvního cvičení mělo být toto koncipováno především jako ukázka dosud učiněných reforem a demonstrace nynější síly císařské artilerie. Velením tábora a celého cvičení byl pověřen právě Josef Václav z Liechtensteina.[193] Přihlížet mu proto mělo mnoho význačných hostů. V prvé řadě to byl panovnický pár, Marie Terezie a císař František I. Štěpán Lotrinský[194], jeho bratr polní maršál vévoda Karel Alexandr Lotrinský, vrchní velitel rakouské armády, dále mnoho významných šlechticů, úředníků a vojenských velitelů monarchie. Kromě již zmíněného Liechtensteina a Dauna byla pozvána knížata Josef I. Adam ze Schwarzenbergu, Ottavio II. Piccolomini, nejvyšší štolba Jindřich Josef z Auerspergu, vrchní velitel v Čechách polní maršál Maxmilián Ulysses Browne či hofmistr knížete Liechtensteina Johann Wiegand. Cvičení zhlédl také hrabě Prokop Vojtěch Černín z Chudenic a mnoho dalších významných osobností z řad české šlechty.

Polní tábor byl na Posekaném rozbit v červnu téhož roku.[195] Postupně se sem sjížděli rakouští dělostřelci, jichž mohlo být v té době přibližně 1 500, a započaly přípravné práce. Kromě výzdoby tábora a jeho uvedení do podoby hodné panovnického páru musel být zhotoven slavnostní ohňostroj k uvítání vzácných hostů. To zahrnovalo míchání rozličných výbušných směsí, jimiž byly následně plněny desítky, možná stovky raket. Proto tato časově a technicky náročná práce probíhala v plném proudu již v červnu, cvičení přitom mělo být zahájeno až v druhé polovině srpna. Tvorba ohňostroje velmi pokročila, ale 20. června v půl sedmé ráno došlo při plnění raket ke vznícení střelného prachu. Obě laboratoře tak byly vyhozeny do povětří spolu s pracujícími dělostřelci a dalšími lidmi v okolí, všech postižených bylo přibližně 110. V konečném součtu zemřelo minimálně 54 mužů včetně nejméně dvou civilistů. Celkem 14 zraněných artileristů se však poměrně rychle zotavilo a navrátilo se do služby, kde většina z nich dosáhla rychlého kariérního vzestupu a velkých úspěchů. Ostatní přeživší bohužel často oslepli, ohluchli a následkem zranění se stali invalidy.[196] Celková škoda byla vyčíslena na neuvěřitelných 20 000 zlatých, což snad ovlivnilo také zničení skladu rekvizit a materiálu

---

[193] *Frankfurter Meß-Relation: Das ist Halbjährliche Erzehlungen Der neuesten Staats- und Welt-Geschichten: Wie solche Zwischen der Frankfurter Herbstmesse 1753 und besagter Ostermesse 1754.* Frankfurt am Mayn: Jäger, 1754, s. 12.

[194] Již v červnu bylo evropské veřejnosti známo, že se císařský pár chystá toto cvičení navštívit. Dokládá to zpráva ve francouzských novinách *Mercure de France*. *Mercure de France: Juin 1753.* Vol. 2. Paris: Pissot, 1753. V polovině července byl plán návštěvy ještě více rozšířen, což potvrzuje zpráva ze 14. července v nizozemských novinách *Gazette van Gendt* z 26. července 1753. *Gazette van Gendt.* Gendt: Goesin, 26. 7. 1753, č. 60.

[195] *Frankfurter Meß-Relation: Das ist Halbjährliche Erzehlungen Der neuesten Staats- und Welt-Geschichten: Wie solche Zwischen der Frankfurter Ostermesse und besagter Herbstmesse 1753.* Frankfurt am Mayn: Jäger, 1753, s. 7.

[196] HANZLÍK, Josef. *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou, 1912, s. 10.

umístěného příliš blízko laboratoří.[197] Obě dílny však byly opět rychle vystavěny, a práce na ohňostroji tak mohly opět začít.[198]

Avšak 14 dní poté, 4. července 1753, celé Vltavotýnsko nepříjemně překvapil úkaz, který popsal tehdejší vltavotýnský děkan Joachim Fritz v latinsky psané pamětní knize *Liber VI: De Memorabilibus Moldavo-Tynensibus*.[199] V překladu Josefa Hanzlíka se zde píše toto: „*Toho samého roku na den slavnosti sv. Prokopa o 7. hod. večerní viděn byl oblak od nás ve Vltavotýně jako nad ležením spočívající, ne veliký, aniž s jinými bezprostředně spojený, z kterého neobyčejné zahřmění slyšeno bylo: podobenství tohoto zahřmění 24 větším ranám z děl po řadě co nejčerstvěji vystřelenýma, potom následovalo obyčejné zahřmění, což trvalo nejméně pět minut. Toho dne byla předložena pozůstalost spálených. Počet obětí stal se velmi četný. K tomuto neobyčejnému zahřmění všickni vyběhli ven ode svých příbytků nic jinak myslíce, než že zase nové neštěstí se přihodilo. Konečně den na to u Strkova nalezeny kameny, jichž největší 19 liber těžký byl a bylo slyšet, jak padly. Kameny byly z 2/3 železa a 1/3 kamene.*“[200] Tentokrát se ale nejednalo o nehodu v dělostřeleckém táboře. Vše nasvědčuje tomu, že šlo o průlet meteoritů zemskou atmosférou. Fritzem popsané „*obyčejné*“ i „*neobyčejné zahřmění*“ bylo způsobeno výbuchy padajících meteoritů, vyrovnávajících se s odporem vzduchu. Rovněž zmíněný oblak doprovází za denního světla tento úkaz.

Velkým manévrům u Týna nad Vltavou přihlíželo také několik zahraničních důstojníků jako pozorovatelů. Cvičení ale nebylo přístupné komukoliv, „*do tábora nebyl vpuštěn nikdo bez výslovného povolení od dvora*“.[201] Toto povolení bylo možné získat od velitele cvičení Liechtensteina, který je však vydával ve zvláštních případech pouze vybraným jedincům. Přístup do tábora byl přísně střežen. Ve vzdálenosti čtyř až pěti hodin cesty kolem něj byly umístěny stráže ze 4. pěšího pluku, jehož příslušníci se vedle pozdějšího 25. pluku cvičení rovněž účastnili. Ze zde přítomných cizinců je znám bavorský ohněstrůjce Johann Leonhard Maximilian Keyl, teoreticky i prakticky vzdělaný a nadaný dělostřelec. Ten roku 1753 přihlížel velkému cvičení saského a polského vojska u Drážďan, načež byl z rozkazu válečných radů vyslán do Týna nad Vltavou, „*aby zhlédl velký ohňostroj, který byl právě tam odpálen, a mnoho dalších dělostřeleckých cvičení, o nichž při svém příjezdu přivezl různé kresby, skrze něž si zasloužil nejdokonalejší pochvalu všech znalců*“.[202]

Dalším cizincem, který získal potřebné povolení, byl württemberský hejtman dělostřelectva Schmidt, jenž si do svého deníku zaznamenal průběh jednotlivých dnů. Tato zpráva představuje

---

[197] *Die Neuesten Staats- Friedens- und Welt-Geschichte, Oder Sonderbare Historische Begebenheiten der ganzen Welt, vornehmlich in Europa: Mit untergemischten Anmerckungen Auf das Jahr 1753.* Dresden: Mohrenthal, 1753, s. 127.
[198] Viz kapitola 5 Tragická nehoda roku 1753.
[199] Také Sakař se ve svém díle krátce zabývá „*novým rachotem, jehož původ nikdo vysvětliti neuměl*“. Na rozdíl od Hanzlíka, čerpajícího informace z Fritzova zápisu, jako den zvláštního úkazu udává 3. červenec, konkrétně událost zasazuje mezi 20. a 21. hodinu. SAKAŘ, Josef. *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí*. Díl II. Století osmnácté. Týn nad Vltavou: Kučera, 1934, s. 46.
[200] Městské muzeum v Týně nad Vltavou, podsbírka historická, Fond DAP, inv. č. 15438
[201] *Auszug der neuesten Weltgeschichte*. Nürnberg: Groß, 12. 9. 1753, č. 74, s. 587-588.
[202] SIEBENKEES, Johann Christian. *Materialien zur Nürnbergischen Geschichte*. 3. Band. Nürnberg: Schneider, 1794, s. 359.

unikátní pramen nazírající na reformu rakouské artilerie pohledem cizince a účastníka cvičení.[203] Je zřejmé, že toto i další cvičné střelby ve vojenském prostoru u Týna nad Vltavou do jisté míry ovlivnily vývoj artilerie v ostatních částech Svaté říše římské.[204] Schmidt dorazil do Týna nad Vltavou 17. srpna. V tento den navštívil tři přeživší starší ohněstrůjce raněné během červnového výbuchu laboratoří. Ti byli podle jeho slov „*opět vyléčeni*“. Následujícího dne ohlásil svůj příjezd u polního podmaršála Antonína Ferdinanda Feuersteina. Téhož dne dorazil do tábora maršál Liechtenstein[205], na něhož byl Schmidt odkázán, aby se zde prokázal doporučujícím dopisem, pasem a již zmíněným povolením. 19. srpna byl pozván na oběd k Feuersteinovi. [206] Den nato se setkal s plukovníky Václavem Schrembsem[207] a Ondřejem Leopoldem Feuersteinem a podplukovníky Leopoldem Achillesem [208] a Maxmiliánem Schüllerem[209].

Spornou otázku představuje určení správného data příjezdu panovnice a císaře do tábora. V literatuře se objevuje 6. srpen[210], 12. srpen[211], dokonce 12. červenec[212]. Dobová periodika,

---

[203] Viz příloha 1.

[204] Dokládá to ostatně i skutečnost, že přepis Schmidtova deníku a článek o dějinách cvičné dělostřelby u Týna nad Vltavou roku 1753 byl publikován o více než sto let později ve sborníku určeném pro důstojníky pruské artilerie.

[205] Na jaře roku 1753 byl Liechtenstein pozván polským králem a saským kurfiřtem Augustem III. na cvičení pěchoty a jezdectva do vojenského tábora u Drážďan, kam vyrazil 24. května téhož roku v doprovodu knížete Esterházyho a dalších generálů. Následně 1. června Augusta III. osobně navštívil. *Neue Genealogisch-Historische Nachrichten von den Vornehmsten Begebenheiten, welche sich an den Europäischen Höfen, zutragen, worinn zugleich Vieler Stands-Personen Lebens-Beschreibungen vorkommen*. 49. Theil. Leipzig: Heinsius, 1754, s. 72. *Berlinische privilegirte Wöchentliche Relationen der merkwürdigsten Sachen aus dem Reiche der Natur, der Staaten und der Wissenschafften*. [Berlin]: [Buchhandlung der Realschule], 15. 6. 1753, č. 71, s. 582.
Poté se nějakou dobu zdržoval ve Vídni. Odsud se 16. nebo 17. srpna vydal „*v doprovodu několika generálů a dalších důstojníků do dělostřeleckého tábora u Týna v Čechách*“, kam dorazil 18. srpna. *Wienerisches Diarium*. Wien: Ghelen, 18. 8. 1753, č. 66. *Prager-Post-Zeitungen*. [Prag]: [Rosenmüller], 25. 8. 1753, č. 204.

[206] *Archiv für die Offiziere der Königlich Preußischen Artillerie- und Ingenieur-Korps*. Red. von NEUMANN a von KIRN. 30. Jahrgang. 60. Band. Berlin: Mittler, 1866, s. 91-92.

[207] Václav Schrembs byl roku 1739 povýšen na vrchního dělového setníka, následujícího roku odešel do Itálie, kde se v roce 1743 stal podplukovníkem. Roku 1746 byl jmenován plukovníkem, podílel se na potírání protirakouského povstání v Janově, ale 10. prosince byl zajat místními vzbouřenci. V roce 1752 přestoupil k polnímu dělostřelectvu, čtyři roky nato zemřel. GRÄFFER, August. *Kurze Geschichte der kais. kœnigl. Regimenter, Corps, Bataillons, und anderen Milititær-Branchen: von ihren Ursprung an bis zu Ende des Feldzuges von 1779*. 2. Band. Wien: Gräffer, 1801, s. 262, 264, 266.

[208] Leopold Achilles byl stejně jako Schrembs roku 1739 povýšen na vrchního dělového setníka, o šest let později na podplukovníka, tehdy také odešel do Lucemburska. V roce 1750 přešel k polnímu dělostřelectvu, po osmi letech byl dispenzován. Zemřel roku 1762. GRÄFFER, August. *Kurze Geschichte der kais. kœnigl. Regimenter, Corps, Bataillons, und anderen Milititær-Branchen: von ihren Ursprung an bis zu Ende des Feldzuges von 1779*. 2. Band. Wien: Gräffer, 1801, s. 264, 266.

[209] Maxmilián Schüller se roku 1730 stal hejtmanem, roku 1745 vrchním dělovým setníkem a roku 1758 podplukovníkem. O osm let později byl dispenzován. Zemřel v roce 1771. GRÄFFER, August. *Kurze Geschichte der kais. kœnigl. Regimenter, Corps, Bataillons, und anderen Milititær-Branchen: von ihren Ursprung an bis zu Ende des Feldzuges von 1779*. 2. Band. Wien: Gräffer, 1801, s. 264, 266, 268.

[210] SAKAŘ, Josef. *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí*. Díl II. Století osmnácté. Týn nad Vltavou: Kučera, 1934, s. 46. SUDOVÁ, Martina a Lubomír PROCHÁZKA. *Vltavotýnský poutník aneb Týnem nad Vltavou a okolím ze všech stran*. Praha: Baset, 2007, s. 192. Poutník (Baset). ISBN 978-80-7340-098-9.

[211] JUŘÍK, Pavel. *Královna bitev: české země a zrod moderního dělostřelectva*. Praha: Euromedia Group, 2021, s. 158. Universum (Euromedia Group). ISBN 978-80-242-7813-1.

[212] DOLLECZEK, Anton. *Geschichte der österreichischen Artillerie von den frühesten Zeiten bis zur Gegenwart: Nach autentischen und Grösstentheils officiellen Quellen verfasst.* Wien, 1887, s. 318. GATTI,

deník hejtmana Schmidta, ale také kronika českobudějovického měšťana Jana Antonína Eichlera však udávají jiné datum, jež se zdá být správným vzhledem ke shodě těchto obsahem i původem rozdílných pramenů psaných z pohledu zástupců různých společenských vrstev z různých oblastí Svaté říše římské. Některé z nich byly navíc vytvořeny v době, kdy se popisované cvičení u Týna nad Vltavou stále odehrávalo.

František Štěpán Lotrinský, Marie Terezie, Karel Lotrinský a jejich početný doprovod se v úterý 21. srpna[213] ve 4 hodiny ráno po vyslechnutí mše vydali ve vozech do Čech na panství Třeboň, kam dorazili okolo půl osmé večer.[214] Zde byli slavnostně uvítáni místními obyvateli, mnoha vysokými šlechtici i majitelem panství Josefem I. Adamem ze Schwarzenbergu, na jehož zámku jako hosté přečkali noc.[215] Ve středu 22. srpna ráno, přesně 9 týdnů po nešťastném výbuchu, se celá společnost odebrala do Týna nad Vltavou, kam dorazila v 10 hodin dopoledne. V táboře byla uvítána 112 ranami z 80 polních děl umístěných uprostřed tábora a dalších 32 kanónů a moždířů v postaveních na cvičišti. Při této příležitosti byla uspořádána vojenská přehlídka jednotek dělostřelectva vedených maršálem Liechtensteinem na jedné straně a oddílů pěchoty maršála Brauna spolu s podmaršálem Ottaviem II. Piccolominim a jeho 25. plukem infanterie na straně druhé. Někdy poté se oba panovníci se svým doprovodem vydali přímo do Týna nad Vltavou, kde je již tou dobou očekával jejich hostitel pražský arcibiskup Jan Mořic Gustav z Manderscheid-Blankenheimu doprovázený koadjutorem a pražským světícím biskupem Antonínem Petrem hrabětem Příchovským z Příchovic.[216] Po celou dobu svého pobytu v Týně nad Vltavou nocovala královna s manželem a jejich doprovodem v barokním arcibiskupském zámku na dnešním náměstí Míru.

Večer po západu slunce byl v táboře na počest Marie Terezie a Františka Štěpána odpálen slavnostní ohňostroj. Jeho zahájení a zakončení oznámilo 24 ran z děl.[217] Na noční nebe vystoupalo podle výsledného efektu nejméně šest druhů raket. K umocnění celkového prožitku bylo v areálu zřízeno prostranství, jež mělo představovat zahrady Hesperidek, zakončené velkolepým 60 až 70 stop vysokým barokním chrámem na vyvýšené platformě.[218] V něm bylo kromě velké ústřední sochy titána Atlanta podpírajícího nebesa vystaveno nemálo dalších skulptur, například sochy Hesperidek obklopující Atlanta či korunovaný rakouský orel na vrcholku stavby. Zahrada byla vertikálně rozdělena na tři části – nižší, vyšší a chrám. Tato kompozice záměrně směřovala pozornost pozorovatele na chrám jako ústřední motiv celé

Friedrich. *Geschichte der k. und k. Technischen Militär-Akademie: Geschichte der k. k. Ingenieur- und k. k. Genie-Akademie. 1717-1869*. 1. Theil. Wien: Braumüller, 1901, s. 15.

[213] Zpráva z Vídně z 25. srpna v novinách *Münchner-Zeitungen* uvádí: „*Minulé úterý se obě panující Císařská Veličenstva s Královskou Výsostí panem vévodou Karlem Lotrinským ráčila povznést do tábora zřízeného u Týna nad Vltavou v Čechách.*“ *Münchner-Zeitungen, von denen Kriegs- Friedens- Staats- und anderen Begebenheiten inn- und ausserhalb Landes.* [München]: Vötter, 28. 8. 1753, č. 138, s. 549.

[214] *Wienerisches Diarium*. Wien: Ghelen, 5. 9. 1753, č. 71.

[215] *Wienerisches Diarium*. Wien: Ghelen, 22. 8. 1753, č. 67.

[216] SAKAŘ, Josef. *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí*. Díl II. Století osmnácté. Týn nad Vltavou: Kučera, 1934, s. 46.

[217] DOLLECZEK, Anton. *Geschichte der österreichischen Artillerie von den frühesten Zeiten bis zur Gegenwart: Nach autentischen und Grösstentheils officiellen Quellen verfasst.* Wien, 1887, s. 318.

[218] *Archiv für die Offiziere der Königlich Preußischen Artillerie- und Ingenieur-Korps*. Red. von NEUMANN a von KIRN. 30. Jahrgang. 60. Band. Berlin: Mittler, 1866, s. 92.

scény, ten byl totiž „*zasvěcen šťastnému sjednocení nejjasnějších domů Rakouska a Lotrinska*“.[219] V zahradách bylo nainstalováno velké množství ohňostroje všeho druhu. Tyto pozemní efekty měly svým vzhledem a barvou připomínat nejrozmanitější druhy květin a ovoce.[220] Obzvlášť silně na přihlížející hosty zapůsobily ohňostrojové fontány. Jeden z nich dokonce popsal jejich výsledný účinek: „*Čtyři proudy rudého plamene, které se řítily z vrcholů skalek, zaplavily plošinu.*“ [221] Celý prostor zahrad byl vyplněn nejrůznějšími dekoracemi majícími navodit slavnostní atmosféru, například všudypřítomnými svícny. Obklopen byl okrasnou zídkou zvenčí lemovanou stromořadím. Pozadí scény bylo tvořeno dlouhým pásem arkád. Celý výjev zachycuje mědirytina Josepha Peterfeinda z roku 1777 pravděpodobně vytvořená podle starší předlohy.[222]

Marie Terezie, František Štěpán Lotrinský a jejich doprovod po zhlédnutí ohňostroje přijali pozvání maršála Liechtensteina, s nímž povečeřeli v arcibiskupském dvoře Jarošovice nadohled tábora. Jako dezert tematicky navazující na velkolepý ohňostroj knížecí kuchaři připravili celý areál tábora a cvičiště, „*vše umělecky ztvárněné z cukru*“.[223] O stravování se po celou dobu staralo dvacet vrchních kuchařů knížete Liechtensteina a velké množství pomocných sil v kuchyni, která byla zřejmě umístěna právě v Jarošovicích.[224] Maršálova kuchyně byla vybavena tak, že „*byl u něj každý výborně pohoštěn*“.[225] Celá akce proběhla vzhledem k její složitosti a rozsáhlosti výborně. Pouze část zahrady vzplála ještě před příchodem vzácných hostů. Odpalování se však neobešlo bez neštěstí, které přesto nedosahovalo k osmi desítkám obětí zemřelých při přípravě výbušné směsi. Jedna z dopadajících koulí usmrtila mušketýra a dva postilioni byli přejeti koňskými povozy, následkem čehož oba zemřeli. Poměrně úsměvně tedy působí komentář hejtmana Schmidta, že se kromě těchto tří tragických úmrtí „*neudála žádná další nehoda*“. [226] Ve všech účastnících cvičení, divácích i hostech přesto zanechal ohňostroj velmi velký dojem. Na tom se shodují lucemburské, erfurtské a řezenské noviny i hejtman Schmidt. Marii Terezii se celé představení tak líbilo, že věnovala majoru Karlu Callotovi, autorovi ohňostroje, jako projev uznání zlatý řetěz s medailonem.[227]

Ráno následujícího dne se panovnický pár opět vydal do tábora za městem. Program byl zahájen 106 vystřely do epolementu ze šesti 3liberních a šesti 6liberních děl umístěných v bateriích. Následně byly z těchto kanónů vybrány dva, na nichž mělo být hostům předvedeno, kolikrát lze vystřelit z jednoho děla za minutu, aniž by došlo k jeho nadměrnému přehřátí.[228] Během

---

[219] *Kurtz-gefaßter Historischen Nachrichten zum Behuf der Neuern Europäischen Begebenheiten, Auf das Jahr 1753*. Regenspurg: Seiffart, 1753, č. 39, s. 776.
[220] *Mercure Historique et Politique: Mois de Septembre 1753*. La Haye: Scheurleer, 1753, s. 192.
[221] *La Clef du cabinet des princes de l´Europe: Octobre 1753*. Luxembourg: Chevalier, 1753, s. 285.
[222] Viz obr. 49.
[223] *La Clef du cabinet des princes de l´Europe: Octobre 1753*. Luxembourg: Chevalier, 1753, s. 285.
[224] *Gazette van Gendt.* Gendt: Goesin, 17. 9. 1753, č. 75.
[225] *Kurtz-gefaßter Historischen Nachrichten zum Behuf der Neuern Europäischen Begebenheiten, Auf das Jahr 1753*. Regenspurg: Seiffart, 1753, č. 39, s. 776.
[226] *Archiv für die Offiziere der Königlich Preußischen Artillerie- und Ingenieur-Korps*. Red. von NEUMANN a von KIRN. 30. Jahrgang. 60. Band. Berlin: Mittler, 1866, s. 92.
[227] *La Clef du cabinet des princes de l´Europe: Octobre 1753*. Luxembourg: Chevalier, 1753, s. 286.
[228] *Kurtz-gefaßter Historischen Nachrichten zum Behuf der Neuern Europäischen Begebenheiten, Auf das Jahr 1753*. Regenspurg: Seiffart, 1753, č. 39, s. 776.

pokusu byly hlavně vyčištěny po každých třech až pěti výstřelech. Za jednu minutu se dělostřelcům podařilo vystřelit pětkrát až sedmkrát. Po 15 minutách bylo vybubnováno ukončení palby.[229] Pokračovalo se u polygonu, na jehož předprseň směřovala nejprve pomalá střelba, při níž každý kanón vystřelil tři až čtyři koule za minutu, a poté rychlá střelba. V obou případech šlo o sto výstřelů na jednu hlaveň. Dále bylo z 6liberního moždíře za devět minut bez míření vystřeleno 40 bomb.[230] Proběhlo také cvičení ve střelbě na cíl z 12liberních houfnic. Nakonec přišla na řadu praktická ukázka průniku do pevnosti. Na dvou velkých cvičných branách byly odpáleny dvě petardy, jedna přišroubovaná k povrchu, druhá pouze přivěšená, obě však splnily svou úlohu velmi účinně.[231] Odpoledne byl polygon ostřelován moždíři. Při této příležitosti byla podminována průlomová baterie na kryté cestě snad před ravelinem nebo bastionem Liechtenstein a výbuch byl tak velký, že děla na tomto postavení se sesula do příkopu, což celému výjevu dodalo na autentičnosti.[232]

V pátek 24. srpna ráno navštívila Marie Terezie s Františkem Štěpánem mši v kostele sv. Jakuba, hudbu zde při této příležitosti zajistili dělostřelečtí hobojisté.[233] Mezitím v táboře probíhaly intenzivní přípravy na následující cvičení. Nejprve byla na 38 m dlouhé a 19 m vysoké prkenné stěně před lapačem kulí trénována kartáčová střelba z osmi 3liberních děl. Postupovalo se přitom ze vzdálenosti 400 kroků až na 150 kroků od cíle, na nějž každý kanón vystřelil 60 kartáčových střel. Na nejkratší vzdálenosti byla navíc vypálena ještě kartáčová střela naplněná olověnými projektily. Toto stejné cvičení absolvovaly dále 6- a 12liberní kanóny a 7liberní houfnice. Na polygonu pak byla demonstrována rikošetová střelba ze 6liberních polních děl, jíž byly kompletně zničeny čtyři lafety postavené na opevnění. Minéři odpálili část glacisu a kryté cesty na místě průlomových baterií, přičemž zde stojící čtyři děla opět spadla do příkopu. Odpoledne bylo předvedeno demontování pevnosti 24liberními baterijními kanóny a 12liberními polními děly. Každé z nich vypálilo za 45 minut 50 střel.[234] Kvečeru byly dvěma moždíři ostřelovány bastiony, z každého bylo vypáleno 40 bomb. Přitom byla zničena baterie sestávající ze dvou kanónů, v jejichž blízkosti se však naneštěstí pohybovalo osm artileristů. Pravděpodobně na hlavním minovém poli za táborem bylo připraveno 12 štol s jednou, dvěma nebo třemi komorami, do nichž byly umístěny nálože, které pak byly na znamení odpáleny. Hejtman Schmidt zaznamenal, že „*některé z nich měly dobrý účinek, některé se ale sotva zvedly*“.[235] Za soumraku bylo z moždířů umístěných v tzv. kotli vypáleno šest 120-, 60- a 30liberních bomb plněných střelným prachem. Některé vybuchly již ve vzduchu a zbytky z nich dopadly na přítomné vojáky, jiné explodovaly teprve nějakou dobu

---

[229] DOLLECZEK, Anton. *Geschichte der österreichischen Artillerie von den frühesten Zeiten bis zur Gegenwart: Nach autentischen und Grösstentheils officiellen Quellen verfasst.* Wien, 1887, s. 318.
[230] *Archiv für die Offiziere der Königlich Preußischen Artillerie- und Ingenieur-Korps*. Red. von NEUMANN a von KIRN. 30. Jahrgang. 60. Band. Berlin: Mittler, 1866, s. 93.
[231] Viz obr. 50.
[232] JUŘÍK, Pavel. *Královna bitev: české země a zrod moderního dělostřelectva*. Praha: Euromedia Group, 2021, s. 159. Universum (Euromedia Group). ISBN 978-80-242-7813-1.
[233] *Neueröfneter Schauplatz aller vorfallenden Staats-Kriegs- und Friedens-Begebenheiten*. 10. Eröfnung. Erfurt: Nonnens, 1754, s. 583.
[234] DOLLECZEK, Anton. *Geschichte der österreichischen Artillerie von den frühesten Zeiten bis zur Gegenwart: Nach autentischen und Grösstentheils officiellen Quellen verfasst.* Wien, 1887, s. 319.
[235] *Archiv für die Offiziere der Königlich Preußischen Artillerie- und Ingenieur-Korps*. Red. von NEUMANN a von KIRN. 30. Jahrgang. 60. Band. Berlin: Mittler, 1866, s. 93.

po dopadu. Zřejmě pro podezření ze sabotáže či jiné nežádoucí činnosti bylo ještě téhož dne některým přihlížejícím bavorským důstojníkům zamítnuta účast na cvičení, několik z nich bylo zatčeno a odvezeno, další byli podrobeni výslechu.

V sobotu 25. srpna časně zrána se jeden Piccolominiho prapor pěchoty cvičil ve střelbě.[236] Především však pokračovalo cvičení císařské artilerie, tentokrát šlo o trénink střelby při postupu vpřed i vzad. Čtyři železné kanóny takto vypálily každý 60 kartáčových střel, čtyři 6liberní kanóny 50 střel, čtyři 12liberní děla 54 střel a čtyři 7liberní houfnice 40 střel. To všechno „*sledovala Jejich Veličenstva s největší pozorností*“.[237] Dále pokračovala ukázka kartáčové palby z různých vzdáleností do prkenného terče – z 6liberních děl na 400 kroků a z 3liberních děl na 300 kroků. Na kartáčové střely byly použity různé materiály a konstrukce. Například železné či olověné náboje byly uloženy do pouzdra ze dřeva, plechu a látky. Na tentýž cíl byly následně páleny 3liberní plněné granáty. Odpoledne se z moždířů metaly 100liberní bomby. Ze 120liberních moždířů umístěných na vyvýšeném postavení byly vystřelovány kamenné dělové koule, které však disponovaly překvapivě velkou elevací, takže téměř trefily obsluhu jiné baterie. Nakonec byly odpalovány různé granáty spojené například po třiceti v jeden celek. Večer proběhla střelba na terč.

Následujícího rána, v neděli 26. srpna, se opět konala mše v kostele sv. Jakuba na náměstí v Týně nad Vltavou, na níž nemohla silně věřící panovnice chybět. Poté byla na cvičišti předvedena ostrá střelba na epolement a před ním umístěné figuríny a terč dvěma 24liberními baterijními kanóny, dvěma 18liberními baterijními kanóny a čtyřmi 12liberními polními děly. Po půl hodině byly figuríny i terč úplně zničeny. Ze čtyř 120liberních moždířů pak byly metány ostré či plněné bomby, osvětlovací granáty a granáty plněné karkasy, které po dopadu 12 až 14 minut hořely a teprve pak explodovaly. Tím samým cvičením prošly čtyři 60liberní moždíře. Následovala střelba plněných granátů uzavřených v pouzdrech s železnými a olověnými šrapnely ze dvou 12liberních houfnic. Zřejmě v tento den proběhla také střelba ze železných 3liberních kanónů na 100 kroků a z osmi 7liberních houfnic na 250 kroků.[238] Odpoledne pokračovala cvičení se dvěma bateriemi, v nichž byly umístěny dva 18liberní kanóny, jiná děla s různými délkami hlavní a rážemi, houfnice a moždíře, vystřelovány byly rovněž kamenné koule. Večer byl odpálen slavnostní ohňostroj u příležitosti odjezdu císařského páru. Od uvítacího ohňostroje se zásadně lišil tím, že k jeho uskutečnění nebyly použity rakety, ale děla a moždíře. V prvé řadě šlo o čtyři 18liberní a osm 8liberních houfnic. Jako munice jim posloužily převážně zápalné koule a osvětlovací granáty, ale též velké množství 3- a 6liberních ručních granátů. Z moždířů byly metány balíčky se střelným prachem a další osvětlovací

---

[236] *Kurtz-gefaßter Historischen Nachrichten zum Behuf der Neuern Europäischen Begebenheiten, Auf das Jahr 1753*. Regenspurg: Seiffart, 1753, č. 39, s. 776.
[237] *Neueröfneter Schauplatz aller vorfallenden Staats-Kriegs- und Friedens-Begebenheiten*. 10. Eröfnung. Erfurt: Nonnens, 1754, s. 584.
[238] DOLLECZEK, Anton. *Geschichte der österreichischen Artillerie von den frühesten Zeiten bis zur Gegenwart: Nach autentischen und Grösstentheils officiellen Quellen verfasst.* Wien, 1887, s. 319.

munice. Hejtman Schmidt na závěrečné světelné podívané ocenil zejména řád a množství ohně, který „*poskytoval příjemnou podívanou*“.[239]

Velkolepé pětidenní cvičení sklidilo od všech přítomných obrovský úspěch. Definitivně splnilo svou primární funkci – demonstrovat panovnici úspěch Liechtensteinovy reformy a nynější sílu rakouské artilerie. Kromě toho velký posun ve výzbroji, taktice a školení sledoval císař František I. a jeho bratr, vojevůdce a nizozemský místodržitel Karel Lotrinský, ale také zahraniční pozorovatelé ze států Svaté říše římské, zejména z Bavorska, Saska a Württemberska. Na samotnou Marii Terezii cvičení tak zapůsobilo, že nešetřila chválou ani odměnami. Polní podmaršál Antonín Ferdinand Feuerstein, druhý nejdůležitější muž v reformované artilerii, který se zásadní měrou podílel na řízení cvičení u Týna nad Vltavou, byl povýšen na polního zbrojmistra.[240] Generál polní strážmistr Johann Sebastian Pickel získal hodnost polního podmaršála a majoru Karlu Callotovi panovnice za jeho práci na uvítacím ohňostroji darovala zlatý řetěz s medailonem.[241] Ještě před svým odjezdem nechal císařský pár vyplatit celému dělostřeleckému sboru měsíční žold.[242] Marie Terezie následně přikázala vykonat další změny v oblasti dělostřelectva. Jeho početní stavy měly být bezodkladně navýšeny o 500[243] až 600[244] mužů.[245] Okamžitě bylo započato s verbováním a již v dubnu následujícího roku disponovaly jednotky plným počtem vojáků. Rekruty začala do svých řad opět nabírat také nizozemská Národní artilerie.

Marie Terezie, František Štěpán Lotrinský a jejich doprovod opustili tábor dalšího dne, v pondělí 27. srpna[246], čímž oficiálně skončilo výjimečné demonstrativní dělostřelecké cvičení.[247] Císař se ve společnosti svého bratra Karla vydal na právě probíhající cvičení deseti pluků pěchoty, dvou dragounských a jednoho kyrysnického pluku u Kolína pod velením

---

[239] *Archiv für die Offiziere der Königlich Preußischen Artillerie- und Ingenieur-Korps*. Red. von NEUMANN a von KIRN. 30. Jahrgang. 60. Band. Berlin: Mittler, 1866, s. 94.

[240] Jeho píle, nesporné zásluhy o reformování rakouské artilerie a aktivní účast na tomto cvičení vedly roku 1757 Marii Terezii k povýšení Antonína Ferdinanda a jeho mladšího bratra Ondřeje Leopolda do stavu svobodných pánů s predikátem von Feuersteinberg.

[241] *La Clef du cabinet des princes de l´Europe: Octobre 1753*. Luxembourg: Chevalier, 1753, s. 286.

[242] „*Vojíni pluku Piccolomini dostali každý 2 sedmnáctikrejcary a granátníci 3; kapitáni 50 dukátů, poručíci 36, podporučíci 30 a praporčíci 20.*“ Zpráva v řezenských novinách uvádí pouze odměny určené Piccolominiho pěchotě, jak je zřejmé z hodností příznačných v polovině 18. století pro infanterii, nikoliv artilerii. *Kurtz-gefaßter Historischen Nachrichten zum Behuf der Neuern Europäischen Begebenheiten, Auf das Jahr 1753*. Regenspurg: Seiffart, 1753, č. 39, s. 776. *Frankfurter Meß-Relation: Das ist Halbjährliche Erzehlungen Der neuesten Staats- und Welt-Geschichten: Wie solche Zwischen der Frankfurter Herbstmesse 1753 und besagter Ostermesse 1754.* Frankfurt am Mayn: Jäger, 1754, s. 12.

[243] *La Clef du cabinet des princes de l´Europe: Octobre 1753*. Luxembourg: Chevalier, 1753, s. 286.

[244] *Neueröfneter Schauplatz aller vorfallenden Staats-Kriegs- und Friedens-Begebenheiten*. 10. Eröfnung. Erfurt: Nonnens, 1754, s. 584.

[245] V rakouském dělostřelectvu roku 1749 sloužilo 1 000 mužů, o šest let později jejich počet převyšoval 2 000. Po vykonání přání Marie Terezie tedy mohla císařská artilerie čítat přibližně 2 000 vojáků. DOLLECZEK, Anton. *Geschichte der österreichischen Artillerie von den frühesten Zeiten bis zur Gegenwart: Nach autentischen und Grösstentheils officiellen Quellen verfasst.* Wien, 1887, s. 292.

[246] *Gazette van Gendt.* Gendt: Goesin, 13. 9. 1753, č. 74.

[247] *Wienerisches Diarium*. Wien: Ghelen, 29. 8. 1753, č. 69. *Prager-Post-Zeitungen*. [Prag]: [Rosenmüller], 4. 9. 1753, č. 213.

polního maršála Maxmiliána Ulyssese Browneho, kam dorazili v pátek 31. srpna.[248] Jejich další cesta vedla na česká kamerální panství, především panství Brandýs nad Labem, kde se bavili lovem. Po odjezdu Karla Lotrinského do Rakouského Nizozemí se František Štěpán odebral přes Mikulov zpět do Vídně.[249] Marie Terezie se naproti tomu se svým doprovodem už 27. srpna odebrala přes Kremži na panství Goldegg svého nejvyššího hofmistra Jana Viléma knížete Trautsona.[250] Ten na svém zámku hostil také její dcery arcivévodkyně Marii Annu, Marii Kristinu a Marii Alžbětu, s nimiž se panovnice 30. srpna odpoledne vrátila do Schönbrunnu.[251] Kníže Liechtenstein dorazil do Vídně 3. září po úplném zakončení velkého cvičení.[252]

4.3 Období sedmileté války

Roky 1754 a 1755 proběhly ve znamení návaznosti na velké cvičení z léta 1753, rozvoj rakouské artilerie však dále postupoval. V srpnu roku 1754 se cvičení dělostřelectva údajně konalo v táboře u Týnce nad Labem poblíž Kolína, kde tou dobou probíhaly manévry infanterie vedené maršálem Brownem.[253] Zdá se ale, že v novinách došlo vzhledem k podobnému názvu k záměně Týna nad Vltavou („*Moldauthein*“) s Týncem nad Labem („*Teinitz*“). [254] V *Münchner-Zeitungen* z 8. srpna 1755 se objevila zpráva, že se maršál Josef Václav z Liechtensteina koncem července odebral z dělostřeleckého tábora u Týna nad Vltavou zpět do Vídně, což dokládá jeho aktivní účast na každoročních letních cvičeních. S jeho odjezdem ale trénink artileristů neskončil, dále „*se cvičili v exercitiu*“.[255]

V letech 1754 a 1755 během letního cvičení proběhlo na minových polích za táborem pod velením hejtmana Johanna Albina Schrödera, pozdějšího velitele minérů, rozsáhlé testování účinku min přeplněných střelným prachem od 48 do 480 liber.[256] Měřeno bylo množství vymrštěné zeminy a poloměr trychtýře vzniklého výbuchem. Roku 1755 pak bylo opakováno

---

[248] *Frankfurter Meß-Relation: Das ist Halbjährliche Erzehlungen Der neuesten Staats- und Welt-Geschichten: Wie solche Zwischen der Frankfurter Herbstmesse 1753 und besagter Ostermesse 1754.* Frankfurt am Mayn: Jäger, 1754, s. 12.

[249] *Neue Genealogisch-Historische Nachrichten von den Vornehmsten Begebenheiten, welche sich an den Europäischen Höfen, zutragen, worinn zugleich Vieler Stands-Personen Lebens-Beschreibungen vorkommen*. 49. Theil. Leipzig: Heinsius, 1754, s. 73.

[250] *Wienerisches Diarium*. Wien: Ghelen, 22. 8. 1753, č. 67.

[251] *Wienerisches Diarium*. Wien: Ghelen, 1. 9. 1753, č. 70.

[252] *Gazette van Gendt.* Gendt: Goesin, 17. 9. 1753, č. 75.

[253] Cvičení měly zhlédnout „*obě Císařské Výsosti*“ jako předešlého roku. V polovině srpna se opravdu Marie Terezie a František Štěpán vydali na cestu do Čech. Jejich cílem sice byla Praha, ale v plánu byla také návštěva dělostřelectva tábora u Týna a pěchotního u Kolína. *Berlinische privilegirte Wöchentliche Relationen der merkwürdigsten Sachen aus dem Reiche der Natur, der Staaten und der Wissenschafften*. [Berlin]: [Buchhandlung der Realschule], 12. 8. 1754, č. 49, s. 745-746. *La Clef du cabinet des princes de l´Europe: Septembre 1754*. Luxembourg: Chevalier, 1754, s. s. 226.

[254] Bylo by zcela nelogické, pokud by dělostřelci trénovali raději v polních podmínkách u Týnce než v moderním cvičišti u Týna nedávno vybudovaném speciálně pro tyto účely. Přímo v areálu byly navíc skladovány rekvizity a materiál nezbytné ke cvičení, stály zde laboratoře a prachárna. Nejdůležitější a zároveň nenahraditelnou funkci plnily polygon a epolement.

[255] *Münchner-Zeitungen, von denen Kriegs- Friedens- Staats- und anderen Begebenheiten inn- und ausserhalb Landes.* [München]: Vötter, 8. 8. 1755, č. 126, s. 503.

[256] Viz obr. 44.

totéž cvičení tentokrát se slabě naplněnými minami. Konkrétně se dochoval popis výbuchu miny č. 1 nabité 12 librami střelného prachu, která byla uložena do písčité hlíny s obsahem jílu. Exploze pouze nadzvedla zemi, čímž vytvořila tři palce vysokou hromadu zeminy pokrytou různě hlubokými prasklinami vycházejícími z jejího středu.[257] Po vykopání miny byla na místě jejího původního uložení odhalena „*dutina s tvrdou kůrou*“ zpevněná následkem vysoké teploty po vzplanutí střelného prachu, která měřila na výšku tři a na šířku více než dvě stopy.[258] Následkem téhož experimentu s 24liberní výbušninou byla tři stopy vysoká hromada.

Mina č. 3 byla naplněna 36 librami střelného prachu a umístěna do jílovité půdy. Výbuch tentokrát vyhodil hlínu až do výšky pěti stop. Přestože byla tato mina nabita velkým množstvím výbušné směsi, opět byla po jejím odhalení objevena velká neporušená dutina. Při odpalu miny č. 5 vážící 60 liber vyletěla zemina do výšky 15 stop. Přesto se kolem miny vytvořil dutý prostor, na němž spočívala hlína ve tvaru obráceného komolého kuželu. Při tomto minérském cvičení byly uplatněny nejnovější poznatky a výpočty evropských inovátorů tohoto oboru, například francouzského minéra Gillota.[259] O významu minérských cvičení konaných u Týna nad Vltavou svědčí to, že ještě ve druhé čtvrtině 19. století byly výsledky zde provedených experimentů uvedeny v odborné příručce pro rakouské dělostřelecké důstojníky.[260]

Roku 1756 se u Týna nad Vltavou jako příprava na očekávanou válku s Pruskem konalo tradiční letní cvičení. Po celé monarchii byly zakládány vojenské tábory, probíhalo intenzivní vyzbrojování vojska, případně verbování nových mužů. V únoru bylo rozhodnuto, že v Čechách a na Moravě budou zřízena velká vojenská skladiště. Nakonec byly vybrány Brno, Olomouc, Litomyšl, Trpín a Kunštát. V květnu a červnu bylo do Olomouce přivezeno velké množství těžkých pevnostních děl. Maršál Liechtenstein se rovněž v květnu rychle vydal do Čech, aby se osobně ujal velení rakouské artilerie.[261] Podruhé se sem odebral ze stejného důvodu už následujícího měsíce. V českých a moravských skladech byla ve velkém shromažďována munice.

V červenci se vojska začala shromažďovat ve velkých polních táborech u Kolína a u Holešova. Do šesti týdnů mělo být připraveno 80 000 vojáků pravidelné a 15 000 vojáků nepravidelné armády, v dělostřelectvu sloužilo více než 2 000 mužů.[262] V srpnu se od Týna nad Vltavou ke Kolínu vydal plukovník Ondřej Leopold Feuerstein s brigádou složenou z pěti setnin disponujícími 46 děly a houfnicemi, měl zde posílit formující se armádu maršála Browneho.[263]

---

[257] Viz obr. 45.
[258] EDLER VON ZIMMER, Andreas. *Abhandlung über die Kriegs-Minen: Zum Gebrauche der k. k. österr. Mineur-Schulen*. Wien: Foerster, 1852, s. 7.
[259] Tamtéž, s. 8.
[260] SMOLA, Joseph von, Karl von SMOLA a Joseph von SMOLA. *Handbuch für k. k. österreichische Artillerie-Offiziere*. 2. vermehrte Aufl. Wien: Beck, 1839, s. 176.
[261] *Beantwortung derer sogennanten Anmerkungen über die von Anbeginn des gegenwärtigen Krieges bis anhero zum öffentlichen Druck gediehenen Königlichen Preußischen Kriegs-Manifesten, Circularien und Memoires*. Berlin, 1757, s. 39.
[262] DOLLECZEK, Anton. *Geschichte der österreichischen Artillerie von den frühesten Zeiten bis zur Gegenwart: Nach autentischen und Grösstentheils officiellen Quellen verfasst.* Wien, 1887, s. 292.
[263] SAKAŘ, Josef. *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí*. Díl II. Století osmnácté. Týn nad Vltavou: Kučera, 1934, s. 47.

V reakci na tyto vojenské přípravy vpadlo 29. srpna 1756 pruské vojsko do Saska, čímž započala sedmiletá válka. Tábor u Týna nedlouho po Feuersteinově odchodu obsadily dvě setniny z Olomouce s 20 kanóny. Důvodem jejich příchod byla nutnost bránit strategicky významný Týn nad Vltavou s jediným mostem přes Vltavu mezi Českými Budějovicemi a Prahou. Neméně důležitá byla ochrana laboratoří a skladů materiálu a rekvizit. Koncem srpna do Týna dorazil také vrchní válečný komisař Kessler a nějakou dobu zde pobýval.[264]

4.4 Události v letech 1763-1777

V letech 1757 až 1762 se vzhledem k právě zuřící sedmileté válce vojenská cvičení u Týna nad Vltavou nekonala. Uzavřením hubertusburského míru 15. února 1763 mezi Rakouskem, Saskem a Pruskem byla oficiálně ukončena sedmiletá válka a habsburská monarchie definitivně ztratila větší část Slezska včetně Kladska. První poválečné cvičení císařské artilerie se tak mohlo konat již v tomto roce, naneštěstí se o něm nedochovaly žádné zmínky. Je ale jisté, že byla v roce 1763 do Týna umístěna početná dělostřelecká posádka pod velením podplukovníka a plukovníka-strážmistra[265]. Jejím velitelem pravděpodobně byl až do své smrti roku 1771 podplukovník Maxmilián Schüller, mecenáš barokizovaného vltavotýnského kostela sv. Jakuba a účastník cvičení v srpnu 1753. [266] Funkci správce tábora dlouhodobě vykonával generálmajor Karel Callot.

První doložené poválečné cvičení spadá do roku 1764. Probíhalo zřejmě již od června, jak bylo zvykem, ale demonstrativní část byla uspořádána až v září. Souběžně s ním byla zřejmě v rámci uzavření nové, v pořadí druhé nájemní smlouvy přesně vyměřena plocha vojenského záboru na Posekaném za účasti zplnomocněnce pražské arcibiskupské knížecí kanceláře Josefa Pollingera a hejtmana Budějovického kraje Prospera Antonína hraběte Berchtolda z Uherčic. Měřením bylo zjištěno, že tábor zabral celkem 48 strychů (13,8 ha) městských pozemků.[267] Liechtenstein 21. srpna[268] pravděpodobně v doprovodu dalších vysokých důstojníků z Vídně „*odešel do Českých Budějovic v Čechách, kde u Týna nad Vltavou byly již nějakou dobu pořádány akce,*“ a zůstal zde několik týdnů.[269] O Liechtensteinově plánovaném odjezdu se s předstihem zmiňují také noviny *Gazette de Cologne*[270] a *La Clef du cabinet des princes de l´Europe*[271]. Oficiální zahájení ukázky síly rakouské artilerie stanovil vídeňský dvůr na 6. září.[272] Téhož dne Josef

---

[264] SAKAŘ, Josef. *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí*. Díl II. Století osmnácté. Týn nad Vltavou: Kučera, 1934, s. 47.
[265] Oberst-Wachtmeister. Dříve vrchní dělový setník (Ober-Stückhauptmann), později major (Major).
[266] SAKAŘ, Josef. *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí*. Díl II. Století osmnácté. Týn nad Vltavou: Kučera, 1934, s. 49.
[267] Tamtéž.
[268] *Gazette de France*. Paris: Imprimerie de la Gazette de France, 7. 9. 1764, č. 72, s. 288. *Gazette des gazettes ou Journal politique: Pour l´Anée 1764. Septembre. Première Quinzaine.* Bouillon, 1764, s. 33.
[269] *Wienerisches Diarium*. Wien: Ghelen, 22. 8. 1764, č. 67. *Berlinische Nachrichten von Staats- und Gelehrten Sachen.* Berlin: Haude & Spener, 8. 9. 1764, s. 460.
[270] *Gazette de Cologne.* Cologne: [Jacquemotte], 31. 7. 1764.
[271] *La Clef du cabinet des princes de l´Europe: Septembre 1764*. Luxembourg: Chevalier, 1764, s. 220.
[272] Do tábora se měla vypravit Marie Terezie, císař František I. a jejich syn římskoněmecký král Josef II. To se však dle dostupných zpráv z neznámého důvodu nestalo. *Gazette de France*. Paris: Imprimerie de la Gazette de France, 20. 8. 1764, č. 67, s. 268.

Václav z Liechtensteina stvrdil svým podpisem založení dobročinného spolku a nadace Artillerie-Witwen- und Waisen-Confraternität zajišťujícího pomoc vdovám a sirotkům po zahynulých dělostřelcích.[273] Na tuto událost se sem sjel „*velký počet diváků*“ a „*mnoho vysoce postavených osob*“ podobně jako před 11 lety.[274] V polovině září, kdy se již cvičení pomalu chýlilo ke konci, Liechtenstein se svým zástupcem polním podmaršálem Františkem Oldřichem knížetem Kinským opustil tábor. Do Vídně dorazil asi v sobotu 15. září, ale hned den nato se vypravili do Prešpurku.[275] V tomto roce byl velitelem dělostřelecké posádky plukovník-strážmistr Bartholomäus Mayer.[276]

O událostech v táboře u Týna nad Vltavou v létě 1765 se prameny nezmiňují. Rok nato se zde však konalo významné cvičení dělostřelectva za přítomnosti nového císaře Josefa II. Už v červenci roku 1764 počítal císař František I. s tím, že se sem se svým synem, novým římskoněmeckým králem, vypraví.[277] Tento záměr ale zhatila Františkova smrt 18. srpna 1765. Takto významná událost si žádala náležitou přípravu. Proto se koncem května vydal kníže Liechtenstein „*do Českých Budějovic, aby zajistil vše, co náleží k válečným cvičením sboru dělostřelectva, který se shromažďuje u Týna nad Vltavou, na příjezd Jeho Císařského Veličenstva.*“[278] Doprovázel ho dvorní rada Johann Christoph svobodný pán Löschenkohl, ředitel kanceláře zbrojního úřadu a prezident Komise pro střelný prach a ledek v římskoněmecké říši.[279] Už od května v táboře pobýval Liechtensteinův zástupce kníže Kinský, který v nepřítomnosti vrchního velitele vedl přípravné práce.[280] V tomto roce byl „*tento tábor neobyčejně velký*“, celkem se zde shromáždilo na 6 000 dělostřelců[281], přičemž za přítomnosti takového množství mužů mělo cvičení trvat jeden měsíc.[282] Právě kvůli tomuto cvičení nechal Josef Václav z Liechtensteina rozšířit polygon o jeden nový bastion, celkem tedy sestával ze tří.[283]

---

[273] *Geschichtliche Darstellung der Artillerie-Witwen- und Waisen-Confraternität: seit ihrer Gründung bis auf die gegenwärtige Zeit, ihre Statuten und die dieselben ergänzenden Comissions-Beschlüsse, endlich ihr Wirken*. Wien: k. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1864, s. 23.
[274] *Gazette de France*. Paris: Imprimerie de la Gazette de France, 21. 9. 1764, č. 76, s. 304. *Nuove di diverse corti, e paesi*. Lugano, 24. 9. 1764, č. 39.
[275] *Wienerisches Diarium*. Wien: Ghelen, 19. 9. 1764, č. 75.
[276] SAKAŘ, Josef. *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí*. Díl II. Století osmnácté. Týn nad Vltavou: Kučera, 1934, s. 49.
[277] *Gazette de France*. Paris: Imprimerie de la Gazette de France, 10. 8. 1764, č. 64, s. 257.
[278] *Gazette van Gend.* Gend: Meyer, 16. 6. 1766, č. 48.
[279] *Augspurgische Ordinari Post-Zeitung.* [Augsburg]: Moy, 16. 6. 1766, č. 141.
[280] *Nouvelles extraordinaires de divers endroits.* Leide: Luzac, 3. 6. 1766, č. 44.
[281] V tomto vysokém počtu jsou pravděpodobně zahrnuti úplně všichni příslušníci tohoto druhu zbraně. Podle Antona Dolleczeka však u dělostřelectva sloužilo přibližně do 5 000 plnohodnotných vojáků. DOLLECZEK, Anton. *Geschichte der österreichischen Artillerie von den frühesten Zeiten bis zur Gegenwart: Nach autentischen und Grösstentheils officiellen Quellen verfasst.* Wien, 1887, s. 292.
[282] *Bönnische Anzeige von gelehrten Sachen, Staats-Begebenheiten und vermischten Neuigkeiten.* [Bonn]: [Rommerskirchen], 13. 6. 1766, č. 30.
[283] V augsburských novinách byla zpráva o chystaném cvičení zveřejněna hned jako první článek na titulní straně: „*V okolí Týna nad Vltavou, kde bude celý příští měsíc stát velký tábor dělostřelectva, nechal pan kníže Liechtenstein silně opevnit návrší, jiní říkají horu, na niž se k její obraně postaví jednotka vojáků, která má být napadena jinou v přítomnosti Císařské Výsosti, která tam odjede 9. června.*“ *Augspurgische Ordinari Post-Zeitung.* [Augsburg]: Moy, 11. 6. 1766, č. 137.

V neděli 8. června kolem půl dvanácté v noci císař vyrazil do Čech ve společnosti nejvyššího štolby Karla Jana knížete Dietrichsteina, svého švagra těšínského vévody polního maršála Alberta Kazimíra Sasko-Těšínského, polního maršála Františka Mořice hraběte Lacy, prezidenta Dvorské válečné rady, a dvou komořích generálmajorů Josefa Maria hraběte Colloredo a Bedřicha Mořice hraběte Nostic-Rieneck, dále jej následovala malá suita komorníků a kuchařů.[284] Na cestu císaři postačili pouze tři vozy, což tehdy byl vzhledem k jeho postavení a účelu cesty neobvykle nízký počet.[285] Cestovali celou noc a následujícího dne dorazili do Třeboně, kde přenocovali v zámku knížete Josefa I. Adama ze Schwarzenbergu.[286]

Dne 10. června se společnost konečně objevila u Týna nad Vltavou.[287] Josef II. při své cestě do Čech roku 1766 často navštěvoval místa spojená s událostmi sedmileté války. Proto nemohl opomenout ani zdejší cvičiště, jež zásadní měrou přispělo k úspěchům rakouské artilerie proti nepřátelským vojskům.[288] Liechtenstein a Kinský si pro něj připravili čtyřdenní ukázku síly rakouského dělostřeleckého sboru, jeho výzbroje a taktiky. Zvláštní místo v programu bylo vyhrazeno střelbě z mnoha těžkých děl a moždířů.[289] Mimoto císař přihlížel velkolepému dobývání polygonu, jež je doloženo dobovým plánkem cvičné pevnosti.[290] Střílelo se rovněž na epolement, poblíž něj byla speciálně pro císaře vybudována pozorovatelna, označovaná jako „*traverza, na níž Jeho Veličenstvo císař stálo a sledovalo střelbu*“.[291] Oproti velkému cvičení roku 1753 „*neměli žádní další generálové povolení být u toho přítomni než ti, kteří se nacházeli v jeho suitě*“, výjimku dostali polní zbrojmistři Friedrich Georg hrabě Wied-Runkel, zemský velitel v Čechách, a Ernst Gideon svobodný pán Laudon, kteří císaře také doprovázeli.[292] Během svého pobytu císař nocoval na zdejším zámku, kde jej hostil tehdejší pražský arcibiskup Antonín Petr Příchovský z Příchovic, stejně jako jeho rodiče před 13 lety. Liechtenstein pořádal pro císaře a vyšší důstojníky denně přímo v táboře velké hostiny, proto si sem nechal dovézt „*značné množství vína*“.[293] Josef II., spokojený s výsledky cvičení, se večer 13. června[294] vydal

---

[284] *Wienerisches Diarium*. Wien: Ghelen, 11. 6. 1766, č. 47. *Journal politique: Pour l´Anée 1766. Juin. Deuxième Quinzaine.* Bouillon, 1766, s. 22. *De Maandelykse Nederlandsche Mercurius: Voor de Maand July 1766*. Amsterdam: Mourik, 1766, s. 9. O císařově odjezdu do tábora informuje dokonce španělský list Gazeta de Madrid. *Gazeta de Madrid.* Madrid: Mena, 15. 7. 1766, č. 28, s. 226.
[285] *Nouvelles extraordinaires de divers endroits.* Leide: Luzac, 13. 6. 1766, č. 47.
[286] *Nouvelles extraordinaires de divers endroits.* Leide: Luzac, 24. 6. 1766, č. 50.
[287] *Gazette de Cologne.* Cologne: [Jacquemotte], 20. 6. 1766, č. 49.
[288] *Journal politique: Pour l´Anée 1766. Juin. Première Quinzaine.* Bouillon, 1766, s. 28.
[289] *Journal encyclopédique: Juin 1766*. Tome IV. Deuxième partie. Bouillon: Imprimerie du Journal, 1766, s. 156-157.
[290] *Attaque eines auf geworffenen Polygonn bei Moldau Thein Ao. 1766*. [Půdorys polygonu na dělostřeleckém cvičišti u Týna nad Vltavou. Měřítko neuvedeno.] [1766]. 660 mm × 440 mm At: Österreichische Nationalbibliothek, Kartensammlung, ALB Port 6b,10.
[291] FÜNFKIRCHNER. *Plan des bey Thein an der Moldau zu Verschiedenen Experimenten erbauten Polygons* [Plán dělostřeleckého tábora a cvičiště u Týna nad Vltavou. Měřítko neuvedeno.] 1767. At: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, podsbírka č. 19 – písemnosti a tisky, sig. MP 26.
[292] *Fortgesetzte Neue Genealogisch-Historische Nachrichten von den Vornehmsten Begebenheiten,…* 68. Theil. Leipzig: Heinsiuß, 1767, s. 492.
[293] *Ordinari-Münchner-Zeitungen.* [München]: Vötter, 13. 6. 1766, č. 95, s. 373.
[294] V dobovém tisku bývá uváděno jako datum odjezdu 15. červen. Současně je zde ale jasně psáno, že se u Týna zdržel tři dny. 13. červen jako pravděpodobné datum uvádí pouze jedno periodikum. *Fortgesetzte Neue Genealogisch-Historische Nachrichten von den Vornehmsten Begebenheiten,…* 68. Theil. Leipzig: Heinsiuß, 1767, s. 492. Odjezd 13. června večer potvrzuje císařův itinerář. RADICS, Peter Paul von. *Die Reisen Kaiser Joseph II. und die Volkswirtschaft in Oesterreich-Ungarn*. Wien: Oesterr.-Ungar. Revue, 1890, s. 18.

přes Písek do Plzně a 15. června dorazil do Karlových Varů.[295] Následně pokračoval do Chebu, Saska a dále.[296] Část jednotek dělostřelectva se měla 16. června vydat do Plaňan u Kolína, kde měly proběhnout manévry v podobě rekonstrukce bitvy u Kolína, která se zde před devíti lety udála.[297] Cílem této akce bylo přiblížit císaři průběh a okolnosti takto přelomové bitvy. O „*císařově odjezdu do tábora u Týna nad Vltavou*“ hovoří dokonce britský měsíčník *The Scots Magazine*.[298] Nejvíce zmínek o dělostřeleckém cvičišti u Týna v tisku souvisí s červnovým cvičením roku 1766, žádné periodikum ale blíže nepopisuje jeho průběh, který se nepochybně podobal tomu v roce 1753.

V následujícím roce po žních vydala Dvorská válečná rada rozkaz jednotkám rakouské armády k seskupování a utváření polních táborů v Čechách a Uhrách za účelem pravidelného cvičení, generálové a štábní důstojníci se měli okamžitě dostavit ke svým útvarům.[299] Z tohoto důvodu se Josef Václav z Liechtensteina 13. července 1767 vypravil z Vídně do Týna nad Vltavou, „*aby tam udělal přípravy pro tábor dělostřelectva a tentýž se zúčastnil některých cvičení.*“[300] Na jaře téhož roku Marie Terezie onemocněla neštovicemi, což pochopitelně způsobilo smutek i v řadách armády. Naštěstí se z této nemoci zotavila a zpráva o jejím uzdravení dorazila také do Týna nad Vltavou. Tato novina „*oživila zde tábořící císařský královský sbor dělostřelectva nejvroucnější radostí*“. [301] Kníže Liechtenstein proto vydal rozkaz, aby artileristé spolu s fyzilíry uspořádali na počest panovnice dopoledne 17. července velkou vojenskou přehlídku. Po ní bylo v polní kapli proneseno díkůvzdání za uzdravení Marie Terezie, zazpívána slavnostní hrubá mše a nakonec Te Deum doplněné třemi salvami z 50 děl. Liechtenstein si prohlédl všechny zde nastoupené vojáky a každého prostého dělostřelce a poddůstojníka obdaroval mincí. Následně se odebral zpět do svého bytu v Týně nad Vltavou, kde tuto slavnost završil bohatým obědem v okruhu až 40 důstojníků, jejichž přítomnost denně vyhledával. V letech 1767-1768 vykonával funkci velitele posádky plukovník-strážmistr von Reisner, vedle něj pak hejtman Fridrich.[302]

V roce 1768 se začal polní tábor u Týna nad Vltavou formovat přibližně v polovině června, koncem měsíce již byl připraven k cvičení.[303] Maršál Liechtenstein se mezitím vrátil do Vídně

---

[295] *Des neueröfneten Historischen Bilder-Saals*. 15. Theil. Nürnberg: Seitz, 1773, s. 27. *Gazette de Cologne.* Cologne: [Jacquemotte], 27. 6. 1766, č. 50.
[296] V Týně se však večer 14. června od císaře odpojil jeho švagr Albert a vrátil se do Vídně, kam dorazil 16. června. Odtud pak se svou manželkou Marií Kristinou Habsbursko-Lotrinskou odjel do Prešpurku. *Real-Zeitung*. Erlang, 16. 7. 1766, č. 57, s. 449. *Ordinari-Münchner-Zeitungen.* [München]: Vötter, 7. 7. 1766, č. 18, s. 425.
[297] *Gazette de France.* Paris: Imprimerie de la Gazette de France, 7. 7. 1766, č. 54, s. 218.
[298] *The Scots Magazine: July 1766.* Edinburgh: Sands, 1766, s. 376.
[299] *Staats-Relation Derer neuesten Europäischen Nachrichten und Begebenheiten.* Regensburg: Neubauer, 31. 7. 1767, č. 11. *Courier du Bas-Rhin.* Cleves: Sitzmann, 5. 8. 1767, č. 11, s. 83.
[300] *Reichs-Post-Reuter*. [Altona]: [Heuß], 28. 7. 1767, č. 119. *Augspurgische Ordinari Postzeitung.* [Augsburg]: Moy, 3. 8. 1767, č. 183. *Gazette de France* pravděpodobně chybně uvádí jako datum 16. červenec. *Gazette de France.* Paris: Imprimerie de la Gazette de France, 7. 8. 1767, č. 63, s. 275.
[301] *Reichs-Post-Reuter*. [Altona]: [Heuß], 5. 8. 1767, č. 124.
[302] SAKAŘ, Josef. *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí*. Díl II. Století osmnácté. Týn nad Vltavou: Kučera, 1934, s. 49.
[303] *Gazette de Cologne.* Cologne: [Jacquemotte], 28. 6. 1768, č. 52. *Reichs-Post-Reuter*. [Altona]: [Heuß], 1. 7. 1768, č. 105.

z ozdravného pobytu v dolnorakouském lázeňském městě Baden.[304] Do Týna se vypravil v pondělí 4. července v rámci tradiční inspekce dělostřelectva a řízení cvičení.[305] Po deseti dnech tábor opustil a odjel na své panství Valtice.[306] Kníže se zanedlouho navrátil do Vídně, aby doprovázel Josefa II. na jeho další cestě do Čech.[307]

V roce 1769 byl velitelem místní posádky hejtman Meres.[308] Roku 1770 vypukl v Čechách kvůli extrémnímu počasí a vyčerpání země v době sedmileté války velký hladomor, jehož následkem v českých zemích zemřelo 250 000-500 000 lidí, což tehdy představovalo zhruba 10-15 % obyvatelstva. Jeho účinky tvrdě dopadly také na Vltavotýnsko. Lidé neměli co jíst, dobytek strádal, skoro nezbývalo obilí k osetí, mnoho dělníků dokonce odcházelo pracovat do asi 150 km vzdáleného dolnorakouského Maria Taferl poblíž Melku. Spolu s místními strádala dělostřelecká posádka. Vojáci se pravděpodobně snažili sehnat jídlo v okolních vsích, ale bída byla taková, že vesničané ze strachu před zloději zakopávali potraviny do země a jedli potají v noci. Jedna ze dvou setnin vyhladovělých artileristů nakonec tábor opustila a odebrala se do Uher. Zanedlouho ale její místo obsadila část 10. pěšího pluku Wolfenbüttel pod velením hejtmana de Wolle.[309]

V roce 1771 se v Čechách snažil nastalou situaci řešit císař Josef II. Na podzim dorazil do Tábora, kde se o důsledcích hladomoru v jižních Čechách včetně panství Týn nad Vltavou dozvěděl od hejtmana Budějovického kraje svobodného pána Desfeigni la Tournelle a polního podmaršála Karla Callota, správce dělostřeleckého tábora u Týna a velitele českobudějovické posádky. První velká úroda přišla teprve roku 1773. Díky tomu se mohlo na Posekaném opět konat velké dělostřelecké cvičení. Kvůli hladomoru zřejmě bylo jejich pořádání v letech 1770-1772 odloženo. Zahájeno bylo 14. června a jeho nejintenzivnější část probíhala do poloviny července pod velením polního podmaršála Callota.[310] Josef Václav z Liechtensteina se tohoto cvičení již nemohl zúčastnit, neboť 10. února 1772 zemřel a funkci vrchního velitele dělostřelectva převzal jeho dosavadní zástupce polní zbrojmistr František Oldřich kníže Kinský.

Na rok 1774 byla naplánována další císařova cesta do Čech a na Moravu. Jeho první zastávkou měl být opět dělostřelecký tábor u Týna nad Vltavou.[311] Brzy ráno v pátek 1. července císař odjel z Vídně.[312] Společnost se ubírala přes Třeboň, Lomnici nad Lužnicí a Popovice u Dolního Bukovska, přičemž silnice, po níž měl monarcha cestovat, byla za tímto účelem opravena,

---

[304] *Courier du Bas-Rhin.* Cleves: Sitzmann, 2. 7. 1768, č. 53, s. 419.
[305] *Gazette van Gend.* Gend: Meyer, 18. 7. 1768, č. 57. *Journal politique: Pour l´Anée 1768. Juillet. Première Quinzaine.* Bouillon, 1768, s. 26.
[306] *Beytrag zum Reichs-Postreueter.* [Altona]: [Heuß], 18. 7. 1768, č. 55.
[307] *Beytrag zum Reichs-Postreuter*. [Altona]: [Heuß], 14. 7. 1768, č. 54.
[308] SAKAŘ, Josef. *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí*. Díl II. Století osmnácté. Týn nad Vltavou: Kučera, 1934, s. 49.
[309] SAKAŘ, Josef. *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí*. Díl II. Století osmnácté. Týn nad Vltavou: Kučera, 1934, s. 51.
[310] Tamtéž, s. 52, 54.
[311] *Courier du Bas-Rhin.* Cleves: Sitzmann, 16. 7. 1774, č. 57, s. 452. *Journal politique ou Gazette des gazettes: Anée 1774. Juillet. Seconde Quinzaine.* Bouillon, 1774, s. 43.
[312] *Wienerisches Diarium*. Wien: Ghelen, 1. 7. 1774, č. 53. Původně byl jeho příjezd očekáván 25. června. SAKAŘ, Josef. *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí*. Díl II. Století osmnácté. Týn nad Vltavou: Kučera, 1934, s. 55.

poblíž byla lidmi nanošena voda určená k polévání kol, dokonce zde bylo k přepřahu připraveno dvacet koní. V týnském zámku se již od konce května služebnictvo horečně věnovalo úpravě hostinských pokojů a shánění nejvybranějších lahůdek. Blížící se císařův příjezd působil starosti též arcibiskupské ústřední kanceláři, která 27. května vzkázala vltavotýnskému panskému direktorovi Adamu Kašparu Graasovi, aby na dobu císařova pobytu zajistil především „*dobré pivo, chléb a maso*“.[313] Zastaralý zámecký mobiliář nebyl kvůli svému vzhledu hoden užívání císařem, proto byly vybrané kusy nábytku dovezeny knížetem Liechtensteinem z Lince, zbytek zámku zapůjčilo děkanství. Kromě toho bylo nutné zajistit dostatek potravin pro mužstvo v táboře. Z toho důvodu 116. cirkulář Českého zemského gubernia ze 14. května 1774 výslovně požaduje „*oznámit, kdo chce tři pluky dělostřelectva v blížícím se dělostřeleckém táboře u Týna nad Vltavou od 15. června do 15. července zásobovat potřebným masem a měl by se přihlásit u polního podmaršála von Callot v Českých Budějovicích*“.[314] Podle zprávy z 12. června 1774 vltavotýnský pivovar plánoval zajistit pro dělostřelce 250 sudů piva.[315]

Panovník ale všechny překvapil, když po svém příjezdu 1. července zanechal v Týně pouze část svého doprovodu a ubytoval se přímo v táboře v polních podmínkách u vrchního velitele dělostřelectva Kinského, nikoliv na zámku jako naposledy. Příkaz arcibiskupské ústřední kanceláře ze 4. července o zastřelení jednoho jelena pro kuchyni knížete Kinského poskytuje zajímavou podrobnost o císařově jídelníčku.[316] Všechny zámecké přípravy tak přišly vniveč. Na řízení cvičení tří dělostřeleckých pluků, zřízených po reformě roku 1772, se významnou měrou podílel polní podmaršál Karel Callot. Vedle Josefa II. se této akce zúčastnili nejvyšší štolba Karel Jan kníže Dietrichstein a generálmajor Bedřich Mořic hrabě Nostic-Rieneck, císařův komoří. Císař zde pobyl několik dní, načež se 5. července vydal do Hradce Králové, aby si prohlédl tamější opevnění, dále pak do Prahy.[317] Do Vídně se Josef II. vrátil 8. července v 10 hodin dopoledne.[318]

Situace místních obyvatel se ale nikterak nelepšila. Venkov se stále ještě plně nezotavil z nedávného hladomoru a vrchnost navíc neúměrně zatěžovala poddané robotou. Situace se v únoru a březnu roku 1775 vyhrotila natolik, že na vltavotýnské panství přijel stížnosti sedláků řešit budějovický krajský hejtman Inocenc Mikuláš hrabě Bubna z Litic, který ale žádný z jejich požadavků nepřijal. Tou dobou probíhala selská povstání již na mnoha místech zemí Koruny české, především pak na Náchodsku. Z obav před podobným budoucím vývojem byly do dělostřeleckého tábora povolány tři setniny pěchoty, jež sem dorazily 31. března. Nakonec

---

[313] SAKAŘ, Josef. *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí*. Díl II. Století osmnácté. Týn nad Vltavou: Kučera, 1934, s. 55.
[314] Extractus deren Von Einem Hochlöbl. Kaiserl. Königl. Landes-Gubernio im Königreiche Böheim à 1ma Aprilis bis ultima Junii 1774. ergangenen Circularien, Generalien, und Patenten. 1774.
[315] SAKAŘ, Josef. *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí*. Díl II. Století osmnácté. Týn nad Vltavou: Kučera, 1934, s. 55.
[316] Tamtéž.
[317] *Augspurgische Ordinari Postzeitung.* [Augsburg]: Moy, 13. 7. 1774, č. 166. *Reichs Post-Reuter*. [Altona]: [Heuß], 15. 7. 1774, č. 112. HRBEK, Jiří. *Panovnický majestát: Habsburkové jako čeští králové v 17. a 18. století*. Praha: NLN, 2021, s. 548. ISBN 978-80-7422-804-9.
[318] *Wienerisches Diarium*. Wien: Ghelen, 9. 7. 1774, č. 55. *Courier du Bas-Rhin.* Cleves: Sitzmann, 20. 7. 1774, č. 58, s. 464.

nebylo nutné tyto ozbrojené složky použít. Situaci poddaných ulehčil až nový robotní patent z 13. srpna téhož roku.

Roku 1776 císař opět plánoval zastavit se během své cesty v dělostřeleckém táboře u Týna nad Vltavou. Poté, co se vrátil z Uher, se vydal do Čech. Zde se chystal zhlédnout vojenské tábory u Týna nad Vltavou a Prahy a svou cestu zakončit v Brně.[319] V Týně pobýval celkem tři dny, od 29. do 31. srpna 1776.[320]

Během cvičení roku 1777 byl opět ostřelován polygon. Tentokrát byla ve vzdálenosti 150 sáhů od bastionů umístěna baterie tří moždířů, která za tři hodiny úplně zdemolovala ochozy bastionu Liechtenstein včetně jeho střílen.[321] V praxi měl tento pokus dokázat důležitost zneškodnění děl na bastionech, zejména na jejich bocích přiléhajících ke kurtině, díky čemuž by pak bylo výrazně snazší vytvořit průlom v opevnění a následně dobýt obléhanou pevnost.

---

[319] *Mercurio historico y politico: Septembre de 1776.* Tomo III. Madrid: Imprenta Real de la Gazeta, 1776, s. 34.
[320] HRBEK, Jiří. *Panovnický majestát: Habsburkové jako čeští králové v 17. a 18. století*. Praha: NLN, 2021, s. 549. ISBN 978-80-7422-804-9. RADICS, Peter Paul von. Die Reisen Kaiser Joseph II. und ihre Bedeutung für Oesterreich-Ungarn, besonders vom volkswirtschaftlichen Standpunkt. *Oesterreichisch-Ungarische Revue: April 1890.* Wien: Oesterreichisch-Ungarische Revue, 1890, s. 13.
[321] *Oestreichische militärische Zeitschrift*. 5. Heft. Wien: Strauß, 1824, s. 208.

5 Tragická nehoda roku 1753

Na srpen roku 1753 byly naplánovány velké dělostřelecké manévry, během nichž měla tehdejší panovnice Marie Terezie na vlastní oči spatřit výsledky dělostřelecké reformy maršála Liechtensteina. Proto bylo zapotřebí královnu náležitě přivítat. Největší atrakcí celé slavnosti se měly stát speciální ohňostroje, připravované odborníky v laboratořích právě pro tuto výjimečnou příležitost.

Ve středu před Božím tělem, 20. června 1753, vyšlo slunce několik minut před čtvrtou hodinou ranní. Každoroční letní dělostřelecké cvičení mělo oficiálně začít následujícího dne.[322] Z toho důvodu se v táboře shromažďovaly všechny císařské královské dělostřelecké útvary, nebyly-li zde již utábořeny. Lze předpokládat, že práce v obou laboratořích započala o šesté hodině ranní, nebo o něco dříve. Obě laboratoře byly již v tuto hodinu obsazeny dělníky „*nahoře i dole*“, tedy i v patře.[323] Nicméně v půl sedmé ráno se v jedné z laboratoří vzňala připravovaná směs, což způsobilo velkou explozi. Do druhé laboratoře, nešťastně umístěné příliš blízko té první, se díky tomu dostal oheň a vzhledem k přítomnosti velkého množství výbušnin, zejména střelného prachu, byla také ona vyhozena do povětří. V laboratořích v přízemí i v patře a v jejich okolí se tehdy nacházelo okolo 110 osob.[324] Ohromný výbuch vyvolal zmatek mezi vojáky utábořenými na Posekaném. Podle pověsti byl výbuch tak velký, že kousky roztrhaných lidských těl dopadaly až k břehům řeky Lužnice, vzdálené od místa neštěstí neuvěřitelných 4,2 km.[325] Ti povolaní se rychle chopili hasicích stříkaček a věder s vodou a začali hasit vzniklý oheň. Ostatní se pokoušeli vyprostit přeživší muže z trosek budov. Kromě toho bylo zničeno či znehodnoceno velké množství vybavení v celkové hodnotě 20 000 zlatých, což bylo způsobeno příliš blízkým umístěním laboratoří a skladu rekvizit, který mohl být při výbuchu také zničen.[326] Zvuky nehody vzburcovaly nedaleké město Týn nad Vltavou i okolní vesnice. Zřejmě největší strach a obavy zažili poddaní ze Smilovic, vzdálených jen asi 1,4 km od laboratoří, kde již byly zemědělské práce v plném proudu. Někteří obyvatelé se určitě vydali směrem ke cvičišti, aby zjistili, co se stalo. To se netýkalo jenom okolních vesnic, ale také nedalekého města.

Mnoho desítek mužů, civilisty nevyjímaje, na místě zemřelo, bylo vážně zraněno nebo zmrzačeno. Častými zraněními byly rozsáhlé popáleniny, ale též rány způsobené šrapnely z dřevěných prken a nejrůznějších předmětů nacházejících se v okolí laboratoří. Velkou škodu zcela jistě napáchaly kusy kovu, které byly ještě na jaře roku 1844, téměř 91 let po výbuchu, vyorávány na obecních polích v okolí Smilovic. Zpráva direktora vltavotýnského panství z 3. května 1844 z objevených pozůstatků výbuchu konkrétně zmiňuje části děl a jiných palných

---

[322] Městské muzeum v Týně nad Vltavou, podsbírka historická, Fond DAP, inv. č. 15434

[323] HANZLÍK, Josef. *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou, 1912, s. 9.

[324] *Die Neuesten Staats- Friedens- und Welt-Geschichte, Oder Sonderbare Historische Begebenheiten der ganzen Welt, vornehmlich in Europa: Mit untergemischten Anmerckungen Auf das Jahr 1753.* Dresden: Mohrenthal, 1753, s. 127.

[325] KARÁSEK, Bedřich. *Vltavotýnské pověsti*. 2. vyd. Týn nad Vltavou: Tisková agentura Vltavín, 2000, s. 72.

[326] CALLOT, Wenzel. *Vorstellung des Artillerie Lagers bey Moldau-Thein im Jahre 1749* [Mapa dělostřeleckého tábora a cvičiště u Týna nad Vltavou. Cca 1:15 000.] [1749]. 370 mm × 570 mm. At: Österreichische Nationalbibliothek, Kartensammlung, ALB Port 7a,1.

zbraní, dále pak kusy železa.[327] Dobový půlročník *Frankfurter Meß-Relation* z podzimu 1753 shledává příčinou smrti u viníka i dalších dělostřelců udušení, což je však vzhledem k síle exploze naprosto vyloučené.[328]

Celkem 48 raněných bylo dopraveno pravděpodobně s pomocí civilistů do Týna nad Vltavou, kde byli postupně ošetřeni. Jejich špatný stav přesto nasvědčoval tomu, že se plně uzdraví sotva deset z nich. To si plně uvědomoval týnský děkan Joachim Fritz, který pak společně s kaplanem Leopoldem Václavem Krausem celé dva týdny dnem i nocí kvůli nepřítomnosti vojenského kaplana věnoval zaopatřování a duchovní podpoře umírajících dělostřelců.[329] Mnoho z nich bojovalo o život až do 4. července, kdy se jejich zdravotní stav začal postupně zlepšovat. Část přeživších ohluchla či oslepla a tyto následky si nesla až do konce života. Vojáci, kteří zemřeli ve městě, byli pohřbeni na novém hřbitově u kostela sv. Víta, kde místo posledního odpočinku nacházeli obyvatelé okolních vesnic. Ostatky těch, jež skonali v dělostřeleckém táboře, byly pochovány společně s muži padlými bezprostředně po explozi do hromadného hrobu, na jehož místě bylo nedlouho poté vztyčeno pískovcové sousoší Kalvárie. K překvapení všech se prokazatelně 14 artileristů ze zranění vyléčilo a opět se vrátilo do vojenské služby.

Mezitím bylo nutné opět postavit zničené laboratoře, neboť se blížil příjezd panovnice a jejího chotě na velkolepou demonstraci síly rakouské artilerie. Navíc bylo zapotřebí obstarat materiály ztracené výbuchem a vyrobit zamýšlený ohňostroj k uvítání vzácných hostů. Již 30. června zapsal vltavotýnský direktor Gottfried Protiva, že „*jsou ale již nové dvě laboratoře zřízeny, na nichž se dnem i nocí pracuje, by k příštímu cvičení připraveny byly*“.[330]

Celá událost negativně zapůsobila nejen na vojáky v táboře, ale i na obyvatele Týna a přilehlých vsí. Jejich smutek byl výrazně umocněn, pokud měli možnost vídat zmrzačené vojáky v Týně, nebo když až do 4. července slýchali další a další zprávy o úmrtích raněných vojáků. Někteří dělostřelci možná byli ženatí a jejich smrtí nebo invaliditou tak rodina přišla o hlavu rodiny a jejího živitele, což platí rovněž o rodinách dvou sedláků, kteří následkem výbuchu přišli o život. Pocity lidí výstižně vyjádřil ve svém projevu direktor Protiva: „*Škoda, věčná škoda hodných a hezkých lidí, kteří chtěli se dobrou pílí v práci domoci jistého zaopatření.*“[331]

Tragickou událostí byl citově pohnut nejen panovnický pár, ale také místní rodačka Marie Kateřina Salabová[332], cisterciácká řeholnice kláštera Marienthal u města Ostritz v Horní Lužici, která nezůstala jen u slov, chopila se iniciativy a založila mešní fundaci pro oběti výbuchu.

---

[327] HANZLÍK, Josef. *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou, 1912, s. 11.
[328] *Frankfurter Meß-Relation: Das ist Halbjährliche Erzehlungen Der neuesten Staats- und Welt-Geschichten: Wie solche Zwischen der Frankfurter Ostermesse und besagter Herbstmesse 1753.* Frankfurt am Mayn: Jäger, 1753, s. 7.
[329] Městské muzeum v Týně nad Vltavou, podsbírka historická, Fond DAP, inv. č. 15434
[330] HANZLÍK, Josef. *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou, 1912, s. 9.
[331] SAKAŘ, Josef. *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí*. Díl II. Století osmnácté. Týn nad Vltavou: Kučera, 1934, s. 46.
[332] O vlivu vltavotýnského rodu Salabů svědčí také fakt, že Matěj Salaba, bratr Marie Kateřiny, byl později jmenován Marií Terezií prvním dvorním lékárníkem v Království českém.

Tento počin byl stvrzen tzv. Salabovskou listinou, jež téměř o sto let později zmiňována v souvislosti se sousoším na místě zničených laboratoří.[333]

5.1 Prameny vypovídající o incidentu

O tomto tragickém incidentu svědčí hned několik dobových pramenů z rozličných zdrojů a od různých autorů. Nejdříve o události písemně informovali osoby pobývající tou dobou v Týně nad Vltavou. Prvenství získal Gottfried Protiva, tehdejší správce vltavotýnského panství, když 30. června adresoval dopis direktoru Vorlovi do Červené Řečice, dalšího panství pražského arcibiskupa. 4. července následoval dopis podobného obsahu odeslaný rovněž do Červené Řečice. Po nějaké době zprávu o výbuchu zaznamenal v latině vltavotýnský děkan Fritz[334] do pamětní knihy *Liber VI: De Memorabilibus Moldavo-Tynensibus*[335] založené jedním z jeho předchůdců, Františkem Augustinem Mayem. Poslední zpráva se navíc krátce zmiňuje o srpnové návštěvě Marie Terezie, bohužel není známo, kdo je jejím autorem a z jaké doby záznam pochází.

Druhou skupinu záznamů tvoří dobová periodika a tiskoviny převážně říšskoněmecké provenience. Již ve čtvrtek 5. července se na titulní straně mnichovského listu *Münchner-Zeitungen* v prvním oddílu s titulkem Aus Deutschland jako druhá nejnovější zpráva z Vídně datovaná 1. červencem objevila vltavotýnská tragédie v táboře dělostřelectva u Týna nad Vltavou. Je zde uvedeno: „*Z u Týna nad Vltavou v Čechách rozbitého polního tábora císařského královského dělostřelectva dorazila nemilá zpráva, že skrze v tamější laboratoři nečekaně vzniklý oheň mnoho rekvizit do vzduchu vyletělo, přičemž 42 osob postiženo a převážně po smrti vyproštěno bylo.*“[336] Podle autora textu došlo v táboře dělostřelectva u Týna nad Vltavou k výbuchu laboratoře a velkého množství zde užívaného náčiní. Neštěstí zasáhlo 42 osob, z nichž většina byla vyproštěna z trosek až po smrti, vůbec zde přitom neuvádí ještě větší počet raněných. Podle výše uvedených podrobností se zdá, že redakce obdržela zprávu 1. července, den poté, co se o události zmínil v dopise Protiva. To svědčí o poměrně rychlém šíření informací v rámci Svaté říše římské, když uvážíme, že se zpráva nejprve musela dostat do Vídně, odkud byla předána dále. Tímto způsobem se k ní zřejmě dostal i list *Münchner-Zeitungen*, jehož zásluhou byla informace rozšířena mezi široké vrstvy obyvatel římskoněmecké říše. Některé následující zmínky o této události proto vycházejí právě

---

[333] Městské muzeum v Týně nad Vltavou, podsbírka historická, Fond DAP, inv. č. 14575

[334] Chybně bývá místo něj uváděn děkan František Augustin May. Ten se však nemohl pomoci raněným dělostřelcům zúčastnit ani zapsat zprávu o neštěstí do pamětní knihy děkanství, neboť byl v červnu 1753 již téměř pět let po smrti. Zemřel 23. srpna 1748 ve věku 63 let , pochován byl v kryptě kaple sv. Barbory. SOA v Třeboni – oddělení Třeboň, fond Sbírka matrik Jihočeského kraje, 1587-1949 (1952), inv. č. 5817, s. 922. Po jeho smrti byl do děkanského úřadu dosazen Václav Michael Czipelius, kterého za tři roky vystřídal Joachim Fritz. SAKAŘ, Josef. *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí*. Díl II. Století osmnácté. Týn nad Vltavou: Kučera, 1934, s. 92. Tento chybný údaj o pisateli zprávy jako první zaznamenal Josef Hanzlík a z jeho díla jej převzali pozdější autoři.

[335] V překladu Josefa Hanzlíka Paměti, které za času mého držení beneficia týnského buď soukromě neb veřejně se přihodily.

[336] *Münchner-Zeitungen, von denen Kriegs- Friedens- Staats- und anderen Begebenheiten inn- und ausserhalb Landes.* [München]: Vötter, 5. 7. 1753, č. 107, s. 425.

z mnichovských novin, které snad zprávu publikovali jako první periodikum na území dnešního Německa.

Druhou zmínku je možné najít v drážďanských novinách *Die Neuesten Staats- Friedens- und Welt-Geschichte* až ze srpna 1753: „*O nedávném, v polním táboře císařského královského dělostřelectva u Týna nad Vltavou v Čechách nastalém neštěstí, kdy se v tamních laboratořích dostal při plnění raket oheň do střelného prachu, jak se píše v posledních dopisech z Vídně. Počet mrtvých a raněných vystoupal na 110 osob a škoda na rekvizitách a materiálu vyhozených do povětří byla vyčíslena na 20 000 zlatých. O to hůře lze objasnit příčinu takového neštěstí. Způsobeno bylo pravděpodobnou neopatrností jednoho dělníka, který přitom rovněž zahynul. Jemu je přičítána vina. Mezi mrtvými se nacházejí někteří dělmistři a inženýři, zasluhující politování. Mezitím jsou mnozí zaměstnáni spěšným navrácením zničených dílen do původního stavu, aby nebylo žádných pochyb o znamenitosti tohoto tábora.*“[337] V této zprávě je obsažen zajímavý detail – oheň se podle ní dostal do střelného prachu během plnění raket, což dokládá intenzivní přípravu ohňostroje k uvítání habsburské panovnice. Zároveň jsou prvním dokumentem, který celkem reálně odhaduje počet mrtvých a raněných až na 110 osob. Poprvé je zde zveřejněna materiální škoda na surovinách, náčiních, zbraních a mnoha dalších věcech – ta činí neuvěřitelných 20 000 zlatých, to je téměř polovina obnosu, který každoročně vrchní velitel artilerie Josef Václav z Liechtensteina věnoval na činnost tohoto druhu armády.[338] U těchto údajů se autor odvolává na poslední dopisy z Vídně.

Dalším dokumentem zmiňujícím se o explozi byl frankfurtský půlročník *Frankfurter Meß-Relation* shrnující nejdůležitější události, které se odehrály v období mezi zdejším velikonočním a podzimním trhem v roce 1753. Píše se zde toto: „*Tábor v Čechách byl tvořen jednotkami císařského královského dělostřelectva a byl rozbit v uplynulém červnu právě u Týna nad Vltavou. Neobešel se ale bez neštěstí, protože v laboratořích vypukl nenadále požár, přičemž mnoho náčiní a vojenských potřeb vyletělo do povětří, jakož také přišli o život někteří velmi zruční dělmistři a inženýři. Čím méně může být zjištěno o příčině neštěstí, při němž se dělník, jehož nepozornost vyvolávala nejvíce podezření, udusil jako první, tím živěji se přikročilo k znovuvybudování zničených dílen, aby se nic nedalo upřít znamenitosti tohoto polního tábora.*“ [339] Autor odkazuje ke smrti dělmistrů a inženýrů, ale nejmenuje konkrétní počet zemřelých ani raněných. Naproti tomu věnuje pozornost neznámému viníkovi, který zemřel jako první, což snad mělo vyvolat dojem spravedlivého trestu za tak velký hřích v podobě usmrcení desítek osob a ve čtenářích vzbudit pocit satisfakce.

---

[337] *Die Neuesten Staats- Friedens- und Welt-Geschichte, Oder Sonderbare Historische Begebenheiten der ganzen Welt, vornehmlich in Europa: Mit untergemischten Anmerckungen Auf das Jahr 1753.* Dresden: Mohrenthal, 1753, s. 127.

[338] GATTI, Friedrich. *Geschichte der k. und k. Technischen Militär-Akademie: Geschichte des k. k. Bombardier-Corps, der k. k. Artillerie-Hauptschule und der k. k. Artillerie-Akademie. 1786-1869*. 2. Teil. Wien: Braumüller, 1905, s. 15.

[339] *Frankfurter Meß-Relation: Das ist Halbjährliche Erzehlungen Der neuesten Staats- und Welt-Geschichten: Wie solche Zwischen der Frankfurter Ostermesse und besagter Herbstmesse 1753.* Frankfurt am Mayn: Jäger, 1753, s. 7.

Krátce se nehodě v laboratořích věnují také erfurtské periodikum *Neueröfneter Schauplatz aller vorfallenden Staats-Kriegs- und Friedens-Begebenheiten* [340] z roku 1754, rekapitulující nedávné politické a vojenské události, a kniha *Altes und Neues oder Sammlungen der Staats-Geschichte vom Anfang der Welt, bis zu jetzt-lauffenden Zeiten*[341] z roku 1756, zpracovávající několik tisíciletí světových dějin. Obě díla však pravděpodobně vycházejí ze tří výše popsaných periodik, a sami o sobě tak nepřinášejí žádné nové informace.

Z odlišného pohledu se na událost dívá červencové vydání haagského měsíčníku *Mercure Historique et Politique* zřejmě ze srpna 1753: „*Stalo se tomu* [táboru]*, který zformovaly jednotky dělostřelectva u Vltavy poblíž Týna, dosti nešťastná nehoda kvůli ohni, který se dostal do malého skladu střelného prachu, jenž vyletěl do povětří a značně zranil několik vojáků, kteří byly ve službě poblíž tohoto skladu.*“ [342] V těchto novinách došlo k výraznému zkreslení informací. Podle autora totiž bylo zraněno pouze několik vojáků, což odporuje faktům o 110 obětech. O více než čtyřech desítkách mrtvých se přitom vůbec nezmiňuje. Místo laboratoří uvádí malou prachárnu. Celá událost je zde velmi banalizována.

Třetí skupinu pramenů věnujících se výbuchu laboratoří představuje kronika českobudějovického měšťana Jana Antonína Eichlera, který v ní navázal na svého otce. Je zde krátce uvedeno: „*V tomto roce také 20. června brzy ráno vzplála skladovací laboratoř v táboře u Týna nad Vltavou, přičemž bylo mnoho starších a mladších ohněstrůjců spolu s dělmistry vyhozeno do povětří a uhořelo*“[343]

5.2 Datum nehody

Právě exploze laboratoří roku 1753 se časem stala jednou z nejvýraznějších událostí dělostřeleckého cvičiště u Týna nad Vltavou, na jejíž průběh a důsledky se názory autorů, kteří se o ní ve svých dílech zmiňují, významně lišily. Problém nastává již v určení přesného dne, kdy se celá situace odehrála. Protivův dopis z 30. června udává datum 21. června, děkan Fritz ve svých Pamětech hovoří o středě před slavností Božího těla. V poslední vltavotýnské zprávě od neznámého autora stojí, že se toto velké neštěstí přihodilo 21. června, ve středu před Božím tělem.[344]

Překvapivě se v žádných dobových novinách u popisu události nevyskytuje konkrétní datum – pouze z kontextu *Münchner-Zeitungen* vyplývá, že se jedná o dobu nedlouho před 1. červencem, kdy se navrátil hrabě František Oldřich Kinský z Drážďan zpět do Vídně, jak

---

[340] *Neueröfneter Schauplatz aller vorfallenden Staats-Kriegs- und Friedens-Begebenheiten*. 10. Eröfnung. Erfurt: Nonnens, 1754, s. 581-582.
[341] BRÖHER, Christian Daniel. *Altes und Neues oder Sammlungen der Staats-Geschichte vom Anfang der Welt, bis zu jetzt-lauffenden Zeiten*. 8. Theil. 1756, s. 497.
[342] *Mercure Historique et Politique: Mois de Juillet 1753*. La Haye: Scheurleer, 1753, č. 135, s. 73.
[343] KVĚTOVÁ, Miroslava. *Kroniky českobudějovických měšťanů Jana Jiřího Millauera a Jana Eichlera a jeho syna Jana Antonína Eichlera z druhé poloviny 18. století ve vzájemné komparaci* [online]. České Budějovice, 2014 [cit. 2022-02-07]. Dostupné z: https://theses.cz/id/j1ak90/DP_-_Kvtov.pdf. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta, Ústav archivnictví a pomocných věd historických. Vedoucí práce Josef Hrdlička, s. 259.
[344] Městské muzeum v Týně nad Vltavou, podsbírka historická, Fond DAP, inv. č. 15434

popisuje předešlá zpráva, na niž téměř bez většího viditelného oddělení navazuje zmínka o výbuchu.[345] Tehdejší žurnalisté však ve většině případů vycházeli z informací, které jim byly s pochopitelným časovým zpožděním poskytovány jejich vídeňskými zdroji a sami pravděpodobně neobsahovaly časové údaje.

Josef Hanzlík, vltavotýnský učitel a badatel, se přikláněl k 21. červnu[346], jeho pokračovatel, historik Josef Sakař, naproti tomu preferoval 20. červen.[347] V současné době se střídavě objevují v průvodcích po Vltavotýnsku, publikacích o jeho historii i jiných médiích obě dvě varianty.[348]

Logickou úvahou lze dospět k tomu, že pravděpodobnějším údajem je 20. červen. Roku 1753 totiž svátek Božího těla (slavnost Těla a krve Páně) připadal na čtvrtek 21. června, středa před svátkem Božího těla tedy odpovídá 20. červnu 1753. Špatné určení data v písemných pramenech se zdá být chybou překladatele a přepisovače, jímž byl v tomto případě Josef Hanzlík, spíše než záměnou dne svátku s jemu předcházející středou ze strany pisatelů.

Spolehlivost zpráv dále dokládá dvakrát se v pramenech vyskytující zmínka o středě před Božím tělem.[349] 20. červen jako den výbuchu definitivně potvrzuje záznam z deníku württemberského dělostřeleckého důstojníka Schmidta, účastníka velkolepého srpnového cvičení konaného téhož roku.[350] Ten jej udává v souvislosti s jeho předešlou návštěvou několika zraněných v Týně nad Vltavou. Totéž datum zmiňuje ve své kronice českobudějovický měšťan Jan Antonín Eichler.[351]

5.3 Příčina výbuchu

Další uspokojivě nezodpovězenou otázku představuje příčina výbuchu a jeho okolnosti. Současná i starší literatura věnující se sousoší Kalvárie a jeho původu lakonicky zmiňuje pouze „*vznícení střelného prachu*“, příčinou tohoto vznícení se ale nezabývá, neboť o něm nebylo

---

[345] *Münchner-Zeitungen, von denen Kriegs- Friedens- Staats- und anderen Begebenheiten inn- und ausserhalb Landes.* [München]: Vötter, 5. 7. 1753, č. 107, s. 425.
[346] HANZLÍK, Josef. *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou, 1912, s. 9.
[347] SAKAŘ, Josef. *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí*. Díl II. Století osmnácté. Týn nad Vltavou: Kučera, 1934, s. 45.
[348] SUDOVÁ, Martina a Lubomír PROCHÁZKA. *Vltavotýnský poutník aneb Týnem nad Vltavou a okolím ze všech stran*. Praha: Baset, 2007, s. 191. Poutník (Baset). ISBN 978-80-7340-098-9. SUDOVÁ, Martina. *Malý zábavný průvodce Týnem nad Vltavou a okolím*. Týn na Vltavou: Městské muzeum, 1999. ISBN 80-238-4488-1, s. 65. JUŘÍK, Pavel. *Královna bitev: české země a zrod moderního dělostřelectva*. Praha: Euromedia Group, 2021, s. 141. Universum (Euromedia Group). ISBN 978-80-242-7813-1.
[349] HANZLÍK, Josef. *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou, 1912, s. 9-10.
[350] *Archiv für die Offiziere der Königlich Preußischen Artillerie- und Ingenieur-Korps*. Red. von NEUMANN a von KIRN. 30. Jahrgang. 60. Band. Berlin: Mittler, 1866, s. 92.
[351] KVĚTOVÁ, Miroslava. *Kroniky českobudějovických měšťanů Jana Jiřího Millauera a Jana Eichlera a jeho syna Jana Antonína Eichlera z druhé poloviny 18. století ve vzájemné komparaci* [online]. České Budějovice, 2014 [cit. 2022-02-07]. Dostupné z: https://theses.cz/id/j1ak90/DP_-_Kvtov.pdf. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta, Ústav archivnictví a pomocných věd historických. Vedoucí práce Josef Hrdlička, s. 259.

dosud známo nic bližšího.[352] Přebírá tedy 110 let staré údaje získané Josefem Hanzlíkem, či později jeho pokračovatelem Josefem Sakařem. Za použití jiných výše zmíněných zdrojů, jež nebyly v této otázce dosud využity, lze poměrně dobře zrekonstruovat bezprostřední okolnosti nehody.

K explozi došlo v půl sedmé ráno. Pracovníci laboratoří byli v takto brzkou ranní hodinu nesoustředění, neopatrní a nezpůsobilí manipulovat s výbušnou směsí, kdy stačila pouze malá jiskřička, aby se dílny ocitly v troskách. Je také možné, že někteří z nich nedlouho předtím dorazili a v jejich momentálním stavu se stále odrážela únava z cesty, protože letní cvičení mělo být zahájeno následujícího dne. Drážďanské noviny *Die Neuesten Staats- Friedens- und Welt-Geschichte* ze srpna 1753 uvádějí ve zprávě o výbuchu zajímavý detail – ke vznícení střelného prachu došlo „*bey den Raqueten-Schlagen*“, tedy při plnění ohňostrojových raket výbušnou směsí.[353] Stejnou myšlenku zastává kniha *Altes und Neues oder Sammlungen der Staats-Geschichte vom Anfang der Welt, bis zu jetzt-lauffenden Zeiten* z roku 1756.[354] To znamená, že část ohňostrojové směsi již byla dokončena a v druhé polovině června ji pracovníci laboratoří plnili do raket.

Při této nebezpečné práci se používaly tyto nástroje – tři nabijáky různých velikostí často ze dřeva hlohu se zakončením umožňujícím údery palicí, železná, měděná nebo kartonová nabíjecí lopatka a palice z tvrdého dřeva o váze rovnající se ráži rakety. Nejprve byl papírový obal rakety vložen do dřevěné nebo kovové formy („*Racketenstock*“), aby při plnění nedošlo k jeho poničení.[355] Lopatkou byla dovnitř nasypána směs ledku, střelného prachu, síry a dřevěného uhlí, která byla následně stlačena pomocí čtyř až pěti středně silných ran palicí na nejdelší z nabijáků. Dále bylo poklepáno na stěny formy, aby „*vše, co by asi ze směsi chtělo ulpět, odpadlo*“.[356] Takto se pokračovalo, dokud nebyl obal rakety naplněn z jedné třetiny. Poté byl použit s větší silou střední nabiják, jenž byl vyměněn za nejmenší, když se plnivo dostalo až nad dlouhou špici uvnitř formy, která zajišťovala vytvoření úzkého dutého prostoru uvnitř rakety. Pomocí nejmenšího nabijáku pak byl přidán ještě jeden kalibr směsi.[357] Nad takto upěchovanou náplní byl navíc vytvořen malý prostor se střelným prachem, aby pak ve vzduchu raketa v požadovanou chvíli vybouchla. Tělo rakety bylo nakonec doplněno hlavou, do níž byla vložena speciální směs tvořící výsledný umělecký efekt ohňostroje.[358]

---

[352] SUDOVÁ, Martina a Lubomír PROCHÁZKA. *Vltavotýnský poutník aneb Týnem nad Vltavou a okolím ze všech stran*. Praha: Baset, 2007, s. 192. Poutník (Baset). ISBN 978-80-7340-098-9. JUŘÍK, Pavel. *Královna bitev: české země a zrod moderního dělostřelectva*. Praha: Euromedia Group, 2021, s. 154. Universum (Euromedia Group). ISBN 978-80-242-7813-1.

[353] *Die Neuesten Staats- Friedens- und Welt-Geschichte, Oder Sonderbare Historische Begebenheiten der ganzen Welt, vornehmlich in Europa: Mit untergemischten Anmerckungen Auf das Jahr 1753.* Dresden: Mohrenthal, 1753, s. 127.

[354] BRÖHER, Christian Daniel. *Altes und Neues oder Sammlungen der Staats-Geschichte vom Anfang der Welt, bis zu jetzt-lauffenden Zeiten*. 8. Theil. 1756, s. 497.

[355] Viz obr. 56.

[356] STRUENSEE, Karl August. *Anfangsgründe der Artillerie*. Leipzig: Siegert, 1760, s. 411.

[357] BLÜMEL, Johann Daniel. *Deutliche und Gründliche Anweisung zur Lust-Feuerwerkerey*. Straßburg: König, 1765, s. 19.

[358] SPRENGEL, Peter Nathanael. *Handwerke in Tabellen: Bearbeitung der Erdarten*. Berlin: Buchhandlung der Realschule, 1773, s. 256.

Během tohoto procesu zřejmě došlo v jedné z laboratoří k nechtěnému vykřesání jiskry, což by bylo možné, pokud by dělník nevěnoval práci dostatečnou pozornost a neuváženě použil nástroje s kovovými součástmi. Prevenci proti tomuto neštěstí představovala opatření doporučující výrobu pomůcek užívaných při plnění raket ze dřeva nebo papíru. Přes to všechno se výbuchu nepodařilo zabránit. Svůj podíl na něm však mohla mít také čtveřice sedláků či tesaři nacházející se tou dobou v okolí dílen. Jisté je, že nejprve vybouchla jedna laboratoř, z níž se pak oheň přenesl do druhé, která krátce nato rovněž explodovala. Tento incident mohl dále poničit blízké skladiště rekvizit, což potvrzují velmi vysoké materiální škody. Nedaleko laboratoří byla mimoto vybudována prachárna, která pravděpodobně nebyla výbuchem zasažena.[359]

Vzhledem k okolnostem výbuchu je možné úplně vyloučit pohled na výbuch jako na záměrně připravovaný atentát na Marii Terezii, která měla podle pověsti přijet na místo kvůli zlomenému kolu u kočáru později, a exploze tak zabila pouze nevinné dělostřelce. Podle jiné pověsti se prý panovnice od zvědů dozvěděla, že je na ni chystán atentát. Marie Terezie ale nelenila, ve Veselí nad Lužnicí se převlékla za mlékařku a na bryčce přejela ve zdraví kolem tábora až do Týna nad Vltavou. Její kočár, jímž jeli královniny dvořané, následně během oficiálního příjezdu dle očekávání vyletěl do povětří spolu s budovami tábora a mnoha dělostřelci.[360] Tyto příběhy jsou i přes zajímavou zápletku výplodem fantazie lidových vypravěčů. Panovnice totiž na místo dorazilo podle plánu přesně 9 týdnů po výbuchu laboratoří.

5.4 Oběti a přeživší

Snad nejnejasnější otázku týkající se červnové exploze laboratoří představuje počet obětí, raněných či mrtvých, jichž se nastalá situace bezprostředně dotkla. Čísla se ve zprávách většiny autorů často výrazně liší. Vltavotýnský direktor Gottfried Protiva ve svém dopise píše o 80 dělostřelcích všech věkových kategorií, z nichž prý zdraví nabude sotva 10 jedinců. Druhý dopis do Červené Řečice hovoří o 48 zmrzačených, kteří byli převezeni do Týna, z nichž mělo přežít opět pouze 10 osob. Podle již zmiňované čtvrté zprávy z Týna nad Vltavou uhořelo 83 bombastérů, jejichž těla byla převezena do města.[361] *Münchner-Zeitungen* zveřejnily údaj o 42 obětech, většinou mrtvých. Naproti tomu drážďanské noviny *Die Neuesten Staats- Friedens- und Welt-Geschichte* odhadují počet mrtvých a raněných na 110 osob, s tímto číslem souhlasí erfurtské periodikum *Neueröfneter Schauplatz aller vorfallenden Staats-Kriegs- und Friedens-Begebenheiten* a kniha *Altes und Neues oder Sammlungen der Staats-Geschichte vom Anfang der Welt, bis zu jetzt-lauffenden Zeiten*.

---

[359] CALLOT, Wenzel. *Vorstellung des Artillerie Lagers bey Moldau-Thein im Jahre 1749* [Mapa dělostřeleckého tábora a cvičiště u Týna nad Vltavou. Cca 1:15 000.] [1749]. 370 mm × 570 mm. At: Österreichische Nationalbibliothek, Kartensammlung, ALB Port 7a,1.
[360] KARÁSEK, Bedřich. *Vltavotýnské pověsti*. 2. vyd. Týn nad Vltavou: Tisková agentura Vltavín, 2000, s. 74, 75.
[361] HANZLÍK, Josef. *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou, 1912, s. 10.

Významný pramen představuje seznam zemřelých a raněných[362] vyhotovený pravděpodobně nedlouho po nešťastné události. Ten se zmiňuje o 42 mrtvých a 42 raněných.[363] Následkem výbuchu okamžitě zahynuli starší ohněstrůjci Jan Kupferschmied, Karel Mentzl, Jan Radonický, Jan Vlach, Vojtěch Heyne, Jan Ferdinand, Karel Mayer; mladší ohněstrůjci Petr Pavel Markus, František Safitz, Josef F. Miller, Josef Hráček, Antonín Gall, Josef Tischler, František Nautigel, Josef Kradl, Michal Rafius, Michal Seydl, Karel Schmid, Jan Adam Kroy; dělmistři: Bedřich Nachtigal, Dominik Zügler, Xaveri Fröhlich, Jan Jillswecker, Petr von Blankenfeld, Matěj Haslwander, Josef Bernkopf[364], Karel Štika, Bernard Haderer, Josef Duseto, Matěj Hanoušek, Antonín Vernišek, Bartoloměj Posammer, Petr Marello, Václav Mašek, Augustin Schneider, Jan Petr Jungmann, Karel Saffarinter; tesaři Jan Schaller, Dominik Fahrer, Jan Mareš a kromě těchto dělostřelců ještě dva nejmenovaní sedláci. Raněni byli starší ohněstrůjci Jan Pruskovský[365], Josef Hübel von Straden, František Naff, Loyek, Antonín Reisinger, František Frischeisen[366], Ferdinand Krotwald, Jan Seyler; mladší ohněstrůjci Jan Felix Reesch, Josef Pichelmayer, Václav Mařík, Martin Svoboda, Jan Hammer, Jan Michl Ziegler, Jan Jiří Wink, Jan Stočes, Josef Schmidt, Jan Baumert, Vavřinec Thum, Alois Hack, Augustin Winkler, Jiří Unterreiner, Augustin Koch, František Fünfkirchner, Jakub Köhler[367], Matěj Hauser; dělmistři Jan Michl Prokeš, Ignác Supe, František Hrachovina, František Šrámek, Josef Jiří Hönig, Ondřej Payerek, Josef Kraus, Thadeáš Flüger, Karel Klayser, Antonín Höfflinger, Ignác Miška, Matěj Rosa, Filip Jakub Leš, Michal Moucha a navíc další dva neznámí sedláci.[368] Mezi padlými se tedy objevilo 7 starších ohněstrůjců, 12 mladších ohněstrůjců, 18 dělmistrů, 3 tesaři a 2 sedláci. Raněno bylo 8 starších ohněstrůjců, 18 mladších ohněstrůjců, 14 dělmistrů a 2 sedláci.

Jména těchto mužů nám ale také mohou prozradit jejich národnost nebo alespoň určit, odkud pocházeli jejich předkové. Asi 19 dělostřelců z 80 mužů, které známe jménem, nosilo české příjmení.[369] To odpovídá přibližně čtvrtině. Mnoho dalších však jistě používalo cizojazyčné

---

[362] Původně byl uložen v třeboňském archivu, o čemž se v druhém díle Dějin města Týna nad Vltavou a okolí zmiňuje historik Josef Sakař. Dnes se však nachází neznámo kde. Naštěstí nám jej zprostředkovává Sakař opisem ve svém knize. V níže uvedeném výčtu padlých a raněných jsou příjmení identifikovaných vojáků přepsána do jejich pravděpodobnějšího, původního nezkomoleného tvaru, jména jsou ponechána v českém překladu.

[363] Proti těmto číslům se však v popisu neštěstí postavil Sakař, který se vyslovil pro 43 mrtvých a 48 raněných. Bohužel není známo, odkud tyto údaje načerpal, nebo jestli šlo pouze o početní chybu, což však vypadá méně pravděpodobně.

[364] Není vyloučen jeho příbuzenský vztah s Janem Václavem svobodným pánem Bärnkoppem (1723-1794), polním zbrojmistrem, majitelem třetího dělostřeleckého pluku a rytířem řádu Marie Terezie. Ten se narodil v Lanškrouně 2. července 1723 a už od mládí projevoval zájem o dělostřelectvo. Službu v něm nastoupil roku 1741, ve svých 18 letech. Ještě téhož roku se při práci v jedné z vídeňských laboratoří těžce zranil. HIRTENFELD, Jaromir. *Der Militär-Maria-Theresia-Orden und seine Mitglieder: Nach authentischen Quellen bearbeitet*. Wien: k. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1857, s. 91.

[365] V Sakařově přepisu označen jako J. Proskovský. Snad člen původem slezského hraběcího rodu Pruskovských z Pruskova.

[366] V Sakařově přepisu chybně označován jako Fr. Fritz Eisen.

[367] V Sakařově přepisu uvedeno příjmení Keller. Zřejmě jde o chybný zápis podobně znějícího příjmení Köhler, neboť se v pramenech objevují vedle jmen dalších přeživších také dělový junker a pozdější major Jakub Köhler.

[368] SAKAŘ, Josef. *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí*. Díl II. Století osmnácté. Týn nad Vltavou: Kučera, 1934, s. 45-46.

[369] Jedná se o tato příjmení: Vlach, Hráček, Štika, Duseto, Hanoušek, Vernišek, Mašek, Mareš, Mařík, Svoboda, Stočes, Prokeš, Hrachovina, Šrámek, Miška, Rosa, Leš a Moucha.

příjmení, zpravidla německé, což nebylo ničím ojedinělým, zpravidla pokud se již delší dobu pohybovali v německém prostředí a němčinu sami povinně ovládali. V té době však byli za Čechy považováni všichni obyvatelé zemí Koruny české, tedy i etničtí Němci.

Zajímavý detail představuje výskyt civilistů mezi padlými i raněnými. Jedná se celkem o čtyři sedláky. Není však jisté, čemu se v půl sedmé ráno v dělostřeleckém táboře v bezprostřední blízkosti laboratoří či přímo uvnitř nich věnovali. Pravděpodobně splňovali svou povinnost vůči vrchnosti a poskytovali vojákům přípřeží. Jejich služeb mohlo být využito pro přepravu materiálů užívaných při práci v laboratořích do tábora nebo odvoz již hotových výrobků. Nelze však plně vyloučit, že příčinou výbuchu byla přítomnost civilistů na pracovišti. Tesaři Schaller, Fahrer a Mareš patrně sloužili u artilerie. V době exploze se zřejmě nacházeli uvnitř jedné z budov či přímo u nich, protože ani jeden tesař nepřežil. V tuto dobu se zde mohli věnovat opravám laboratoří nebo vylepšováním jejich vzhledu, což by odpovídalo atmosféře před příjezdem Marie Terezie a pochopitelné snaze uvést tábor do co nejlepšího stavu.

Spolehlivost informací obsažených v seznamu potvrzuje případ Petra von Blankenfeld, bratra červenořečického děkana Ignáce von Blankenfeld.[370] Druhý dopis odeslaný 4. července do Červené Řečice hovoří o tom, že „*i bratr pana děkana z Řečice zahynul v nejmladším věku*“.[371] V Sakařově opise seznamu se mezi puškaři (dělmistry) objevuje jméno „*Petr v. Plankenfeld*“, což je nepochybně ona osoba zmiňovaná v dopise.[372]

Jiné údaje uvádí ve svém deníku dělostřelecký hejtman Schmidt. Ten se pravděpodobně v Týně dozvěděl, že neštěstí postihlo 9 starších ohněstrůjců, 22 mladších ohněstrůjců, 1 desátníka a 17 dělmistrů.[373] To činí celkem 49 osob.[374] Nerozlišuje však, zda šlo o mrtvé, raněné či obě skupiny dohromady. Téměř jistě se ale jedná o zemřelé vojáky. Ve výčtu na druhou stranu vůbec nejsou zmíněni tesaři a dva sedláci. Schmidtova zpráva však velmi dobře doplňuje informace z výše uvedeného seznamu mrtvých a raněných, který vznikl krátce po výbuchu. Schmidtova zpráva pochází z poloviny srpna a uvádí konečný počet obětí. Do 4. července, kdy se začal stav artileristů lepšit, zahynuli další dva starší ohněstrůjci a deset mladších ohněstrůjců.[375] Připočteme-li tři tesaře a dva sedláky, získáme 54 mužů jako minimální počet identifikovaných mrtvých. Některé zdroje mluví ale až o více než 80 mrtvých. Schmidtovy údaje potvrzuje fakt, že pozdější život zbylých šesti starších a osmi mladších ohněstrůjců je doložen v dobových pramenech.

---

[370] Státní oblastní archiv v Třeboni – oddělení Třeboň, Sbírka matrik Jihočeského kraje, 1587-1949 (1952), inv. č. 648 – Matrika narozených, oddaných a zemřelých farního úřadu Červená Řečice (1750-1784)
[371] HANZLÍK, Josef. *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou, 1912, s. 9.
[372] SAKAŘ, Josef. *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí*. Díl II. Století osmnácté. Týn nad Vltavou: Kučera, 1934, s. 45.
[373] *Archiv für die Offiziere der Königlich Preußischen Artillerie- und Ingenieur-Korps*. Red. von NEUMANN a von KIRN. 30. Jahrgang. 60. Band. Berlin: Mittler, 1866, s. 92.
[374] Tyto údaje ve své knize z roku 1905 přebírá plukovník Friedrich Gatti. GATTI, Friedrich. *Geschichte der k. und k. Technischen Militär-Akademie: Geschichte des k. k. Bombardier-Corps, der k. k. Artillerie-Hauptschule und der k. k. Artillerie-Akademie. 1786-1869*. 2. Teil. Wien: Braumüller, 1905, s. 15.
[375] Desátník, kterého zmiňuje Schmidt, byl v původním seznamu zahrnut mezi dělmistry.

Z těchto dokumentů je patrné, že část raněných nehodu přežila, neodešla z armády a nadále sloužila v artilerii. Šlo především o starší a některé mladší ohněstrůjce. Roku 1772 se uskutečnila druhá velká reorganizace dělostřelectva, během níž byla polní artilerie rozdělena do tří pluků. Mezi vyššími důstojníky, kteří v tomto procesu figurovali, se objevují jména Johann Seyler, Josef Hübel von Straden, Jakob Köhler, Franz Naff, Martin Swoboda, Johann Felix Reesch či Johann Hammer. [376] Tito muži, přestože byli raněni, ještě téměř 20 let po vltavotýnském incidentu aktivně sloužili v armádě, přičemž výrazně hodnostně postoupili.

Osm let předtím, 24. března 1764, byl ve štábu polní artilerie v Českých Budějovicích založen dobročinný spolek Artillerie-Witwen- und Waisen-Confraternität (Bratrstvo vdov a sirotků dělostřelectva), jehož činnost byla schválena a podpořena samotnou Marií Terezií.[377] Spolek měl za cíl pomáhat válečným vdovám a sirotkům po padlých dělostřelcích ve formě ročního důchodu. Kromě toho nabízel vlastním členům pojištění před zničením jejich polní výbavy „*nepřítelem, požárem nebo povodní bez vlastního zavinění*“ až do výše 300 zlatých.[378] Jednalo se o velmi důležitý spolek, o čemž svědčí i to, že jeho činnost probíhala ještě koncem 19. století.[379] Z počátečních 166[380] se koncem roku vyšplhal počet členů na 193. Mezi nimi se objevili mimo jiné major Franz Frischeisen, hejtmani Josef Hübel von Straden, Franz Naff, Anton von Reisinger, Jan Seiler, Wenzel Marzik a Makar Swoboda[381], děloví junkeři Johann Resch, Johann Stoczesch a Jakob Köhler, starší ohněstrůjce Franz Fünfkirchen a „*Oberfeldschermeister*“ Joseph Pichelmayer. O čtyři roky později se členem stal také starší ohněstrůjce Loik a v roce 1772 poručík Joseph Schmidt.[382]

Württemberský hejtman Schmidt ve svém deníku dále zmiňuje zajímavý detail: „*17. srpna 1753 jsem dorazil do Týna nad Vltavou. Viděl jsem tři starší ohněstrůjce, kteří byli při nastalém výbuchu laboratoře silně popáleni, ale opět uzdraveni*“.[383] Obzvlášť konec této výpovědi zní poněkud neuvěřitelně. Přestože byli 20. června silně popáleni, již 17. srpna, o necelé dva měsíce později, jejich okolí (pravděpodobně včetně lékařů) a možná i oni sami tvrdili, že jsou již opět

---

[376] GRÄFFER, August. *Kurze Geschichte der kais. kœnigl. Regimenter, Corps, Bataillons, und anderen Milititær-Branchen: von ihren Ursprung an bis zu Ende des Feldzuges von 1779*. 2. Band. Wien: Gräffer, 1801, s. 272.
[377] Není bez zajímavosti, že Josef Václav z Liechtensteina potvrdil založení spolku svým podpisem 6. září 1764 právě v dělostřeleckém táboře u Týna nad Vltavou. Tragédie, která se zde o 11 let dříve odehrála, mohla mít na zřízení nadace rovněž určitý podíl. *Geschichtliche Darstellung der Artillerie-Witwen- und Waisen-Confraternität: seit ihrer Gründung bis auf die gegenwärtige Zeit, ihre Statuten und die dieselben ergänzenden Comissions-Beschlüsse, endlich ihr Wirken*. Wien: k. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1864, s. 23.
[378] Tamtéž, s. 19.
[379] OTTENFELD, Rudolf von, Oscar TEUBER, Anton DOLLECZEK a Alfred Freiherr von KONDELKA. *Die österreichische Armee: von 1700 bis 1867*. Wien: Berté und Czeiger, 1895, s. 164.
[380] Z nich sloužilo 48 na generálním štábu v Českých Budějovicích, 36 u pluku v Českém Krumlově, 35 u pluku v Soběslavi, 35 u pluku v Jindřichově Hradci, 1 v Nizozemí, 1 v chebské pevnosti, 7 v olomoucké pevnosti, 2 v uherských pevnostech a 1 ve philippsburské pevnosti.
[381] Zřejmě jde o Martina Svobodu, pouze došlo ke zkomolení jména Martin na Makar.
[382] *Geschichtliche Darstellung der Artillerie-Witwen- und Waisen-Confraternität: seit ihrer Gründung bis auf die gegenwärtige Zeit, ihre Statuten und die dieselben ergänzenden Comissions-Beschlüsse, endlich ihr Wirken*. Wien: k. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1864, s. 45-48.
[383] *Archiv für die Offiziere der Königlich Preußischen Artillerie- und Ingenieur-Korps*. Red. von NEUMANN a von KIRN. 30. Jahrgang. 60. Band. Berlin: Mittler, 1866, s. 92.

zdraví. Jejich zranění však byla bezpochyby vážná, o čemž svědčí také to, že strávili dva měsíce intenzivní léčbou ve vlídnějším městském prostředí.

Výbuch i následné kritické dny po něm přežilo však daleko více mužů. Ti, kteří utrpěli pouze lehká zranění se pravděpodobně okamžitě vrátili do služby, neboť se zanedlouho mělo konat první velké cvičení modernizované artilerie, jemuž měl přihlížet panovnický pár a další vzácní hosté. Z pozdějších let se dochovaly zmínky o osudech šesti starších a osmi mladších ohněstrůjců, kteří pokračovali ve výkonu vojenské služby. Mnozí z nich dokonce zažili poměrně velký kariérní růst. Byli to již zmínění starší ohněstrůjci Josef Hübel von Straden, František Naff, Loyek, František Frischeisen, Antonín Reisinger a Jan Seyler a mladší ohněstrůjci Jan Felix Reesch, Josef Pichelmayer, Václav Mařík, Martin Svoboda, Jan Hammer, Jan Stočes, Josef Schmidt, František Fünfkirchner a Jakub Köhler. Kromě nich přežili jistě i další dělostřelci[384], které však jejich zranění omezovala natolik, že museli odejít z armády. Jiní se se svými omezeními, jež výrazně neovlivňovala výkon jejich povinností, sžili, ale přesto jim velmi ztěžovala život. Počet přeživších tak nemálo převýšil prvotní odhad ze 4. července, podle nějž ze 48 artileristů převezených do Týna „*sotva 10 na živu zůstane*“.[385] Fakta rovněž popírají tvrzení vltavotýnského děkana Joachima Fritze, že „*pozůstalí na živu buď oslepli neb ohluchli a zůstali invalidy*“.[386] Tato slova se mohla vztahovat jedině na dělmistry.

Starší ohněstrůjce Josef Hübel von Straden byl povýšen na dělového junkera, ale již na jaře roku 1758 byl společně se dvěma dělovými setníky, junkerem, čtyřmi staršími a jedním mladším ohněstrůjcem zajat při obléhání Svídnice pruským vojskem.[387] Ze zajetí se však vrátil zpět do služby a nejpozději roku 1764 byl povýšen na hejtmana. O osm let později byl v rámci reorganizace dělostřelectva přidělen k nově zřízenému třetímu dělostřeleckému pluku.[388] V roce 1780 se stal majorem a velitelem Sedmihradského (Hermannstadtského) distriktu. Po třech letech v tomto úřadu byl penzionován.

Někdejší starší ohněstrůjce František Frischeisen se vyznamenal 1. října 1761 při dobytí Svídnice[389] pod velením schopného plukovníka Johanna Theodora von Rouvroy, v němž sehrála artilerie významnou úlohu.[390] Za své činy byl ještě téhož roku povýšen na majora a roku

---

[384] Nemuselo jít nutně jen o dělostřelce převezené do Týna, blíže neurčený počet raněných totiž zůstal v táboře.
[385] HANZLÍK, Josef. *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou.* Týn nad Vltavou, 1912, s. 9.
[386] Tamtéž, s. 10.
[387] GRÄFFER, August. *Kurze Geschichte der kais. kœnigl. Regimenter, Corps, Bataillons, und anderen Milititær-Branchen: von ihren Ursprung an bis zu Ende des Feldzuges von 1779*. 2. Band. Wien: Gräffer, 1801, s. 271.
[388] Za reorganizací stál mimo jiné hejtman August Butta, který byl ještě jako dělový junker během obléhání Svídnice roku 1758 pravděpodobně zajat společně s Hübelem.
[389] Frischeisena zmiňuje rovněž měsíčník *Exkorporationen* v článku o životě hejtmana Johanna Heinricha Eckardta. Potom, co se rakouskému vojsku podařilo prorazit obranu Svídnice, získal Eckardt kontrolu nad tamější zbrojnicí. Když Frischeisen dorazil na místo a spatřil zde Eckardta, byl od Frischeisena „*přátelsky políben a objat*“. Totéž zopakoval o něco později, což jasně svědčí o jeho přátelské povaze. V nedalekém dvoře byly zanedlouho objeveni tři koně, které si nejprve přivlastnil jejich nálezce, desátník Gnaden, poté hejtman Koch. Do této situace na místo dorazil major Frischeiesen, jenž je považoval za svou kořist. Z toho důvodu „*došlo mezi oběma důstojníky k slovní potyčce*“. *Exkorporationen: October, 1792.* Prag: Albrecht, 1792, s. 921,923.
[390] *Teutsche Kriegs-Canzley auf das Jahr 1761*. 2. Band. Frankfurt, [1762], s. 36-37. DOLLECZEK, Anton. *Geschichte der österreichischen Artillerie von den frühesten Zeiten bis zur Gegenwart. Nach autentischen und Grösstentheils officiellen Quellen verfasst.* Wien, 1887, s. 493.

1772 na podplukovníka u nově zřízeného prvního dělostřeleckého pluku. Rok nato získal hodnost plukovníka u třetího pluku, v témže roce vykonával funkci velitele pluku.[391] V Jindřichově Hradci, sídle pluku, žil Frischeisen společenským způsobem života. Roku 1774 byla nově přestavěna požárem poničená radniční věž. Této události přihlížel vedle Frischeisena také císař Josef II., majitel jindřichohradeckého panství Prokop Vojtěch hrabě Černín z Chudenic se svou matkou Mariou Isabelou, majitel třetího pluku generálmajor Jan Václav svobodný pán Bärnkopp, major baron von Fortenburg, početné duchovenstvo a úředníci.[392] Frischeisenovo působení se však neomezovalo pouze na sídelní město pluku. O jeho podnikavém duchu a družné povaze vypovídá nejvíce to, že byl majitelem hostinské boudy číslo 1 v dělostřeleckém táboře u Týna nad Vltavou.[393] Přestože zde byl raněn, na toto místo nezanevřel a snad se sem každý rok v letním období rád vracel. František Frischeisen zemřel ve službě 28. ledna 1775 v Jindřichově Hradci.[394]

Mladší ohněstrůjce Jan Felix Reesch von Lehwald byl roku 1773 povýšen do hodnosti majora u druhého dělostřeleckého pluku. O deset let později byl jmenován podplukovníkem. Roku 1789 získal hodnost plukovníka a úřad velitele Moravského (Olomouckého) distriktu. V následujícím roce zastával pozici velitele Vnitrorakouského (Štýrskohradeckého) distriktu. Tuto funkci vykonával do roku 1798, posléze snad odešel do penze.[395] V genealogické brožuře z poloviny 19. století se objevuje jméno c. k. generála polního strážmistra[396] Felixe Resch von Lewald, který se 12. června 1793 oženil s Theresií Stadl, dcerou Johanna Josepha svobodného pána von Stadl. Zemřel o devět let později, roku 1802.[397] Tohoto Lewalda lze téměř s jistotou ztotožnit s Reeschem raněným během výbuchu laboratoří. Není však úplně jisté, zda se ve všech případech jedná o jednu osobu, neboť v té době sloužili u artilerie tři Reeschové podobného jména.

Kariéra Josefa Pichelmayera se oproti ostatním vyvíjela jiným směrem. Snad už před tragickou nehodou získal určité vzdělání v oblasti medicíny a po svém uzdravení jej nadále rozvíjel. O tom také svědčí to, že někdy před rokem 1764, kdy vstoupil do spolku Artillerie-Witwen- und Waisen-Confraternität, obdržel unikátní hodnost „*Oberfeldschermeister*“[398]. Je obdivuhodné,

---

[391] DOLLECZEK, Anton. *Geschichte der österreichischen Artillerie von den frühesten Zeiten bis zur Gegenwart. Nach autentischen und Grösstentheils officiellen Quellen verfasst.* Wien, 1887, s. 681.
[392] SOkA Jindřichův Hradec, Fond Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), Memorabilien-Buch der Stadt Neuhaus (1836-1928), s. 112.
[393] HANZLÍK, Josef. *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou, 1912, s. 8.
[394] GRÄFFER, August. *Kurze Geschichte der kais. kœnigl. Regimenter, Corps, Bataillons, und anderen Milititær-Branchen: von ihren Ursprung an bis zu Ende des Feldzuges von 1779*. 2. Band. Wien: Gräffer, 1801, s. 291.
[395] GRÄFFER, August. *Oesterreichischer Militaer-Almanach für das Jahr 1798*. Wien: Gräffer, 1798, s. 66.
[396] Není známo, zda Reesch za svůj život získal hodnost generála polního strážmistra. Nicméně ještě v roce 1798 během svého působení ve Štýrském Hradci je zaznamenán jako plukovník.
[397] *Genealogisches Taschenbuch der freiherrlichen Häuser: auf das Jahr 1849*. 2. Jahrgang. Gotha: Perthes, 1849, s. 404.
[398] *Geschichtliche Darstellung der Artillerie-Witwen- und Waisen-Confraternität*, s. 46. Není známo, že by tuto hodnost zastával někdo před nebo po Pichelmayerovi. Je tedy možné, že byla nově vytvořena přímo pro něj v rámci reforem artilerie.

že se obyčejnému dělostřeleckému poddůstojníkovi za pouhých deset let podařilo získat nejvyšší lékařskou funkci v rámci rakouské artilerie.

Během svého mnohaletého pobytu na jihu Čech se věnoval účinku lázeňské kúry na rozličné lidské nemoci a neduhy. Svým pacientům proto doporučoval libníčské lázně u nedaleké Hluboké nad Vltavou. Na žádost Josefa Antonína Lintze, osobního lékaře knížete Schwarzenberga, dokonce sepsal potvrzení o blahodárných účincích zdejšího pramene: „*Že sem od 17ti lét, v kterýmžto času císařsko-královské polní Artillerie štáb zde obydlí své má, jakožto felšermistr při témž štábu, více nežli na 600 osobách jak vojenských, tak městských všelikého pohlaví a věku, jakož i také duchovních, kterým sem posluhoval, s dobrým oučinkem a užitkem lázni libníčskou potřeboval, totiž v prašivinách a svrabu, které od krve ostrosti pocházejí, v rozličných zchromeních neb oudův stahování, v oudův lámání, v zacpání játer, sleziny, a žil střevních, též v otokách, a tu lázeň jakožto zkušený prostředek sem vynalezl, skrze nížto větším dílem moje nemocní svého zdraví nabyli, mohu kdyby koliv toho bylo zapotřeby s tělesnou přísahou ztvrditi. Dáno v Budějovicích dne 6. července roku 1763.*“[399]

Pichelmayer žil v Českých Budějovicích již 17 let, tedy asi od roku 1746, když zde již dva roky sídlil generální štáb dělostřelectva.[400] Své služby poskytoval také civilnímu obyvatelstvu Českých Budějovic, u nějž byl jistě díky svým nemálo prověřeným dovednostem oblíbený. Jeho pověst jako lékařské kapacity a jeho autorita v oblasti medicíny zdaleka přesahovaly hranice města, o čemž vypovídá mimo jiné to, že Pichelmayerovo potvrzení o léčebných účincích libníčského pramene bylo bráno jako velmi důvěryhodné a zřejmě nezpochybnitelné.

Mladší ohněstrůjce Martin Svoboda byl někdy před rokem 1764 povýšen na hejtmana.[401] Po reorganizaci polní artilerie, jíž se spolu s některými dalšími raněnými důstojníky aktivně účastnil, nastoupil jako major do služby ke třetímu dělostřeleckému pluku. Jeho nadřízeným se o rok později stal již zmíněný František Frischeisen, další raněný dělostřelec. Stejně jako on zemřel také Martin Svoboda ve službě 1. prosince 1777 v Jindřichově Hradci.[402]

Nejhorší osud ze všech přeživších artileristů, kteří pokračovali ve vojenské službě, potkal mladšího ohněstrůjce Jana Stočese. Ten se zotavil ze svých zranění způsobených výbuchem a nedlouho potom se aktivně zapojil do bojů právě vypuklé sedmileté války. V bitvě u Leuthenu, 5. prosince 1757, se rakouský vojevůdce Karel Lotrinský dopustil chyby, když nevyužil své početní převahy artilerie nad Prusy a velkou část těžkých děl zanechal u nedávno dobyté

---

[399] LÖW Z ERSFELDU, Jan František a Josef Antonín LINTZ. *Hydriatria recusa: To jest: Opakující krátké vypsání oné hlubocké lázny, v češtinu od časův starodávných Voda smradlavá, nyní pak všeobecně Lázna libníčská nazvané*. 2. rozšířené vydání. Jindřichův Hradec: Hilgartner, 1767, s. 114.

[400] Ve své výpovědi Pichelmayer uvádí, že zde od počátku pracoval jako felšermistr. V seznamu padlých a raněných je však zapsán mezi mladšími ohněstrůjci. Tato dvě na první pohled protichůdná tvrzení se přesto nemusí vylučovat a mohou tedy označovat jednu osobu. Pichelmayer mohl být zároveň felšermistrem a hodností mladší ohněstrůjce, nebo se pisatel seznamu mohl dopustit chyby či prostého zjednodušení skutečnosti.

[401] V seznamu členů Artillerie-Witwen- und Waisen-Confraternität z roku 1764 je uveden jistý hejtman Makar Swoboda. Zde se však pravděpodobně jedná o zkomoleninu jména Martin. *Geschichtliche Darstellung der Artillerie-Witwen- und Waisen-Confraternität*, s. 47.

[402] GRÄFFER, August. *Kurze Geschichte der kais. kœnigl. Regimenter, Corps, Bataillons, und anderen Milititær-Branchen: von ihren Ursprung an bis zu Ende des Feldzuges von 1779*. 2. Band. Wien: Gräffer, 1801, s. 298.

Vratislavi. Už tak oslabené dělostřelectvo navíc nechal v pěti bateriích rozptýlit po celé délce více než 7 km dlouhé bojové linie, aniž by si některé kusy ponechal v záloze. Naopak pruský král Fridrich II. své vojsko posílil o pevnostní děla z pruské pevnosti Hlohov, která na rozdíl od Rakušanů umístil do jedné baterie.[403] Rakouské vojsko bylo drtivě poraženo, mnoho vojáků padlo nebo bylo raněno, mezi nimi také Stočes, který zde přišel o ruku.[404]

Mladší ohněstrůjce František Fünfkirchner byl někdy před rokem 1764 povýšen na staršího ohněstrůjce. Poté získal hodnost hejtmana a od roku 1772 sloužil u prvního dělostřeleckého pluku. Jeho píli, iniciativu a znalosti v oblasti opevnění dokládá zmínka o tom, že z jeho podnětu byly roku 1778 vylepšeny reduty u Jaroměře.[405] Odměnou mu byl zisk hodnosti majora a místa velitele Moravského distriktu, kde ho po 11 letech vystřídal Johann Felix Reesch von Lehwald. Je možné, že právě on je autorem plánu dělostřeleckého cvičiště u Týna nad Vltavou z roku 1767 zobrazujícího cvičení předešlého roku.[406] Jistě by to odpovídalo jeho odbornému zaměření.

O Janu Hammerovi a Janu Seylerovi je známo pouze to, že pravděpodobně jako hejtmani figurovali v reorganizaci polní artilerie řízené Františkem Oldřichem Kinským roku 1772.[407] Hejtmani Václav Mařík a Antonín Reisinger, starší ohněstrůjce Loyek a poručík Josef Schmidt jsou zmíněni pouze v souvislosti se založením spolku Artillerie-Witwen- und Waisen-Confraternität.[408] Většina z nich jistě nejméně část své vojenské služby vykonávali v jižních Čechách.

Celkem si tedy výbuch dvou laboratoří vyžádal přibližně 110 obětí, z nichž přežilo nejméně 14 mužů, což představuje více než čtvrtinu raněných převezených do Týna. Do 4. července zemřelo nejméně 54 osob. Zdá se, že v době výbuchu se v blízkosti laboratoří nacházeli především dělmistři a mladší ohněstrůjci, nebereme-li v úvahu vojáky v laboratoří, jichž pravděpodobně většina zahynula, a ti tak tvořili velkou část mrtvých v seznamu obětí. Tuto domněnku potvrzuje to, že z osmi raněných starších ohněstrůjců prokazatelně přežilo šest, z 18 mladších ohněstrůjců již jen osm a přeživší dělmistři skončili jako invalidé, neboť o nich nemáme žádné zprávy.

---

[403] DOLLECZEK, Anton. *Geschichte der österreichischen Artillerie von den frühesten Zeiten bis zur Gegenwart. Nach autentischen und Grösstentheils officiellen Quellen verfasst.* Wien, 1887, s. 436.
[404] GRÄFFER, August. *Kurze Geschichte der kais. kœnigl. Regimenter, Corps, Bataillons, und anderen Milititær-Branchen: von ihren Ursprung an bis zu Ende des Feldzuges von 1779*. 2. Band. Wien: Gräffer, 1801, s. 270.
[405] Tamtéž, s. 286.
[406] FÜNFKIRCHNER. *Plan des bey Thein an der Moldau zu Verschiedenen Experimenten erbauten Polygons* [Plán dělostřeleckého tábora a cvičiště u Týna nad Vltavou. Měřítko neuvedeno.] 1767. At: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, podsbírka č. 19 – písemnosti a tisky, sig. MP 26.
[407] GRÄFFER, August. *Kurze Geschichte der kais. kœnigl. Regimenter, Corps, Bataillons, und anderen Milititær-Branchen: von ihren Ursprung an bis zu Ende des Feldzuges von 1779*. 2. Band. Wien: Gräffer, 1801, s. 272.
[408] *Geschichtliche Darstellung der Artillerie-Witwen- und Waisen-Confraternität: seit ihrer Gründung bis auf die gegenwärtige Zeit, ihre Statuten und die dieselben ergänzenden Comissions-Beschlüsse, endlich ihr Wirken*. Wien: k. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1864, s. 48.

5.5 Sousoší Kalvárie

Jak již bylo uvedeno, výbuch laboratoří na místě zabil asi 42 mužů.[409] Dále nebyli někteří ranění dělostřelci převezeni do Týna, ale zůstali v táboře, kde však pravděpodobně větší část z nich podlehla svým zraněním. Před velením cvičiště tak stála otázka, kam pohřbít těla více než padesáti mrtvých dělostřelců. Bylo nutné jednat rychle, protože se blížil konec června, kdy vyšší teploty nebyli ničím ojedinělým, což by mělo neblahý vliv na těla padlých dělostřelců. Některé artileristy zabité výbuchem by ale nebylo snadné převést do Týna na hřbitov u kostela sv. Víta, neboť jejich těla byla během exploze roztrhána na kusy, což také výrazně ztěžovalo jejich identifikaci. Proto bylo okamžitě rozhodnuto, že ostatky mužů usmrcených výbuchem a zemřelých v táboře následkem zranění budou pochovány v hromadném hrobě na místě zničených laboratoří.

Podle vltavotýnského děkana Fritze dělostřelci „*u kříže později postaveného pohřbeni byli*“.[410] Další zpráva z Týna nad Vltavou toto tvrzení potvrzuje, pouze se nezmiňuje o pohřbech. Poukazuje především na to, že byly „*v ležení postaveny pomníky na místě činu*“.[411] Plán cvičiště z roku 1767 označuje místo jako „*Arti-Begräbniss*“[412], mapa Vltavotýnska a Bechyňska z roku 1784 hovoří o „*pohřebišti dělostřelců postižených neštěstím v laboratořích roku 1753*“[413]. Tyto záznamy popisují situaci, kdy v blíže neurčenou dobu po vykonaném pohřbu vojáků bylo u místa jejich posledního odpočinku nebo přímo na něm vztyčeno barokní pískovcové sousoší Kalvárie. Skládá se dohromady ze tří soch – Krista na kříži, sv. Jana Evangelisty a Panny Marie Sedmibolestné.

Hlavní socha Krista na kříži umístěná uprostřed představuje ústřední motiv celého trojsoší, což umocňuje její výška, měří totiž přibližně 6,5 m. Zobrazuje masivní krucifix vespodu zahalený oblaky, z nichž právě slétává buclatý anděl. Oblaka spočívají na zeměkouli obtočené hadem představujícím Satana a jeho svádění světa k hříchu. Vrchní část podstavce představuje očistec se třemi lidskými tvářemi mezi plameny symbolizujícími lidské duše, z nichž jedna s nadějí upírá svůj zrak k slétávajícímu anděli, který se ji zjevně chystá přenést do nebe. Tento výjev jasně ukazuje hlavní poselství sousoší Kalvárie. Zajímavým detailem je velmi kvalitně vytesaný provaz a uzel na něm, jímž je přepásán Kristus.

Asi 2 metry napravo od hlavní sochy stojí socha sv. Jana Evangelisty. Ten se sepjatýma rukama v modlitbě a prosbě k Bohu vzhlíží se zakloněnou hlavou ke Kristovi na kříž. Tato póza může

---

[409] SAKAŘ, Josef. *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí*. Díl II. Století osmnácté. Týn nad Vltavou: Kučera, 1934, s. 46.
[410] HANZLÍK, Josef. *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou, 1912, s. 10.
[411] Tamtéž.
[412] FÜNFKIRCHNER. *Plan des bey Thein an der Moldau zu Verschiedenen Experimenten erbauten Polygons* [Plán dělostřeleckého tábora a cvičiště u Týna nad Vltavou. Měřítko neuvedeno.] 1767. At: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, podsbírka č. 19 – písemnosti a tisky, sig. MP 26.
[413] PREYER, Franz Joseph, Franz HILLENBRAND a Wenzel BOHN. *Situations-Plan von dem Moldautheiner-Berge samt den Staeden Moldau Thein und Bechin…* [Mapa oblasti mezi Týnem nad Vltavou a Bechyní. Cca 1:27 100.] 1784. 740 mm × 980 mm At: Mapová sbírka PřF UK, inv. č. 1296545.

evokovat prosbu za smilování se nad oběťmi výbuchu a nad spásou jejich duší.[414] Celou scénu zbožného vytržení dokresluje světcův rozevlátý svrchní oděv. Socha Panny Marie Sedmibolestné nalevo od krucifixu doplňuje emotivní výjev. Stejně jako sv. Jan s vírou a nadějí upírá svůj pohled ke Kristovi, její tvář je však silně poznamenaná citovou bolestí. Pravá ruka na prsou pomáhá vyjádřit její niterné city. Záhyby Mariina oděvu jsou podobně propracované jako u sv. Jana.

Sousoší bylo vytvořeno někdy kolem roku 1753 nebo po něm. Na zadní straně podstavce hlavní sochy je vytesán letopočet 1750.[415] To může poukazovat na rok, kdy byly sochy vytvořeny, nebo sem byl přidán teprve, když nebylo možné přečíst původní letopočet. Sochy by tedy byly vytvořeny již dříve za jiným účelem a na místo nehody umístěny snad ještě roku 1753. Otázkou zůstává, kdo je umělcem, jenž vytvořil toto umělecké dílo. Někdy za něj bývá pokládán jeden z velikánů českého barokního sochařství, Matyáš Bernard Braun (1684-1738) nebo Ferdinand Maxmilián Brokoff (1688-1731). Oba však byli v době, kdy měly sochy vzniknout, mrtví. Autorem soch by mohl být jedině jeden z žáků těchto dvou sochařů.[416]

Bezpochyby nejspornější otázku představovala a dosud představuje totožnost mecenáše, který trojsoší objednal či již hotové zakoupil pro pomník padlých dělostřelců. Musel jím být jistě někdo, kdo byl s danou událostí dostatečně obeznámen a mohl si takto nákladné dílo finančně dovolit. Nejpozději z první poloviny 19. století proto pochází informace, že sochy zakoupila a nechala na místo usadit samotná Marie Terezie.[417]

Roku 1838 upozornil vltavotýnský direktor Jan Thiel na existenci tohoto sousoší krajského hejtmana rytíře Vořikovského z Kundratic, který se pak vypravil z Českých Budějovic do Týna nad Vltavou, aby daný podnět osobně vyšetřil.[418] Prohlédl si tehdy již povětrnostními vlivy značně poničené sochy a vyžádal si od policejního úřadu vypracování zprávy o jejich neutěšeném stavu. Prostřednictvím policejní zprávy z 13. července 1838 č. 302 vyzval panského direktora Thiela, aby tento dokument doplnil o další informace. Ten tak 10. srpna téhož roku učinil. Ve své zprávě uvedl, že za účelem opravy Kalvárie „*nemají žádný fond a jiné privátní prostředky nedají se sehnati*“.[419] Mimoto zde formuloval domněnku, podle níž nechala Marie Terezie vytvořit sochy ve Vídni, odtud pak byly převezeny na místo neštěstí. Nakonec požádal, aby odpovědnost za údržbu sousoší převzal stát, nechal jej opravit a staral se o něj i nadále.

---

[414] HANZLÍK, Josef. *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou, 1912, s. 22.
[415] Státní okresní archiv České Budějovice, Archiv města Týna nad Vltavou, 1560-1945 (1965), Gedenk-Buch der Stadt Tein an der Moldau - kronika obecní (1836-1933), s. 231.
[416] SUDOVÁ, Martina a Lubomír PROCHÁZKA. *Vltavotýnský poutník aneb Týnem nad Vltavou a okolím ze všech stran*. Praha: Baset, 2007, s. 192. Poutník (Baset). ISBN 978-80-7340-098-9.
[417] Státní okresní archiv České Budějovice, Archiv města Týna nad Vltavou, 1560-1945 (1965), Gedenk-Buch der Stadt Tein an der Moldau - kronika obecní (1836-1933), s. 231.
[418] HANZLÍK, Josef. *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou, 1912, s. 10.
[419] Městské muzeum v Týně nad Vltavou, podsbírka historická, Fond DAP, inv. č. 15438

Tato žádost byla následně 20. července 1844 pod č. 7 601 zaslána krajským úřadem prostřednictvím guberniálního stavebního úřadu spojené dvorské kanceláři v Praze. Ta však v rozhodnutí ze dne 31. července 1845 č. 22 743 logicky zpochybňovala direktorovo tvrzení o původu soch, protože tuto skutečnost nebylo možné na základě dostupných pramenů bezpečně potvrdit ani vyvrátit. Důkazy neposkytoval ani vltavotýnský děkanský archiv, ani Salabovská listina[420], jež hovořila pouze o zemřelých dělostřelcích. Dalším argumentem byla poloha sousoší, které stojí v rozlehlé zemědělské krajině, a je tak plně vystaveno vlivům počasí. Postoj dvorských úředníků jasně vystihuje názor, že sochy nejsou „*dílem umělecky zvláštním*“[421], a proto se nevyplatí převzít je pod kontrolu státu. Erár tedy z těchto důvodů přenechal péči o sousoší na vltavotýnském panství a okolních vsích, jejichž obyvatelé podle něj měli místo na památku padlých artileristů udržovat. Toto konečné rozhodnutí ze dne 23. října 1845 č. 48 673 bylo zasláno na krajský úřad do Českých Budějovic, který pak 15. listopadu téhož roku o výsledku šetření uvědomil vltavotýnského direktora Thiela.

Odevzdání sousoší místnímu obyvatelstvu se však minulo účinkem a Kalvárie dál nezadržitelně chátrala. Už po jejím umístění roku 1753 ale bylo možné předpokládat ohrožení uměleckého díla ze strany povětrnostních vlivů. Sochy byly vytvořeny z tehdy často používaného pískovce, který je už sám o sobě málo odolný a náchylný k porušení. Ani umístění soch nebylo šťastně zvolené, ale z pietních důvodů je bylo nutné umístit na hromadný hrob zahynulých vojáků, jiná pozice nepřipadala v úvahu. Pomník byl postaven na volném prostranství v nadmořské výšce 457 m n. m., v blízkém okolí se nenacházela výraznější převýšení, která by jej chránila. Nejbližší souvislý lesní porost byl vzdálen přibližně 700 metrů. Všechny sochy jsou obráceny čelem k západu, což je neustále vystavovalo silnému západnímu větru a srážkám, které přinášel.[422] Po zániku dělostřeleckého cvičiště byly pozemky kolem nich rozděleny na pole a louky, Kalvárie tak byla izolována na pozemku trojúhelníkového půdorysu o výměře asi 5 600 m^2.

Z dobových zápisů lze pozorovat postupnou destrukci pietního sousoší. Zpráva direktora Thiela z 10. srpna 1838 o sochách mimo jiné uvádí, že bylo „*na nich mnoho mechu*“.[423] Tato skutečnost naznačuje, že se o údržbu pomníku dlouhodobě nikdo nestaral.[424] Od roku 1844 byly uskutečňovány pokusy, jejichž cílem bylo přimět některé odborné spolky, aby se ujaly záchrany soch, ale všechny skončily neúspěšně.[425] Panství se samo nehodlalo této odpovědnosti zhostit, což jasně dokládá jeho snaha odevzdat Kalvárii pod správu státu, přímé financování renovace vůbec nepřipadalo v úvahu. Obyvatelé Týna nad Vltavou a okolních vsí včetně těch, které se nacházely na jiném než vltavotýnském panství, ve většině případů neprojevovali

---

[420] SAKAŘ, Josef. *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí*. Díl II. Století osmnácté. Týn nad Vltavou: Kučera, 1934, s. 46.
[421] Městské muzeum v Týně nad Vltavou, podsbírka historická, Fond DAP, inv. č. 15438
[422] HANZLÍK, Josef. *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou, 1912, s. 22.
[423] Městské muzeum v Týně nad Vltavou, podsbírka historická, Fond DAP, inv. č. 15438
[424] To pravděpodobně donutilo panského direktora jednat, aby byly sochy připisované Marii Terezii zachovány pro budoucí generace na památku strašné nehody v místních laboratořích.
[425] Městské muzeum v Týně nad Vltavou, podsbírka historická, Fond DAP, inv. č. 15434

pražádný zájem o údržbu Kalvárie. V tomto ohledu selhali místní elity,[426] jež by měly nést zodpovědnost za uchování takto hodnotné památky a zároveň pomníku desítek padlých dělostřelců. Problém se zřejmě skrýval v tom, že nikdo v Kalvárii tuto hodnotu neviděl, a ta ho tak nemotivovala k činu. Naprostá většina poddaných navíc neměla vzhledem k mnoha povinnostem a zajištění obživy čas ani finanční prostředky na realizaci rekonstrukce sousoší. Ochranu sousoší se teprve roku 1896 rozhodl vzít do vlastních rukou Karel Málek, nájemce nedalekých dvorů Jarošovice a Velký Depot. Ten dal okolo Kalvárie vysázet hájek složený ze smrků, modřínů, kaštanů a osik, které ji měly ochránit před nepřízní povětrnostních vlivů.[427]

Pozornost veřejnosti se k sousoší obrátila o devět let později, v září roku 1905, když do Týna nad Vltavou dorazil 2. dělostřelecký pluk z Krakova a Olomouce z císařských manévrů konaných u Strakonic. Údajně dělostřelci tohoto pluku měli zahynout při nešťastném výbuchu dvou laboratoří 20. června 1753. Plukovník Alois Sentner byl ve městě obeznámen s bližšími okolnostmi události a následně se rozhodl uspořádat u hromadného hrobu padlých dělostřelců „*pohrobní slavnost*“[428], jejímž prostřednictvím by opět oživil památku těchto mužů. Mezi zúčastněnými dělostřelci byl prý dokonce přítomen potomek jedné z obětí výbuchu.[429]

Odpoledne 7. září 1905 se proto první oddíl 2. pluku odebral na místo nehody, kam sjel spolu s děly z blízké táborské silnice. Vojáci zapálili svíce, zakoupené důstojníky, vyšší důstojník pronesl v německém, českém a polském jazyce dojemnou řeč, v níž vzpomněl na oběti exploze.[430] Slavnost byla zakončena modlitbou a třemi salvami ze všech děl. Nato se první oddíl odebral po silnici k Táboru. Následujícího dne o sedmé hodině ranní druhý oddíl 2. dělostřeleckého pluku uspořádal u Kalvárie podobnou slavnost tentokrát pod velením plukovníka Sentnera.[431] Na rozdíl od předešlé však této přihlíželo mnoho obyvatel Týna nad Vltavou a okolních obcí. Zakončena byla 26 ranami z děl. Vojáci se po skončení slavnosti stejně jako první oddíl vydali do Tábora.

Celá tato událost bezpochyby silně zapůsobila na místní obyvatele, kteří si možná až tehdy uvědomili nutnost opravy a pravidelné údržby sousoší, jež by následně mohlo důstojně plnit úlohu pomníku nad hrobem desítek zabitých dělostřelců.[432] Odezva pietní akce je jasně patrná

---

[426] Mezi nejbohatšími měšťany často vynikali císařští poštmistři, majitelé tzv. Staré pošty na dnešním náměstí Míru. Mezi ně patřili zejména Walcherové (1776-1812) a Maškové z Maasburgu (1822-1848). Neméně významným vltavotýnským rodem byl rod Puchmayerů, z něhož pocházel Antonín Jaroslav Puchmayer (1769-1820), významný básník českého národního obrození.

[427] Městské muzeum v Týně nad Vltavou, podsbírka historická, Fond DAP, inv. č. 15434

[428] Tamtéž.

[429] Státní okresní archiv České Budějovice, Archiv města Týna nad Vltavou, 1560-1945 (1965), Gedenk-Buch der Stadt Tein an der Moldau - kronika obecní (1836-1933), s. 231.

[430] HANZLÍK, Josef. *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou, 1912, s. 23.

[431] Státní okresní archiv České Budějovice, Archiv města Týna nad Vltavou, 1560-1945 (1965), Gedenk-Buch der Stadt Tein an der Moldau - kronika obecní (1836-1933), s. 231.

[432] Přesto se město nevzdalo snahy předat zodpovědnost za trojsoší státní správě. Vltavotýnský kronikář v zápisu z 10. září 1905 vyslovil přání: „*Snad nyní, kdy dělostřelecký pluk č. 2 nahodile na tato místa zavítal, ujme se památníku toho a vysvobodí ho z chatrného a nečestného stavu jeho.*“ Státní okresní archiv České Budějovice, Archiv města Týna nad Vltavou, 1560-1945 (1965), Gedenk-Buch der Stadt Tein an der Moldau - kronika obecní (1836-1933), s. 232.

v regionálních novinách *Jihočeské ohlasy*: „*Sousoší za „Depem“ valně schází. Mělo by se pamatovat na jeho opravu a opatřování. Jest to cenná umělecká a pro naše město i historická památka a nemělo by se dopustit, aby úplně zašla.*“[433] Dne 12. ledna 1906 se na návrh učitele Josefa Hanzlíka[434] sešlo obecní zastupitelstvo a rozhodlo se ustavit zvláštní komisi mající za úkol řešit tento problém. Jejím předsedou byl jmenován učitel Josef Hanzlík[435], dále do ní byli zvoleni správce Petr Hrbek, notář Dr. Gustav Hess, stavitel Jaroslav Vojna st.[436] a tajemník Karel Hájek. Zpočátku se měla „*starati o to, by vláda resp. ministerstvo vojenství nechalo umělecky zpracované sousoší u „Depa“ náležitě opraviti a udržovalo jej nadále v náležitém pořádku*“.[437] Teprve o několik let později komise zavrhla toto dlouholeté neúspěšné úsilí a začala se sama starat o opravu a zachování sporných soch.[438]

K realizaci tohoto plánu však bylo potřeba získat dostatek finančních prostředků. Zejména z tohoto důvodu byla roku 1912 vydána krátká publikace *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou* místního učitele ve výslužbě a ředitele kúru Josefa Hanzlíka, který na jejích stránkách seznamuje čtenáře s historií místa. Autor na konci otevřeně žádá „*všechny korporace, jednotlivce, aby dle svých poměrů přispěli fondu pro restaurování a udržování soch těch*“.[439] Podle Hanzlíkových poznámek zde ale měla stát původně jiná věta, která podrobněji objasňuje záměr komise: „*Jakožto předseda Komitétu vznáším tudíž jménem jeho na sl. okresní zastupitelstvo naše a jiné korporace místní i okolní snažnou prosbu, aby po příkladě obce Týnské ráčily nějakou hřivnou přispěti na fond k restaurování a udržování soch zakládaný.*“ [440] Kniha tak představovala vyvrcholení snahy komise zachovat sousoší do budoucna v co nejlepším stavu, odpovídajícím původnímu vzhledu z poloviny 18. století.

Vzezření trojsoší bylo na počátku 20. století již velmi žalostné. Působením času a počasí došlo ke změně barvy povrchové vrstvy kamene z pískové na šedou, což zmátlo odbornou veřejnost včetně Hanzlíkovy komise, která byla dokonce přesvědčena o tom, že dílo je vytvořeno z šedého pískovce.[441] Nejlepším dojmem působila socha sv. Jana Evangelisty. Naproti tomu

---

[433] *Jihočeské ohlasy*. Týn nad Vltavou: Jůza, 10. 9. 1905, roč. 6, č. 8, s. 3.
[434] V této oblasti mohl Hanzlík využít svého postavení coby obecního zastupitele Týna nad Vltavou, jímž byl zvolen koncem roku 1905. Státní okresní archiv České Budějovice, Archiv města Týna nad Vltavou, 1560-1945 (1965), Gedenk-Buch der Stadt Tein an der Moldau - kronika obecní (1836-1933), s. 236.
[435] Hanzlík byl pravděpodobně také jedním z iniciátorů pietní slavnosti 2. dělostřeleckého pluku v září 1905, což dokládá přítomnost navštívenky plukovníka Aloise Sentnera v rukopisu knihy Josefa Hanzlíka. Městské muzeum v Týně nad Vltavou, podsbírka historická, Fond DAP, inv. č. 15434.
[436] Jaroslav Vojna st. byl významný vltavotýnský stavitel a architekt tvořící převážně v secesním stylu. Mezi jeho stavební projekty patří například přestavba Staré pošty, rodného domu Antonína Jaroslava Puchmayera, hotelu U Zlaté lodi, nebo secesní pomník loutkáře Matěje Kopeckého na vltavotýnském hřbitově z roku 1905. Jeho syn Jaroslav Vojna ml. (1909-1974) se stal malířem, ovlivněn byl tvorbou Mikoláše Alše.
[437] Státní okresní archiv České Budějovice, Archiv města Týna nad Vltavou, 1560-1945 (1965), Gedenk-Buch der Stadt Tein an der Moldau - kronika obecní (1836-1933), s. 244.
[438] Městské muzeum v Týně nad Vltavou, podsbírka historická, Fond DAP, inv. č. 15434
[439] HANZLÍK, Josef. *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou, 1912, s. 24.
[440] Městské muzeum v Týně nad Vltavou, podsbírka historická, Fond DAP, inv. č. 15434
[441] Státní okresní archiv České Budějovice, Archiv města Týna nad Vltavou, 1560-1945 (1965), Gedenk-Buch der Stadt Tein an der Moldau - kronika obecní (1836-1933), s. 231. HANZLÍK, Josef. *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou, 1912, s. 22.

Panna Marie postrádala levou ruku a její obličej byl také značně poškozen.[442] Největší destrukce postihla hlavní sochu, krucifix s Ukřižovaným. Andělovi snášejícímu se z oblak dolů k plamenům očistce chyběla levá paže, zanedlouho přišel také o část pravé ruky[443], naopak z hada obtáčejícího zeměkouli zbyly pouze části těla a hlavy. Po stranách zeměkoule měly být dříve vyobrazeny dvě hlavy andělů[444], tehdy však jejich umístění připomínaly pouze hluboké, nepravidelné rýhy.[445]

Bohužel není známo, jak peněžní sbírka dopadla. Je ale možné, že úsilí Hanzlíkovy komise zhatily události první světové války. V období první republiky se o údržbu sousoší staral odbor Klubu československých turistů v Týně nad Vltavou, který se stal na čas jeho majitelem.[446] Snad po více než 75 letech se tak městu podařilo pro udržování pomníku získat jeden z místních spolků.

Od 3. května 1958 je Kalvárie památkově chráněna. Zapsána je v Ústředním seznamu kulturních památek pod rejstříkovým číslem 20591/3-514 a nachází se v majetku města. Roku 1963 byla poprvé restaurována.[447] Došlo k vyčištění povrchu soch, doplnění chybějících částí a instalaci nových svatozáří.[448] Druhé renovace se roku 1994 zhostil akademický sochař Ivan Tlášek z Českých Budějovic.[449] Naposledy bylo sousoší zrestaurováno roku 2020 v rámci příprav na slavnost 250. výročí úmrtí polního maršála Josefa Václava z Liechtensteina, zakladatele dělostřeleckého cvičiště u Týna nad Vltavou.[450] Město po předchozí zkušenosti opět oslovilo pana Tláška, který práci ještě téhož roku dokončil. Bylo provedeno „*celkové*

---

[442] Státní okresní archiv České Budějovice, Archiv města Týna nad Vltavou, 1560-1945 (1965), Gedenk-Buch der Stadt Tein an der Moldau - kronika obecní (1836-1933), s. 232.

[443] U popisu sousoší Kalvárie se Hanzlík zmiňuje rovněž o druhém andělovi, který se měl nacházet ve stejné pozici jako první, ale na opačné straně zeměkoule, z pohledu pozorovatele nalevo. HANZLÍK, Josef. *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou, 1912, s. 22. Existenci sošky anděla však nelze nijak dokázat. Nevyskytuje se ani na dostupných fotografiích z první čtvrtiny 20. století.

[444] Toto tvrzení zatím není možné potvrdit ani vyvrátit. Mohlo by ale mít spojitost s Hanzlíkovou zmínkou o druhém chybějícím andělovi.

[445] Státní okresní archiv České Budějovice, Archiv města Týna nad Vltavou, 1560-1945 (1965), Gedenk-Buch der Stadt Tein an der Moldau - kronika obecní (1836-1933), s. 231.

[446] SAKAŘ, Josef. *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí*. Díl IV. 1849-1900. Týn nad Vltavou: Vlastivědný kroužek musea v Týně nad Vltavou, 1957, s. 103.

[447] Někdy potom, zřejmě v 60. letech 20. století, byl na Krajském středisku státní památkové péče a ochrany přírody v Českých Budějovicích vyhotoven pro sousoší Kalvárie ne příliš podrobný evidenční list kulturní památky. Obsahuje hned několik chybných tvrzení. Už při popisu památky udává, že se pod krucifixem nachází „*Panna Marie, po stranách sv. Jan a Máří Magdaléna.*“ Dále se prý na soklech objevuje „*invokace a nápis zdůvodňující postavení Kalvárie /výbuch prachárny 1742/.*“ U těchto údajů včetně zaměnění roku výbuchu o 11 let zřejmě autor zapojil vlastní představivost. Týn nad Vltavou, sousoší Kalvárie. Evidenční list kulturní památky – původní. Dostupné z: https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=898559.

[448] Sousoší Kalvárie. *Památkový katalog* [online]. Národní památkový ústav [cit. 2022-01-14]. Dostupné z: https://pamatkovykatalog.cz/sousosi-kalvarie-678326

[449] SUDOVÁ, Martina. Rada města schválila záměr restaurování barokního sousoší Kalvárie na Velkém Depotu. *Radniční noviny: Informační měsíčník pro občany města Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou: Fiala, 2020, roč. 10, č. 3.

[450] Restaurátorské práce si vyžádaly celkem 391 000 Kč včetně DPH. Město pro tyto účely získalo finanční příspěvek 268 000 Kč v rámci státní finanční podpory v programu Ministerstva kultury ČR Podpora obnovy kulturních památek prostřednictvím obcí s rozšířenou působností. DOLEJŠÍ, Jan. Probíhá restaurátorská oprava sousoší kalvárie na Velkém Depotu. *Radniční noviny: Informační měsíčník pro občany města Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou: Fiala, 2020, roč. 10, č. 9.

očištění, konsolidace, doplnění chybějících částí, konzervace, barevná retuš, oprava svatozáří.“[451]

[451] DOLEJŠÍ, Jan. Probíhá restaurátorská oprava sousoší kalvárie na Velkém Depotu. *Radniční noviny: Informační měsíčník pro občany města Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou: Fiala, 2020, roč. 10, č. 9.

6 Dělostřelci a civilisté

Panství Týn nad Vltavou si prošlo v průběhu války o rakouské dědictví hned dvěma šarvátkami. Nejprve roku 1742 získali město Francouzi a rakouské vojsko Karla Lotrinského jej úspěšně dobylo zpět. O dva roky později Týn obsadily pruské jednotky Fridricha II. zamýšlející využít zdejší most jako ústupovou cestu. Generálmajor Hans Joachim von Zieten mající zajistit bezpečný přechod přes řeku se zde střetl s rakouskými šiky, těm se ale podařilo získat Týn nazpátek. Tyto boje měly na vltavotýnskou ekonomiku zničující vliv. Kromě toho tudy procházelo mnoho vojenských oddílů, které postupně připravovaly místní obyvatele o zásoby potravin. Objevovaly se rovněž hlasy požadující zmírnění robotních povinností. Roku 1749, kdy stále přetrvávala krize způsobená válkou, bylo na Posekaném založeno dělostřelecké cvičiště a vojenský tábor.

Vztah civilních obyvatel Vltavotýnska a dělostřelců, jejichž počet v místě nejvíce rostl v letních měsících, byl veskrze pozitivní. Dělostřelectvo přinášelo na arcibiskupské panství kapitál, čehož mohli místní využít k ekonomickému růstu, a tak se také stalo. Zemědělci vojákům ve velkém prodávali úrodu a potraviny, řemeslníci v táboře nalezli významné odbytiště svých výrobků. V širším okolí cvičiště, především v Týně nad Vltavou, byl zaznamenán nárůst počtu živnostníků. Rovněž se ukázalo, že erárem placené nájemné se majitelům pronajímaných pozemků na Posekaném vyplatí stejně či více než jejich užívání k zemědělským účelům. Dokládá to jejich nespokojenost s ukončením nájemní smlouvy roku 1778.[452] Mimoto bylo civilistům umožněno zakoupit si v dělostřeleckém táboře dřevěnou boudu a využít ji k provozu hospody. [453] Proto také velký zisk inkasovaly pivovary – vltavotýnský arcibiskupský, bechyňský, kolodějský, bezský, želečský, schwarzenberský či lobkovický.

Nemalé finanční prostředky získávali vltavotýnští měšťané z nájemného za byty důstojníků dělostřelectva.[454] V souvislosti s tím v červnu 1754 panství darovalo měšťanům k úpravě fasád domů 25 strychů vápna.[455] Týn nad Vltavou navíc v tomto období navštěvovalo mnoho osob z řad důstojnictva, úřednictva a šlechty. Nejvýznamnějšími návštěvníky města však byli bezpochyby panovníci a jejich doprovod. Týn nad Vltavou tak v srpnu roku 1753 navštívila Marie Terezie a její manžel císař František I. Štěpán Lotrinský. Pět dní bydleli na zdejším barokním zámku jako hosté tehdejšího arcibiskupa Jana Mořice Gustava z Manderscheid-Blankenheimu. Během jejího pobytu se nejméně dvakrát – v pátek 24. a v neděli 26. srpna – konala slavnostní mše v kostele sv. Jakuba na vltavotýnském náměstí. Panovnice se obou jako pravověrná katolička zúčastnila. Byla však nemile překvapena stavem kostelní budovy, která

---

[452] Městské muzeum v Týně nad Vltavou, podsbírka historická, Fond DAP, inv. č. 14575

[453] HANZLÍK, Josef. *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou, 1912, s. 8.

[454] 31. srpna 1763 bylo vedením města stanoven roční nájem pro důstojníky ubytované v Týně. Podplukovník a plukovník-strážmistr (major) platili 20 zlatých, hejtman 12 zlatých, dělový junker (nadporučík) 9 zlatých a starší ohněstrůjce 8 zlatých. SAKAŘ, Josef. *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí*. Díl II. Století osmnácté. Týn nad Vltavou: Kučera, 1934, s. 49.

[455] SAKAŘ, Josef. *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí*. Díl II. Století osmnácté. Týn nad Vltavou: Kučera, 1934, s. 46.

byla naposledy přestavěna roku 1569 po požáru města, od té doby chátrala. Ani její velikost neodpovídala velikosti města, v němž žilo okolo 1 200 obyvatel. Dovnitř se dostali jen lidé vyšší prestiže, ostatní poslouchali kázání ze hřbitova, což nebylo obzvlášť v zimních měsících příjemné. Marie Terezie arcibiskupovi, k němuž už tak cítila téměř odpor, ostře vytkla tento nedostatek a v podstatě mu tak nařídila, aby kostel nechal okamžitě opravit a přestavět. Roku 1756 byly slavnostně položeny základy věže kostela za účasti dvou setnin dělostřelců, kteří k povýšení události vypálili celkem tři salvy. Kostel byl do roku 1763 s pomocí jezuitů kompletně barokizován.[456]

Zajímavou osobností a mecenášem vltavotýnského kostela byl podplukovník dělostřelectva Maxmilián von Schüller.[457] Na jeho náklady byla ke kostelu roku 1757 přistavěna kaple sv. Josefa. V následujícím roce založil kaplanskou fundaci a roku 1768 věnoval peníze, za něž bylo při vltavotýnském kostele zřízeno místo třetího a při kostele v Miličíně u Tábora místo druhého kaplana. Po Schüllerově smrti roku 1771 byly jeho ostatky uloženy do hrobky pod kaplí sv. Josefa. Dle nápisu v hrobce Schüller původně začínal jako „*chudý řemeslník*“, což může vysvětlovat jeho mecenášské pohnutky.[458]

Založení dělostřeleckého cvičiště právě u Týna nad Vltavou pravděpodobně přispělo k objevu vltavínů, tektitů známých především z oblasti jižních Čech. Odborné veřejnosti je poprvé představil Josef Mayer, profesor Karlo-Ferdinandovy univerzity, roku 1787 ve své práci *Ueber die Böhmischen Gallmeyarten, die grüne Erde der Mineralogen, die Chrysolithen von Thein, und die Steinart von Kuchel* uveřejněné ve sborníku České společnosti nauk. Charakterizoval je takto: „*V okolí Týna nad Vltavou neboli Vltavotýna se nachází obzvlášť krásné kousky zelené skleněné hmoty, která se tvrdostí rovná našim granátům, je velmi čistá a průhledná a zejména má velmi pěknou tmavě zelenou barvu, a jsou prodávány jako chryzolity.*“[459] Jeho přítomnost v Týně ale není nijak zdokumentována. Je tedy možné, že několik vltavínů obdržel k výzkumu od někoho, kdo se na Vltavotýnsku pohyboval a v těchto nerostech alespoň zčásti rozpoznal jejich hodnotu. Tomuto popisu by vyhovoval vrchní velitel dělostřelectva polní zbrojmistr František Oldřich kníže Kinský.[460] Ten se s vltavíny setkal zřejmě již během cvičení roku 1774, kdy se v dopise Ignáci Antonínu Bornovi, spoluzakladateli České společnosti nauk, zmínil o pozoruhodné sbírce chryzolitů a topasů vltavotýnského hospodářského ředitele, které se nacházely na místních polích.[461]

---

[456] Viz. obr. 51. SUDOVÁ, Martina a Lubomír PROCHÁZKA. *Vltavotýnský poutník aneb Týnem nad Vltavou a okolím ze všech stran*. Praha: Baset, 2007, s. 40. Poutník (Baset). ISBN 978-80-7340-098-9.

[457] Roku 1730 se stal starším ohněstrůjcem, zanedlouho hejtmanem a v roce 1745 vrchním dělovým setníkem. O pět let později byl povýšen na podplukovníka. V roce 1758 byl dispenzován. Zemřel roku 1771. GRÄFFER, August. *Kurze Geschichte der kais. kœnigl. Regimenter, Corps, Bataillons, und anderen Milititær-Branchen: von ihren Ursprung an bis zu Ende des Feldzuges von 1779*. 2. Band. Wien: Gräffer, 1801, s. 264, 266, 268.

[458] TRAJER, Johann. *Historisch-statistische Beschreibung der Diöcese Budweis.* Budweis: Zdarssa, 1862, s. 113-114.

[459] MAYER, Johann. Ueber die Böhmischen Gallmeyarten, die grüne Erde der Mineralogen, die Chrysolithen von Thein, und die Steinart von Kuchel. In: *Abhandlung der Böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften, auf das Jahr 1787*. Prag: Walther, 1788, s. 267.

[460] Místo něj bývá někdy uváděn jeho příbuzný František Josef Kinský.

[461] JUŘÍK, Pavel. *Královna bitev: české země a zrod moderního dělostřelectva*. Praha: Euromedia Group, 2021, s. 246. Universum (Euromedia Group). ISBN 978-80-242-7813-1. SUDOVÁ, Martina a Lubomír PROCHÁZKA.

Existence dělostřeleckého cvičiště však pro poddané neznamenala pouze výhody. S odporem vnímali nárůst robotních povinností, nově totiž museli poskytovat dělostřelcům přípřeží, kdykoli bylo třeba. Roku 1759 z důvodu zpoždění dodávky 100 centů sena do Kolína bylo panství potrestáno výživou čtyř dělostřelců až do jejího splnění.[462] Areál také zabíral velkou část úrodné půdy obyvatel Předčic a Smilovic, jejichž život závisel na zemědělství. Jednoznačně ale převažovaly klady nad zápory. Komplikací byly rovněž nákup zboží od vojáků nebo umožňování prodeje na dluh. Dne 3. dubna vedením města „*pánům sousedům k vejstraze na ruku dáno bylo, by od vojákův nic nekupovali, nic jim na dluh nedávali neb co čekali. Pak když capral visitiruje, je žádným způsobem nezapírali, an sice kdyby v tom a takovým na koho žaloba přišla, žádné pomoci k očekání míti nemá.*“[463]

Toto období se mimoto neslo ve znamení rozkvětu voroplavby na Vltavě. Sůl z rakouského Gmundenu byla po souši dovezena do Českých Budějovic a odtud byla po Vltavě transportována na solních šífech a vorech do Prahy. V Týně nad Vltavou fungovaly dvě solnice vybudované v letech 1593 a 1708, město totiž představovalo významné překladiště soli na cestě z Českých Budějovic do Prahy.[464] Zároveň bylo vedle Českých Budějovic a Prahy jedním ze tří míst, kde mohla být sůl prodávána soukromým osobám. Můžeme tedy říct, že Týn nad Vltavou zažíval v letech 1749-1778 své zlaté období, nepočítáme-li roky sedmileté války a velkého hladomoru.

Vltavotýnský poutník aneb Týnem nad Vltavou a okolím ze všech stran. Praha: Baset, 2007, s. 218. Poutník (Baset). ISBN 978-80-7340-098-9.

[462] SAKAŘ, Josef. *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí*. Díl II. Století osmnácté. Týn nad Vltavou: Kučera, 1934, s. 47.

[463] Tamtéž, s. 49.

[464] SUDOVÁ, Martina a Lubomír PROCHÁZKA. *Vltavotýnský poutník aneb Týnem nad Vltavou a okolím ze všech stran*. Praha: Baset, 2007, s. 116. Poutník (Baset). ISBN 978-80-7340-098-9.

7 Areál dělostřeleckého cvičiště a tábora po roce 1778

Zdálo se, že cvičení se bude v létě roku 1778 konat jako obvykle, neboť ještě 8. dubna došlo k uzavření nové smlouvy o pronájmu pozemků mezi erárem a vltavotýnským panstvím stejně jako před čtyřmi lety. Dokonce zde byl ještě odpálen velký slavnostní ohňostroj, proslavený po celém kraji.[465] Nečekaně však 18. dubna erár od smlouvy odstoupil a rozhodl se cvičiště a tábor u Týna nad Vltavou zrušit. Téhož dne polní podmaršál Karel Callot informoval o rozhodnutí hlavního zbrojního úřadu krajský úřad v Českých Budějovicích, načež krajský hejtman Jan Josef Otto z Ottenthalu tuto zprávu sdělil vltavotýnskému direktoru Adamu Kašparu Graasovi. Majitelům pronajímaných pozemků bylo řečeno, aby na svých téměř 30 let neužívaných polích a pastvinách nechali stát všechny stavby včetně polygonu a epolementu. Za to jim ale erár odmítl vyplatit patřičný peněžní obnos, protože prý majitelé již tak zbohatli na vysokém nájemném. Vlastníci pozemků se zase vymezovali proti tak rychlému a nečekanému zrušení nájemní smlouvy, neboť už v takto pozdní době nemohli svou půdu využít naplno. Proto požadovali zaplacení nájemného za posledních sedm měsíců (od 7. září 1777 do dubna 1778) ve výši 350 zlatých a k tomu 90 zlatých za přítomnost dřevěných bud a zemních staveb na pozemcích a za uvedení pozemků do provozuschopného stavu.[466]

Erár na čas přerušil jednání s městem, 28. listopadu 1778 krajský hejtman Callotovi vzkázal, aby jednání ohledně odškodnění obnovil. Týnští měšťané si totiž 11. listopadu stěžovali na krajském úřadu, kde opět předložili své požadavky sedmiměsíčního nájemného a navrácení pozemků v původním stavu. 21. listopadu dorazila reakce z Vídně od generálmajora Johanna Albina Schrödera, tlumočícího rozhodnutí vrchního velitele Kinského. Podle něj mělo být zaplaceno pouze za zemědělskou půdu zabranou za účelem konání dělostřeleckých cvičení, dále pak za pozemky, na nichž stojí budovy, v tomto případě se ale muselo jednat o pole nikoliv o pastviny. Zajímalo ho také, zda od ukončení smlouvy ze 7. září 1774 „*některá část od jara zorána nebyla neb zda to není ještě možné ji zdělati*“.[467] Dne 28. prosince 1778 došlo k vyšetření pozemků direktorem Graasem a pověřeným dělostřeleckým důstojníkem. Bylo zjištěno, že obyvatelé Předčic dostávali nájem za 56¾ korce pozemků, nyní jim erár nabízel odškodnění jen za 46 korců. K orbě bylo možné využít 10¾ korce polí. Jednalo se o 9 majitelů.[468] Smilovickým bylo vypláceno za 22 korců, odškodněno mělo být 15 korců. Ze Smilovic se spor týkal 10 obyvatel.[469] Týňané požadovali odškodné za všech 240 korců,

---

[465] SCHALLER, Josef František Jaroslav. *Topographie des Königreichs Böhmen*. 13. Theil. Budweiser Kreis. Prag: Schönfeld, 1789, s. 43-44.

[466] HANZLÍK, Josef. *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou, 1912, s. 12.

[467] Městské muzeum v Týně nad Vltavou, podsbírka historická, Fond DAP, inv. č. 14575

[468] V roce 1783 to byli Václav Novotný, Jan Zunt, Lorenz Bezděka, Vít Tříska, Josef Pavlásek, Martin Cikán, Vojtěch Lukášek, Vojtěch Pavlásek (po něm Václav Lukášek) a Tomáš Novotný. Následujícího roku je doplnili Vojtěch Novotný, Ondřej Hladeček a Tomáš Brom, kteří dohromady obdrželi 47 zlatých a 5 krejcarů. Samotná obec získala za své pozemky 75 zlatých a 33 krejcarů. Městské muzeum v Týně nad Vltavou, podsbírka historická, Fond DAP, inv. č. 14575

[469] K roku 1783 to byli Josef Vlasák, Matěj Trávníček, Jan Buchtele, vdova Bromová, Lorenz Žák, Matěj Míchalec, vdova Čadová, Matěj Valek, Anna Tomanová a Matěj Zmrhal. K nim se roku 1784 přidal Josef Šíma

s menším obnosem by se nespokojili. Dříve dostávali od eráru 280 zlatých, nyní pouze 140 zlatých.[470] Časem se situace majitelů pozemků začala lepšit. 15. prosince dostali předčičtí 200 zlatých. Podle smlouvy ze 7. června 1783 měli poddaní z Předčic dostávat dohromady 150 a ze Smilovic 100 zlatých, které jim byli následně přerozděleny. Dne 17. března 1784 bylo 24 zemědělcům z těchto dvou vesnic vyplaceno 660 zlatých. Zřejmě tehdy bylo rozhodnuto, že „*jeden díl těch Artillerie Erdwerken se bude planýrovat a bude upotřeben k setí*“.[471]

Dne 23. září 1779 erár nabídl jako odškodné 300 zlatých, ale už 6. října plukovník Johann Penzeneter von Penzenstein, majitel 1. dělostřeleckého pluku, přistoupil na požadovanou sumu 350 zlatých a další náhradu ve výši 90 zlatých. O 14 dní později pak do Týna fyzicky dorazilo slibovaných 440 zlatých v bankocetlích a dvě kvitance zaslané vrchním dozorcem Josefem Fišerem z Českých Budějovic. Direktor Graas tyto peníze a kvitance poslal obratem zpět s námitkou, že daná suma zahrnuje pouze odškodnění do září 1779, přestože zemědělská půda stále leží ladem. Požadoval tak, aby armáda do doby, než budou pozemky upraveny do původního stavu, stále platila nájem v plné výši. Nakonec je major Václav Ignác Svoboda z Českých Budějovic vltavotýnskému panství 25. října vrátil zpět, protože měly být předány tak, jak dorazily z Vídně, a vyplaceny.

Stále bylo nutné vyřešit odklizení staveb na dotyčných pozemcích, které byly dlouhou dobu ponechány na svých místech. Vltavotýnské panství v čele s direktorem Graasem požadovalo 2 400 zlatých. Erár zpočátku počítal s částkou 2 200 zlatých, nakonec však 22. března 1780 souhlasil se sumou určenou městem. Tato částka byla rozdělena mezi panství, město Týn nad Vltavou a obce Předčice a Smilovice. Největší díl získaly Předčice – něco přes 1 795 zlatých. Téměř 60 zlatých bylo naproti tomu použito na různá další vydání. Odklizeny měly být dvě moždířové baterie, epolement s traverzou, polygon, příkop a cesta na pastvinách.[472] Ve velké míře započala úprava pozemků až roku 1784.[473] Přesto se zdá, že už dříve byly provedeny dílčí zarovnávací úkony. Nakonec ale nebyla vykonána celá smluvená práce. Potom, co místní rozbouraly úsek polygonu, byla přeměněna „*část pozemků v dobrou prsť, která na stavby se potřebovala, a tím pole neplodné se staly*“.[474] Cvičné stavby byly totiž vybudovány ze zvláštní zeminy a cihel. Tento problém byl oficiálně zanesen do dokumentu již 3. října 1778 v Týně nad Vltavou za přítomnosti nadporučíka Maxmiliána Adámka a poddůstojníka 1. dělostřeleckého pluku Františka Leppena, který sem byl ještě v září 1779 vyslán, aby dojednal konečnou výši odškodného, jež se nakonec ustálilo na panstvím požadovaném sedmiměsíčním nájemném. Pokud by spor přetrvával, měl jej vyřešit krajský úřad v Českých Budějovicích. Teprve 22.

---

se 3 zlatými a 4 krejcary a Václav Beneš s odškodným 1 zlatý. Obec navíc získala dalších 11 zlatých a 6 krejcarů za zvláštní dělové baterie. Městské muzeum v Týně nad Vltavou, podsbírka historická, Fond DAP, inv. č. 14575

[470] Tento údaj z neznámých důvodů odporuje původní výši nájemného ze smlouvy ze září 1765, podle níž měli vltavotýnští majitelé dostávat 600 zlatých nájemného.

[471] Městské muzeum v Týně nad Vltavou, podsbírka historická, Fond DAP, inv. č. 14575

[472] HANZLÍK, Josef. *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou, 1912, s. 13.

[473] SAKAŘ, Josef. *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí*. Díl II. Století osmnácté. Týn nad Vltavou: Kučera, 1934, s. 57.

[474] Městské muzeum v Týně nad Vltavou, podsbírka historická, Fond DAP, inv. č. 14575. Dodnes se na místech, kde byl polygon rozorán, vyskytují úseky pole s výrazně načervenalou hlínou s vyšším obsahem železa. Pravděpodobně jde o zmiňovanou neúrodnou půdu použitou ke stavbě cvičné pevnosti.

prosince 1779 hlavní zbrojní úřad dělostřelectva navrhl, že by se tohoto úkolu mohlo ujmout město za určitý finanční obnos.

Erár si však část pozemků ponechal a od 1. července 1778 na nich zřídil vozatajské skladiště příznačně nazývané Velký Depot. Rozkládalo se na ploše 62 520 čtverečních sáhů (22,5 ha) z původních 110 740 (40 ha). Šlo o velkou část území, na němž se dříve rozkládal dělostřelecký tábor. V červenci 1779 areál konečně obsadilo vozatajstvo. Pro rakouské vojsko se zde zhotovovaly „*výrobky kolářské, sedlářské a kovářské*“, které byly odváženy do Týna a odtud pak po Vltavě do Prahy, na vozech do Lince nebo kamkoli jinam.[475] Přípřeže však muselo vozatajstvu poskytnout vltavotýnské panství. V některých případech, kdy v Depotu zůstalo málo vojáků, měli místní muži povinnost hlídat skladiště. Mimoto museli poskytovat ubytování jak armádním koním, tak vojákům. Vzhledem k hospodářskému charakteru areálu zde kromě vojáků pracovalo velké množství řemeslníků z Týna i širého okolí.[476] V Týně byla rovněž na obranu Velkého Depotu trvale umístěna vojenská posádka. K roku 1784 se zde nacházely dva velké sklady, sklad železa, dvě boudy k uskladnění vozů, expediční prostory, strážnice, kolářská dílna, bouda na hasičské stříkačky, kovárna, sklad uhlí, sklad náčiní a sklad kolářského dřeva.[477] Časem k těmto stavbám přibyly ještě další objekty včetně zděné budovy kanceláře a bytu důstojníků, chybně datované do období existence dělostřeleckého cvičiště. K Velkému Depotu náležel Malý Depot, bývalý areál pracháren u veselské silnice, který byl ale roku 1829 rozprodán soukromým vlastníkům.

Ještě v první polovině 19. století bylo bývalé dělostřelecké cvičiště příležitostně užíváno ke cvičení pěchoty, roku 1788 zde trénovaly čtyři setniny vltavotýnské vojenské posádky, v roce 1829 3. a 25. pěší pluk, v letech 1833 jeden prapor zeměbrany spolu s 25. pěším plukem, který zde cvičil i následujícího roku, velké cvičení proběhlo i roku 1837.[478] Každoročně probíhalo u lapače kulí cvičení ve střelbě z pistole. Rozloha pronajímaného území se postupem času zmenšovala. Při posledním zápisu do vltavotýnské pozemkové knihy 12. července 1862 zabíralo pouze 15 jiter a 495 čtverečních sáhů (8,8 ha). Odhadovaná hodnota celého areálu tehdy činila 46 637 zlatých 39,5 krejcaru.[479] Dne 14. prosince 1866 byl areál Velkého Depotu prodán Týnu nad Vltavou za 13 450 zlatých. Město odklidilo většinu budov bývalého vozatajského skladiště, zachovalo pouze zděnou budovu důstojníků, bývalou stáj, část zahrady a jednu studnu a vytvořilo z nich dvůr. Ten byl pronajat Matěji Masákovi (1870-1883), Josefu Přibylovi (1883-1894), Karlu Málkovi (1894-1902) a Františku Štětinovi (od 1902).[480] 9. ledna

---

[475] HANZLÍK, Josef. *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou, 1912, s. 14-15.
[476] SAKAŘ, Josef. *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí*. Díl III. 1790-1848. Týn nad Vltavou: Kučera, 1936, s. 98.
[477] PREYER, Franz Joseph, Franz HILLENBRAND a Wenzel BOHN. *Situations-Plan von dem Moldautheiner-Berge samt den Staeden Moldau Thein und Bechin…* [Mapa oblasti mezi Týnem nad Vltavou a Bechyní. Cca 1:27 100.] 1784. 740 mm × 980 mm At: Mapová sbírka PřF UK, inv. č. 1296545.
[478] SAKAŘ, Josef. *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí*. Díl III. 1790-1848. Týn nad Vltavou: Kučera, 1936, s. 28.
[479] Městské muzeum v Týně nad Vltavou, podsbírka historická, Fond DAP, inv. č. 15434
[480] 1. července 1901 od 10 hodin dopoledne se konala veřejná dražba o pronájem dvorce Depot. Areál o výměře 55 jiter a 1216 čtverečních sáhů (32 ha, 8 arů a 88 m^2) měl být pronajat na dobu 12 let (od 1. října 1901 do 30. září 1913). Inzerce se objevila v Jihočeských listech, či dokonce v Národních listech z června téhož roku. *Jihočeské*

1908 město prodalo dvůr Ondřeji Blabolilovi, nájemci nedalekého netěchovického dvora, „*za obnos 29.000 K*“.[481] Areál dvora Velký Depot se od té doby nalézá v soukromém vlastnictví. Postupem času však začaly budovy dvora chátrat. Proces postupné destrukce byl dovršen počátkem 21. století, když byl statek opuštěn. V současnosti je na jeho místě možné najít velmi nepatrné zbytky zřícenin některých staveb, tu historicky nejhodnotnější, dům č. p. 283 – bývalé kanceláře a byty důstojníků Velkého Depotu, se již bohužel nepodaří zachránit.[482]

V roce 2021 započal v areálu bývalého dělostřeleckého cvičiště a tábora archeologický průzkum zajišťovaný Archeologickým ústavem Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích ve spolupráci se společností Naše historie.[483] Úspěšnost jejich práce ale ztěžuje fakt, že v posledních desetiletích bylo toto místo mnohokrát prohledáno amatérskými hledači pomocí detektorů kovu, což na některých lokalitách snižuje pravděpodobnost nalezení očekávaných kovových artefaktů. Přesto se od několika amatérských archeologů a hledačů v rámci výzkumu podařilo získat do sbírek Městského muzea v Týně nad Vltavou celou řadu unikátních předmětů vypovídajících o historii tohoto unikátního prostoru. Právě díky objevům archeologů bude možné získat ucelenější obraz o cvičných stavbách, průběhu cvičení, testované výzbroji nebo každodenním životě dělostřelců ve druhé polovině 18. století.

---

listy. České Budějovice: Družstvo vydavatelské a nakladatelské, 12. 6. 1901, roč. 7, č. 67, s. 8. *Národní listy.* Praha, 9. 6. 1901, roč. 41, č. 157, s. 16. Viz obr. 53.

[481] *Jihočeské ohlasy.* Týn nad Vltavou: Jůza, 16. 11. 1907, roč. 9, č. 15.

[482] Viz obr. 54 a 55. Mezi lety 2012 a 2015 byla většina objektů bývalého dvora Velký Depot včetně domu č. p. 283 kompletně srovnána se zemí. Místo, kde tato budova po více než dvě staletí stála, lze v současnosti odhadnout pouze podle uvolněného prostoru se známkami dávné stavební činnosti.

[483] JUŘÍK, Pavel. *Královna bitev: české země a zrod moderního dělostřelectva*. Praha: Euromedia Group, 2021, s. 162. Universum (Euromedia Group). ISBN 978-80-242-7813-1.

Závěr

K dělostřeleckému cvičišti u Týna nad Vltavou se postupně začíná upírat pozornost odborníků, jejichž zásluhou snad v budoucnu dojde k co největší popularizaci tohoto nepříliš známého tématu středoevropské historie. Nedávno historik a publicista Ing. Pavel Juřík objevil ve vídeňském Kriegsarchivu dosud neznámé dokumenty týkající se Liechtensteinovy reformy a s ní spojeným cvičištěm u Týna nad Vltavou. Tento počin byl impulzem pro město, které po velmi dlouhé době obrátilo k této lokalitě svou pozornost. V minulém roce zde započal archeologický průzkum, jenž již přinesl některé zajímavé výsledky. Letos se navíc uskuteční slavnost při příležitosti 250. výročí úmrtí zakladatele areálu Josefa Václava z Liechtensteina. Chystá se též otevření naučné stezky, přibližující dějiny tohoto místa laické veřejnosti. Ostatně právě tyto události mě přiměly zpracovat toto téma.

Jako prvnímu se mi podařilo podrobně zpracovat dějiny dělostřeleckého cvičiště a tábora u Týna nad Vltavou včetně objasnění dosud málo známého výbuchu laboratoří 20. června 1753, na nějž upomíná barokní sousoší Kalvárie, nejznámější památka bývalého cvičiště. Jeho založení jsem uvedl do souvislosti s Liechtensteinovou reformou, jejíž obrovský přínos pro rakouskou artilerii bývá zřídkakdy dostatečně doceňován. Neopomněl jsem popsat okolnosti zániku cvičiště a pozdější vývoj jeho bývalého areálu. Jednu z kapitol jsem věnoval popisu tábora a cvičných prvků, především epolementu a polygonu, který se do dnešní doby zachoval ve výjimečně dobrém stavu.

To, že jsem svou práci založil na využití co největšího množství různorodých dobových pramenů, mi umožnilo zpracovat dějiny cvičiště s větší přesností a autentičností. Především díky hlubšímu průzkumu velkého množství periodik z druhé poloviny 18. století převážně ze zemí Svaté říše římské a Francie se mi podařilo sestavit velmi obsáhlý obraz dělostřeleckých cvičení, který jsem dále konfrontoval s informacemi z kronik, map, odborných publikací, dobových dokumentů z prostředí Týna nad Vltavou, archiválií a deníkových záznamů württemberského hejtmana Schmidta, přímého účastníka velkého cvičení roku 1753. Prostřednictvím všech těchto pramenů jsem obdržel velmi různorodý pohled na dělostřelecké cvičiště a s ním spojené události. Mé objevy mě přivedly ke kritice novější literatury, která se tímto tématem do jisté míry zabývá. Zde jsem narazil na nemálo chybných faktů, nejasností a tvrzení postrádajících důkazy. Proto jsem se rozhodl tyto údaje napravit, objasnit a podložit důkazy, což se mi v absolutní většině případů podařilo.

Takto jsem detailně popsal případ výbuchu laboratoří, jeho okolnosti, datum, příčinu, počet mrtvých a raněných včetně těch, kteří úspěšně pokračovali ve vojenské službě. Tato fakta byla dosud uváděna chybně nebo nebyla známá. Rovněž jsem obšírně vykreslil cvičení roku 1753 za účasti panovnického páru a definitivně určil dobu jeho konání. Na mapě bývalého cvičiště z roku 184 jsem k vlastnímu překvapení objevil linie střelby v terénu, jejichž existence nebyla doteď vůbec známa. Množství nepublikovaných pramenů mi umožnilo objasnit, opravit nebo doplnit daleko více větších či menších problémů, například název třetího bastionu polygonu.

V budoucnu bych chtěl pokračovat ve výzkumu vozatajského skladiště Velký Depot, známějšího nástupce dělostřeleckého cvičiště, který zde sídlil až do roku 1866. Rovněž by bylo možné dále prohlubovat poznání v oblasti dělostřeleckého cvičiště a tábora na základě hlubšího výzkumu archivních pramenů nacházejících se převážně v oddělení Rakouského státního archivu Kriegsarchiv nebo v Národním archivu, v němž je uchovávána část původního archivu vltavotýnského panství.

Dělostřelecké cvičiště u Týna nad Vltavou je opravdu unikátní vojenská památka evropského významu, o němž mimo jiné svědčí hned čtyři návštěvy panovníků Rakouska či Svaté říše římské. Bez něj by se zcela jistě historie ubírala jiným směrem pravděpodobně nepříznivým pro české země. Jeho výzkum nám umožní získat jiný pohled na dějiny vojenství, období vlády Marie Terezie, regionální a raně novověké dějiny Zcela jistě by si tedy zasloužilo zařadit se mezi kulturní památky, později snad mezi památky UNESCO.

Seznam pramenů a literatury

Archivní prameny

Městské muzeum v Týně nad Vltavou, podsbírka historická, Fond DAP, inv. č. 14575

Městské muzeum v Týně nad Vltavou, podsbírka historická, Fond DAP, inv. č. 15433

Městské muzeum v Týně nad Vltavou, podsbírka historická, Fond DAP, inv. č. 15434

Městské muzeum v Týně nad Vltavou, podsbírka historická, Fond DAP, inv. č. 15435

Městské muzeum v Týně nad Vltavou, podsbírka historická, Fond DAP, inv. č. 15436

Městské muzeum v Týně nad Vltavou, podsbírka historická, Fond DAP, inv. č. 15438

Österreichisches Staatsarchiv – Kriegsarchiv Wien, Karten- und Plansammlung, Karten Sammlung H III e, 107-15

Österreichisches Staatsarchiv – Kriegsarchiv Wien, Memoires XIII/463-465

Státní oblastní archiv v Třeboni – oddělení Třeboň, Sbírka matrik Jihočeského kraje, 1587-1949 (1952), inv. č. 648 – Matrika narozených, oddaných a zemřelých farního úřadu Červená Řečice (1750-1784)

Státní oblastní archiv v Třeboni – oddělení Třeboň, Sbírka matrik Jihočeského kraje, 1587-1949 (1952), inv. č. 5817 – Matrika narozených, oddaných a zemřelých farního úřadu Týn nad Vltavou (1724-1751)

Státní okresní archiv České Budějovice, Archiv města České Budějovice, 1296-1945 (1951), inv. č. 1973 – Kronika Jana Eichlera a jeho syna Jana Antonína Eichlera.

Státní okresní archiv České Budějovice, Archiv města Týna nad Vltavou, 1560-1945 (1965), Gedenk-Buch der Stadt Tein an der Moldau - kronika obecní (1836-1933)

Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), Memorabilien-Buch der Stadt Neuhaus (1836-1928)

Týn nad Vltavou, sousoší Kalvárie. Evidenční list kulturní památky – původní. Dostupné z: https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=898559

Staré tisky

Beantwortung derer sogennanten Anmerkungen über die von Anbeginn des gegenwärtigen Krieges bis anhero zum öffentlichen Druck gediehenen Königlichen Preußischen Kriegs-Manifesten, Circularien und Memoires. Berlin, 1757.

BLÜMEL, Johann Daniel. *Deutliche und Gründliche Anweisung zur Lust-Feuerwerkerey*. Straßburg: König, 1765.

BRÖHER, Christian Daniel. *Altes und Neues oder Sammlungen der Staats-Geschichte vom Anfang der Welt, bis zu jetzt-lauffenden Zeiten*. 8. Theil. 1756.

Des Neu-Eröfneten Historien-Saals. 8. Theil. Basel: Mechel, 1765.

Des neueröfneten Historischen Bilder-Saals. 15. Theil. Nürnberg: Seitz, 1773.

Extractus deren Von Einem Hochlöbl. Kaiserl. Königl. Landes-Gubernio im Königreiche Böheim à 1ma Aprilis bis ultima Junii 1774. ergangenen Circularien, Generalien, und Patenten. 1774.

Fortgesetzte Neue Genealogisch-Historische Nachrichten von den Vornehmsten Begebenheiten,… Der 61. Theil. Leipzig: Heinsiuß, 1767.

Fortgesetzte Neue Genealogisch-Historische Nachrichten von den Vornehmsten Begebenheiten,… 68. Theil. Leipzig: Heinsiuß, 1767.

GRÄFFER, August. *Oesterreichischer Militaer-Almanach für das Jahr 1798*. Wien: Gräffer, 1798.

LE BLOND, Guillaume. *Ausführlich abgehandelte Artillerie-Wissenschaft*. Frankfurt, 1766.

LÖW Z ERSFELDU, Jan František a Josef Antonín LINTZ. *Hydriatria recusa: To jest: Opakující krátké vypsání oné hlubocké lázny, v češtinu od časův starodávných Voda smradlavá, nyní pak všeobecně Lázna libníčská nazvané*. 2. rozšířené vydání. Jindřichův Hradec: Hilgartner, 1767.

MAYER, Johann. Ueber die Böhmischen Gallmeyarten, die grüne Erde der Mineralogen, die Chrysolithen von Thein, und die Steinart von Kuchel. In: *Abhandlung der Böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften, auf das Jahr 1787*. Prag: Walther, 1788, s. 259-271.

PELCL, František Martin. *Abbildungen Böhmischer und Mährischer Gelehrten und Künstler, nebst kurzen Nachrichten von ihren Leben und Werken*. 2. Teil. Prag: Hraba, 1775.

Reglement für das Kaiserlich Königliche gesammte Feld-Artilleriecorps. Wien: Trattner, 1757.

SCHALLER, Josef František Jaroslav. *Topographie des Königreichs Böhmen*. 13. Theil. Budweiser Kreis. Prag: Schönfeld, 1789.

SIEBENKEES, Johann Christian. *Materialien zur Nürnbergischen Geschichte*. 3. Band. Nürnberg: Schneider, 1794.

STRUENSEE, Karl August. *Anfangsgründe der Artillerie*. Leipzig: Siegert, 1760.

Teutsche Kriegs-Canzley auf das Jahr 1761. 2. Band. Frankfurt, [1762].

Dobová periodika

Augspurgische Ordinari Post-Zeitung. [Augsburg]: Moy, 11. 6. 1766, č. 137.

Augspurgische Ordinari Postzeitung. [Augsburg]: Moy, 13. 7. 1774, č. 166.

Augspurgische Ordinari Post-Zeitung. [Augsburg]: Moy, 16. 6. 1766, č. 141.

Augspurgische Ordinari Postzeitung. [Augsburg]: Moy, 3. 8. 1767, č. 183.

Auszug der neuesten Weltgeschichte. Nürnberg: Groß, 12. 9. 1753, č. 74.

Berlinische Nachrichten von Staats- und Gelehrten Sachen. Berlin: Haude & Spener, 8. 9. 1764.

Berlinische privilegirte Wöchentliche Relationen der merkwürdigsten Sachen aus dem Reiche der Natur, der Staaten und der Wissenschafften. [Berlin]: [Buchhandlung der Realschule], 15. 6. 1753, č. 71.

Berlinische privilegirte Wöchentliche Relationen der merkwürdigsten Sachen aus dem Reiche der Natur, der Staaten und der Wissenschafften. [Berlin]: [Buchhandlung der Realschule], 12. 8. 1754, č. 49.

Beytrag zum Reichs-Postreueter. [Altona]: [Heuß], 18. 7. 1768, č. 55.

Beytrag zum Reichs-Postreuter. [Altona]: [Heuß], 14. 7. 1768, č. 54.

Bönnische Anzeige von gelehrten Sachen, Staats-Begebenheiten und vermischten Neuigkeiten. [Bonn]: [Rommerskirchen], 13. 6. 1766, č. 30.

Courier du Bas-Rhin. Cleves: Sitzmann, 16. 7. 1774, č. 57.

Courier du Bas-Rhin. Cleves: Sitzmann, 20. 7. 1774, č. 58.

Courier du Bas-Rhin. Cleves: Sitzmann, 5. 8. 1767, č. 11.

De Maandelykse Nederlandsche Mercurius: Voor de Maand July 1766. Amsterdam: Mourik, 1766.

Die Neuesten Staats- Friedens- und Welt-Geschichte, Oder Sonderbare Historische Begebenheiten der ganzen Welt, vornehmlich in Europa: Mit untergemischten Anmerckungen Auf das Jahr 1753. Dresden: Mohrenthal, 1753.

Exkorporationen: October, 1792. Prag: Albrecht, 1792.

Frankfurter Meß-Relation: Das ist Halbjährliche Erzehlungen Der neuesten Staats- und Welt-Geschichten: Wie solche Zwischen der Frankfurter Ostermesse und besagter Herbstmesse 1753. Frankfurt am Mayn: Jäger, 1753.

Frankfurter Meß-Relation: Das ist Halbjährliche Erzehlungen Der neuesten Staats- und Welt-Geschichten: Wie solche Zwischen der Frankfurter Herbstmesse 1753 und besagter Ostermesse 1754. Frankfurt am Mayn: Jäger, 1754.

Gazeta de Madrid. Madrid: Mena, 15. 7. 1766, č. 28.

Gazette de Cologne. Cologne: [Jacquemotte], 20. 6. 1766, č. 49.

Gazette de Cologne. Cologne: [Jacquemotte], 27. 6. 1766, č. 50.

Gazette de Cologne. Cologne: [Jacquemotte], 28. 6. 1768, č. 52.

Gazette de Cologne. Cologne: [Jacquemotte], 31. 7. 1764, č. 61.

Gazette de France. Paris: Imprimerie de la Gazette de France, 10. 8. 1764, č. 64.

Gazette de France. Paris: Imprimerie de la Gazette de France, 20. 8. 1764, č. 67.

Gazette de France. Paris: Imprimerie de la Gazette de France, 21. 9. 1764, č. 76.

Gazette de France. Paris: Imprimerie de la Gazette de France, 7. 9. 1764, č. 72.

Gazette de France. Paris: Imprimerie de la Gazette de France, 7. 7. 1766, č. 54.

Gazette de France. Paris: Imprimerie de la Gazette de France, 7. 8. 1767, č. 63.

Gazette des gazettes ou Journal politique: Pour l´Anée 1764. Septembre. Première Quinzaine. Bouillon, 1764.

Gazette van Gend. Gend: Meyer, 16. 6. 1766, č. 48.

Gazette van Gend. Gend: Meyer, 18. 7. 1768, č. 57.

Gazette van Gendt. Gendt: Goesin, 13. 9. 1753, č. 74.

Gazette van Gendt. Gendt: Goesin, 17. 9. 1753, č. 75.

Gazette van Gendt. Gendt: Goesin, 26. 7. 1753, č. 60.

Jihočeské listy. České Budějovice: Družstvo vydavatelské a nakladatelské, 12. 6. 1901, roč. 7, č. 67.

Jihočeské ohlasy. Týn nad Vltavou: Jůza, 10. 9. 1905, roč. 6, č. 8.

Jihočeské ohlasy. Týn nad Vltavou: Jůza, 16. 11. 1907, roč. 9, č. 15.

Journal encyclopédique: Juin 1766. Tome IV. Deuxième partie. Bouillon: Imprimerie du Journal, 1766.

Journal politique ou Gazette des gazettes: Anée 1774. Juillet. Seconde Quinzaine. Bouillon, 1774.

Journal politique: Pour l´Anée 1766. Juillet. Première Quinzaine. Bouillon, 1766.

Journal politique: Pour l´Anée 1766. Juin. Deuxième Quinzaine. Bouillon, 1766.

Journal politique: Pour l´Anée 1766. Juin. Première Quinzaine. Bouillon, 1766.

Journal politique: Pour l´Anée 1768. Juillet. Première Quinzaine. Bouillon, 1768.

Kurtz-gefaßter Historischen Nachrichten zum Behuf der Neuern Europäischen Begebenheiten, Auf das Jahr 1753. Regenspurg: Seiffart, 1753, č. 39.

La Clef du cabinet des princes de l´Europe: Octobre 1753. Luxembourg: Chevalier, 1753.

La Clef du cabinet des princes de l´Europe: Septembre 1754. Luxembourg: Chevalier, 1754.

La Clef du cabinet des princes de l´Europe: Septembre 1764. Luxembourg: Chevalier, 1764.

Mercure de France: Juin 1753. Vol. 2. Paris: Pissot, 1753.

Mercure Historique et Politique: Mois de Juillet 1753. La Haye: Scheurleer, 1753, č. 135.

Mercure Historique et Politique: Mois de Septembre 1753. La Haye: Scheurleer, 1753.

Mercurio historico y politico: Septembre de 1776. Tomo III. Madrid: Imprenta Real de la Gazeta, 1776.

Militär-Zeitung. Red. Jaromir Hirtenfeld. Wien: Geitler, 28. 2. 1866, roč. 19, č. 17.

Münchner-Zeitungen, von denen Kriegs- Friedens- Staats- und anderen Begebenheiten inn- und ausserhalb Landes. [München]: Vötter, 5. 7. 1753, č. 107.

Münchner-Zeitungen, von denen Kriegs- Friedens- Staats- und anderen Begebenheiten inn- und ausserhalb Landes. [München]: Vötter, 28. 8. 1753, č. 138.

Münchner-Zeitungen, von denen Kriegs- Friedens- Staats- und anderen Begebenheiten inn- und ausserhalb Landes. [München]: Vötter, 8. 8. 1755, č. 126.

Národní listy. Praha, 9. 6. 1901, roč. 41, č. 157.

Neue Genealogisch-Historische Nachrichten von den Vornehmsten Begebenheiten, welche sich an den Europäischen Höfen, zutragen, worinn zugleich Vieler Stands-Personen Lebens-Beschreibungen vorkommen. 49. Theil. Leipzig: Heinsius, 1754.

Neueröfneter Schauplatz aller vorfallenden Staats-Kriegs- und Friedens-Begebenheiten. 10. Eröfnung. Erfurt: Nonnens, 1754.

Nouvelles extraordinaires de divers endroits. Leide: Luzac, 13. 6. 1766, č. 47.

Nouvelles extraordinaires de divers endroits. Leide: Luzac, 24. 6. 1766, č. 50.

Nouvelles extraordinaires de divers endroits. Leide: Luzac, 3. 6. 1766, č. 44.

Nuove di diverse corti, e paesi. Lugano, 24. 9. 1764, č. 39.

Oestreichische militärische Zeitschrift. 5. Heft. Wien: Strauß, 1824.

Ordinari-Münchner-Zeitungen. [München]: Vötter, 13. 6. 1766, č. 95.

Ordinari-Münchner-Zeitungen. [München]: Vötter, 7. 7. 1766, č. 108.

Prager-Post-Zeitungen. [Prag]: [Rosenmüller], 25. 8. 1753, č. 204.

Prager-Post-Zeitungen. [Prag]: [Rosenmüller], 4. 9. 1753, č. 213.

Real-Zeitung. Erlang, 16. 7. 1766, č. 57.

Reichs Post-Reuter. [Altona]: [Heuß], 15. 7. 1774, č. 112.

Reichs-Post-Reuter. [Altona]: [Heuß], 1. 7. 1768, č. 105.

Reichs-Post-Reuter. [Altona]: [Heuß], 28. 7. 1767, č. 119.

Reichs-Post-Reuter. [Altona]: [Heuß], 5. 8. 1767, č. 124.

Relationis historicae semetralis vernalis continuatio: Jacobi Franci Historische Beschreibung der denckwürdigsten Geschichten,… vor und zwischen jüngst verflossener Herbst-Meß 1749 biß an die Franckfurter Oster-Meß dieses lauffenden 1750. Jahrs hin und wieder in der Welt, zu Land und zu Wasser, zugetragen. Franckfurt am Mayn: Engelhard, 1750.

Staats-Relation Derer neuesten Europäischen Nachrichten und Begebenheiten. Regensburg: Neubauer, 31. 7. 1767, č. 11.

The Scots Magazine: July 1766. Edinburgh: Sands, 1766.

Wienerisches Diarium. Wien: Ghelen, 1. 7. 1774, č. 53.

Wienerisches Diarium. Wien: Ghelen, 1. 9. 1753, č. 70.

Wienerisches Diarium. Wien: Ghelen, 11. 6. 1766, č. 47.

Wienerisches Diarium. Wien: Ghelen, 18. 8. 1753, č. 66.

Wienerisches Diarium. Wien: Ghelen, 19. 9. 1764, č. 75.

Wienerisches Diarium. Wien: Ghelen, 22. 8. 1753, č. 67.

Wienerisches Diarium. Wien: Ghelen, 22. 8. 1764, č. 67.

Wienerisches Diarium. Wien: Ghelen, 29. 8. 1753, č. 69.

Wienerisches Diarium. Wien: Ghelen, 5. 9. 1753, č. 71.

Wienerisches Diarium. Wien: Ghelen, 9. 7. 1774, č. 55.

Literatura

Archiv für die Offiziere der Königlich Preußischen Artillerie- und Ingenieur-Korps. Red. von NEUMANN a von KIRN. 30. Jahrgang. 60. Band. Berlin: Mittler, 1866.

ARNETH, Alfred von, ed. *Maria Theresia und Joseph II.: ihre Correspondenz: sammt Briefen Joseph´s an seinen Bruder Leopold*. 3. Band: August 1778 - 1780. Wien: Gerold, 1868.

BASSETT, Richard. *For God and Kaiser: The Imperial Austrian Army , 1619-1918.* New Haven: Yale University Press, 2015. ISBN 978-0-300-17858-6.

BULDRA, Vladimír. *Pohled do historie dělostřelectva na Českobudějovicku: I. Léta 1744 až 1939*. 2. rozšířené a doplněné vydání. České Budějovice, 2016.

DOLEJŠÍ, Jan. Probíhá restaurátorská oprava sousoší kalvárie na Velkém Depotu. *Radniční noviny: Informační měsíčník pro občany města Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou: Fiala, 2020, roč. 10, č. 9.

DOLLECZEK, Anton. *Geschichte der österreichischen Artillerie von den frühesten Zeiten bis zur Gegenwart. Nach autentischen und Grösstentheils officiellen Quellen verfasst.* Wien, 1887.

EDLER VON ZIMMER, Andreas. *Abhandlung über die Kriegs-Minen: Zum Gebrauche der k. k. österr. Mineur-Schulen*. Wien: Foerster, 1852.

GATTI, Friedrich. *Geschichte der k. und k. Technischen Militär-Akademie: Geschichte der k. k. Ingenieur- und k. k. Genie-Akademie. 1717-1869*. 1. Theil. Wien: Braumüller, 1901.

GATTI, Friedrich. *Geschichte der k. und k. Technischen Militär-Akademie: Geschichte des k. k. Bombardier-Corps, der k. k. Artillerie-Hauptschule und der k. k. Artillerie-Akademie. 1786-1869*. 2. Teil. Wien: Braumüller, 1905.

Genealogisches Taschenbuch der freiherrlichen Häuser: auf das Jahr 1849. 2. Jahrgang. Gotha: Perthes, 1849.

Geschichtliche Darstellung der Artillerie-Witwen- und Waisen-Confraternität: seit ihrer Gründung bis auf die gegenwärtige Zeit, ihre Statuten und die dieselben ergänzenden Comissions-Beschlüsse, endlich ihr Wirken. Wien: k. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1864.

GRÄFFER, August. *Kurze Geschichte der kais. kœnigl. Regimenter, Corps, Bataillons, und anderen Milititær-Branchen: von ihren Ursprung an bis zu Ende des Feldzuges von 1779*. 2. Band. Wien: Gräffer, 1801.

HANZLÍK, Josef. *Dělostřelecký tábor a pozdější vozatajské skladiště u Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou, 1912.

HIRTENFELD, Jaromir. *Der Militär-Maria-Theresia-Orden und seine Mitglieder: Nach authentischen Quellen bearbeitet*. Wien: k. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1857.

HLADEČEK, Jiří. Výročí boje u Týna roku 1744 a výročí jeho tehdejších účastníků. *Vltavín: nezávislý měsíčník pro město Týn nad Vltavou a okolí*. Týn nad Vltavou: Tiskárna Vltavín, 2019, roč. 29, č. 10.

HRBEK, Jiří. *Panovnický majestát: Habsburkové jako čeští králové v 17. a 18. století*. Praha: NLN, 2021. ISBN 978-80-7422-804-9.

JUŘÍK, Pavel. *Císařští bombardýři*. Živá historie: historický magazín. Brno: Extra Publishing, 2017, roč. 9, č. 6, s. 28 – 29. ISSN 1803-3326.

JUŘÍK, Pavel. *Vojevůdce a reformátor dělostřelectva*. Fakta & svědectví. Praha: Naše vojsko, 2009, roč. 1, č. 7-8. ISSN 1803-6228.

JUŘÍK, Pavel. *Královna bitev: české země a zrod moderního dělostřelectva*. Praha: Euromedia Group, 2021. Universum (Euromedia Group). ISBN 978-80-242-7813-1.

KARÁSEK, Bedřich. *Vltavotýnské pověsti*. 2. vyd. Týn nad Vltavou: Tisková agentura Vltavín, 2000.

MACLENNAN, Ken. Liechtenstein and Gribeauval: 'Artillery Revolution' in Political and Cultural Context. *War in History*. London: Arnold, 2003, roč. 10, č. 3, 249-264. ISSN 0968-3445.

Mittheilungen des kais. königl. Genie-Comité über Gegenstände der Ingenieurs- und Kriegs-Wissenschaften. 6. Band. Wien: k. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1861.

OTTENFELD, Rudolf von, Oscar TEUBER, Anton DOLLECZEK a Alfred Freiherr von KONDELKA. *Die österreichische Armee: von 1700 bis 1867*. Wien: Berté und Czeiger, 1895.

Ottův slovník naučný: Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. 23. díl. Praha: Jan Otto, 1905.

RADICS, Peter Paul von. *Die Reisen Kaiser Joseph II. und die Volkswirtschaft in Oesterreich-Ungarn*. Wien: Oesterr.-Ungar. Revue, 1890.

RADICS, Peter Paul von. Die Reisen Kaiser Joseph II. und ihre Bedeutung für Oesterreich-Ungarn, besonders vom volkswirtschaftlichen Standpunkt. *Oesterreichisch-Ungarische Revue: April 1890.* Wien: Oesterreichisch-Ungarische Revue, 1890.

SAKAŘ, Josef. *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí*. Díl IV. 1849-1900. Týn nad Vltavou: Vlastivědný kroužek musea v Týně nad Vltavou, 1957.

SAKAŘ, Josef. *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí*. Díl II. Století osmnácté. Týn nad Vltavou: Kučera, 1934.

SAKAŘ, Josef. *Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí*. Díl III. 1790-1848. Týn nad Vltavou: Kučera, 1936.

SMOLA, Joseph von, Karl von SMOLA a Joseph von SMOLA. *Handbuch für k. k. österreichische Artillerie-Offiziere*. 2. vermehrte Aufl. Wien: Beck, 1839.

SUDOVÁ, Martina a Lubomír PROCHÁZKA. *Vltavotýnský poutník aneb Týnem nad Vltavou a okolím ze všech stran*. Praha: Baset, 2007. Poutník (Baset). ISBN 978-80-7340-098-9.

SUDOVÁ, Martina. *Malý zábavný průvodce Týnem nad Vltavou a okolím*. Týn na Vltavou: Městské muzeum, 1999. ISBN 80-238-4488-1.

SUDOVÁ, Martina. Rada města schválila záměr restaurování barokního sousoší Kalvárie na Velkém Depotu. *Radniční noviny: Informační měsíčník pro občany města Týna nad Vltavou*. Týn nad Vltavou: Fiala, 2020, roč. 10, č. 3.

TRAJER, Johann. *Historisch-statistische Beschreibung der Diöcese Budweis.* Budweis: Zdarssa, 1862.

WEIß, ed. *Liederbuch für den Bayerischen Soldaten*. Ingolstadt: Krüll, 1870.

Mapy

Attaque eines auf geworffenen Polygonn bei Moldau Thein Ao. 1766. [Půdorys polygonu na dělostřeleckém cvičišti u Týna nad Vltavou. Měřítko neuvedeno.] [1766]. 660 mm × 440 mm At: Österreichische Nationalbibliothek, Kartensammlung, ALB Port 6b,10.

CALLOT, Wenzel. *Vorstellung des Artillerie Lagers bey Moldau-Thein im Jahre 1749* [Mapa dělostřeleckého tábora a cvičiště u Týna nad Vltavou. Cca 1:15 000.] [1749]. 370 mm × 570 mm. At: Österreichische Nationalbibliothek, Kartensammlung, ALB Port 7a,1.

Dobšice, berní okres Týn n. Vlt. Císařské povinné otisky stabilního katastru 1:2 880. 1828. At: Ústřední archiv zeměměřičství a katastru, sig. B2/a/6C, inv. č. 1223.

Dobšice – dříve Dobschitz. Měřítko 1:2 880. 1828. At: Národní archiv, Indikační skici – Čechy, inv. č. 1223.

FÜNFKIRCHNER. *Plan des bey Thein an der Moldau zu Verschiedenen Experimenten erbauten Polygons* [Plán dělostřeleckého tábora a cvičiště u Týna nad Vltavou. Měřítko neuvedeno.] 1767. At: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, podsbírka č. 19 – písemnosti a tisky, sig. MP 26.

PREYER, Franz Joseph, Franz HILLENBRAND a Wenzel BOHN. *Situations-Plan von dem Moldautheiner-Berge samt den Staeden Moldau Thein und Bechin…* [Mapa oblasti mezi Týnem nad Vltavou a Bechyní. Cca 1:27 100.] 1784. 740 mm × 980 mm At: Mapová sbírka PřF UK, inv. č. 1296545.

Týn n. Vlt., berní okres Týn n. Vlt. Císařské povinné otisky stabilního katastru 1:2 880. 1828. At: Ústřední archiv zeměměřičství a katastru, sig. B2/a/6C, inv. č. 8143.

Týn n. Vlt. – dříve Moldautein. Měřítko 1:2 880. 1828. At: Národní archiv, Indikační skici – Čechy, inv. č. 8143.

Diplomové práce

KVĚTOVÁ, Miroslava. *Kroniky českobudějovických měšťanů Jana Jiřího Millauera a Jana Eichlera a jeho syna Jana Antonína Eichlera z druhé poloviny 18. století ve vzájemné komparaci* [online]. České Budějovice, 2014 [cit. 2022-02-07]. Dostupné z: https://theses.cz/id/j1ak90/DP_-_Kvtov.pdf. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta, Ústav archivnictví a pomocných věd historických. Vedoucí práce Josef Hrdlička.

SKALNÍK, Miroslav. *Dělostřelectvo v době třicetileté války* [online]. Brno, 2015 [cit. 2021-01-01]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/qsp1n/Diplomova_prace_Skalnik_-_finalni.pdf. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Historický ústav. Vedoucí práce Tomáš Knoz.

Internetové zdroje

Sousoší Kalvárie. *Památkový katalog* [online]. Národní památkový ústav [cit. 2022-01-14]. Dostupné z: https://pamatkovykatalog.cz/sousosi-kalvarie-678326

Seznam příloh a obrázků

Příloha 1: Deníkový záznam hejtmana Schmidta ze 17.-26. srpna 1753 (*Archiv für die Offiziere der Königlich Preußischen Artillerie- und Ingenieur-Korps*. Red. von NEUMANN a von KIRN. 30. Jahrgang. 60. Band. Berlin: Mittler, 1866, s. 92-94.)

Obr. 1: Plánek rakousko-francouzské šarvátky u Týna nad Vltavou 5. června 1742 (Österreichisches Staatsarchiv – Kriegsarchiv Wien, Karten- und Plansammlung, Karten Sammlung H III e, 107-15; foto Ing. Pavel Juřík)

Obr. 2: Reprodukce rytiny zobrazující prusko-rakouskou bitvu Týna nad Vltavou 9. října 1744 (Městské muzeum v Týně nad Vltavou)

Obr. 3: Vrchní velitel dělostřelectva Josef Václav z Liechtensteina, rytina podle kresby z roku 1762 (Archiv Ing. Pavla Juříka)

Obr. 4: Titulní strana třetí části knihy Artillerie poručíka Franze von Rubli (Österreichisches Staatsarchiv – Kriegsarchiv Wien, Memoires XIII/463-465, foto Ing. Pavel Juřík)

Obr. 5: Dělostřelci přesouvající 3liberní polní dělo, kresba Franze von Rubli (Österreichisches Staatsarchiv – Kriegsarchiv Wien, Memoires XIII/463-465, foto Ing. Pavel Juřík)

Obr. 6: Výrobní výkres moždířové bomby udávající její přesné rozměry doplněné několika měřítky (Österreichisches Staatsarchiv – Kriegsarchiv Wien, Memoires XIII/463-465, foto Ing. Pavel Juřík)

Obr. 7: Staré uniformy dělostřelců a nové zavedené v rámci Liechtensteinovy reformy (DOLLECZEK, Anton. *Geschichte der österreichischen Artillerie von den frühesten Zeiten bis zur Gegenwart. Nach autentischen und Grösstentheils officiellen Quellen verfasst.* Wien, 1887.)

Obr. 8: Františčina huť, součást komplexu národní technické památky Stará huť u Adamova (Archiv Ing. Pavla Juříka)

Obr. 9. Zámek v Rudolfově u Českých Budějovic, bývalé sídlo Artillerie-Corps-Schule (Archiv Ing- Pavla Juříka)

Obr. 10: Johann Ferdinand Schor, pravděpodobný autor plánů dělostřeleckého cvičiště u Týna nad Vltavou
(PELCL, František Martin. *Abbildungen Böhmischer und Mährischer Gelehrten und Künstler, nebst kurzen Nachrichten von ihren Leben und Werken*. 2. Teil. Prag: Hraba, 1775, s. 150-151.)

Obr. 11: Rukopis Franze von Rubli o dělostřeleckých cvičeních a experimentech u Týna nad Vltavou roku 1749
(Österreichisches Staatsarchiv – Kriegsarchiv Wien, Memoires XIII/463-465, foto Ing. Pavel Juřík)

Obr. 12: Plán dělostřeleckého cvičiště u Týna nad Vltavou ze cvičení roku 1749 (A: tábor, B-F: baterie, G: epolement, H: minové pole, I: prachárna, K: sklad rekvizit, L: laboratoř, M: polygon)
(Österreichisches Staatsarchiv – Kriegsarchiv Wien, Memoires XIII/463-465, foto Ing. Pavel Juřík)

Obr. 13: *Ikonografické a scénografické představení tábora císařské královské polní artilerie vydržovaného u Týna nad Vltavou*, plánek Václava Callota zobrazující cvičení roku 1749 (CALLOT, Wenzel. *Vorstellung des Artillerie Lagers bey Moldau-Thein im Jahre 1749* [Mapa dělostřeleckého tábora a cvičiště u Týna nad Vltavou. Cca 1:15 000.] [1749]. 370 mm × 570 mm. At: Österreichische Nationalbibliothek, Kartensammlung, ALB Port 7a,1.)

Obr. 14: *Plán polygonu u Týna nad Vltavou vybudovaného k různým pokusům* včetně tábora a epolementu během cvičení roku 1766, kresba z následujícího roku
(FÜNFKIRCHNER. *Plan des bey Thein an der Moldau zu Verschiedenen Experimenten erbauten Polygons* [Plán dělostřeleckého tábora a cvičiště u Týna nad Vltavou. Měřítko neuvedeno.] 1767. At: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, podsbírka č. 19 – písemnosti a tisky, sig. MP 26.)

Obr. 15: Dělostřelecké cvičiště na mapě I. vojenského mapování (1764-1767 v Českém království) (Převzato z Mapire.eu)

Obr. 16: Detail *Situačního plánu vltavotýnských hor spolu s městy Týnem nad Vltavou a Bechyní* vytvořeného vojáky 1. dělostřeleckého pluku roku 1784. Mapa zachycuje stav těsně po zrušení dělostřeleckého cvičiště.
(PREYER, Franz Joseph, Franz HILLENBRAND a Wenzel BOHN. *Situations-Plan von dem Moldautheiner-Berge samt den Staeden Moldau Thein und Bechin…* [Mapa oblasti mezi Týnem nad Vltavou a Bechyní. Cca 1:27 100.] 1784. 740 mm × 980 mm At: Mapová sbírka PřF UK, inv. č. 1296545.)

Obr. 17: Areál vozatajského skladiště Velký Depot a bývalého dělostřeleckého cvičiště na mapě II. vojenského mapování (1842-1853) (Převzato z Mapire.eu)

Obr. 18: Areál bývalého dělostřeleckého cvičiště a vozatajského skladiště u Týna nad Vltavou na mapě III. vojenského mapování z roku 1877 (Převzato z oldmaps.geolab.cz)

Obr. 19: Letecký pohled na areál bývalého dělostřeleckého cvičiště a vozatajského skladiště (převzato z Mapy.cz, upraveno autorem)

Obr. 20: Letecký snímek polygonu s vyznačenými částmi
(převzato z Mapy.cz, upraveno autorem)

Obr. 21: Půdorys polygonu a jeho průřez roku 1749, detail obr. 14 (CALLOT, Wenzel. *Vorstellung des Artillerie Lagers bey Moldau-Thein im Jahre 1749* [Mapa dělostřeleckého tábora a cvičiště u Týna nad Vltavou. Cca 1:15 000.] [1749]. 370 mm × 570 mm. At: Österreichische Nationalbibliothek, Kartensammlung, ALB Port 7a,1.)

Obr. 22: Pohled na polygon roku 1749, detail obr. 14
(CALLOT, Wenzel. *Vorstellung des Artillerie Lagers bey Moldau-Thein im Jahre 1749* [Mapa dělostřeleckého tábora a cvičiště u Týna nad Vltavou. Cca 1:15 000.] [1749]. 370 mm × 570 mm. At: Österreichische Nationalbibliothek, Kartensammlung, ALB Port 7a,1.)

Obr. 23: *Půdorys polygonu vybudovaného u Týna nad Vltavou a na něj vedeného útoku jako toho uskutečněného před příjezdem Jeho Veličenstva císaře roku 1766*, zde již zobrazen třetí bastion
(*Attaque eines auf geworffenen Polygonn bei Moldau Thein Ao. 1766*. [Půdorys polygonu na dělostřeleckém cvičišti u Týna nad Vltavou. Měřítko neuvedeno.] [1766]. 660 mm × 440 mm At: Österreichische Nationalbibliothek, Kartensammlung, ALB Port 6b,10.)

Obr. 24: Severní část bastionu Liechtenstein (foto autor)

Obr. 25: Jižní část bastionu Liechtenstein (foto autor)

Obr. 26: Jedna ze střílen bastionu Liechtenstein (foto autor)

Obr. 27: Severní strana bastionu Kinský (foto autor)

Obr. 28: Pohled zvnějšku a zevnitř polygonu na kurtinu mezi bastiony Liechtenstein a Kinský (foto autor)

Obr. 29: Pevnostní brána v kurtině mezi bastiony Liechtenstein a Kinský (foto autor)

Obr. 30: Cesta vedoucí z brány v kurtině k ravelinu, po obou stranách krytá valy (foto autor)

Obr. 31: Severní strana ravelinu a příkop před ním (foto autor)

Obr. 32: Vnitřní část ravelinu s výborně zachovalými ochozy a krytou cestou (foto autor)

Obr. 33: Třetí paralela na úpatí glacisu polygonu (foto autor)

Obr. 34: Úsek sapy ke kryté cestě před bastionem Liechtenstein, pohled od třetí paralely (foto autor)

Obr. 35: Epolement, jeho půdorys, průřez a celkový pohled včetně baterií v roce 1749, detail obr. 14
(CALLOT, Wenzel. *Vorstellung des Artillerie Lagers bey Moldau-Thein im Jahre 1749* [Mapa dělostřeleckého tábora a cvičiště u Týna nad Vltavou. Cca 1:15 000.] [1749]. 370 mm × 570 mm. At: Österreichische Nationalbibliothek, Kartensammlung, ALB Port 7a,1.)

Obr. 36: Epolement a baterie s naznačenými liniemi střelby v roce 1749, kresba Franze von Rubli
(Österreichisches Staatsarchiv – Kriegsarchiv Wien, Memoires XIII/463-465, foto Ing. Pavel Juřík)

Obr. 37: Bližší pohled na baterie před epolementem, detail obr. 14
(CALLOT, Wenzel. *Vorstellung des Artillerie Lagers bey Moldau-Thein im Jahre 1749* [Mapa dělostřeleckého tábora a cvičiště u Týna nad Vltavou. Cca 1:15 000.] [1749]. 370 mm × 570 mm. At: Österreichische Nationalbibliothek, Kartensammlung, ALB Port 7a,1.)

Obr. 38: Děla umístěná v palebné pozici v baterii, ilustrace z roku 1766
(LE BLOND, Guillaume. *Ausführlich abgehandelte Artillerie-Wissenschaft*. Frankfurt, 1766.)

Obr. 39: Moždíře umístěné v palebném postavení v kotli, ilustrace z roku 1766
(LE BLOND, Guillaume. *Ausführlich abgehandelte Artillerie-Wissenschaft*. Frankfurt, 1766.)

Obr. 40: Dnešní podoba epolementu (foto autor)

Obr. 41: Linie střelby v terénu vyznačené v mapě (převzato z Mapy.cz, upraveno autorem)

Obr. 42: Flatter Minen s dřevěným poklopem (14), obyčejné Flatter Minen (15) a klasické miny (16) na minových polích dělostřeleckého cvičiště roku 1749, detail obr. 14
(CALLOT, Wenzel. *Vorstellung des Artillerie Lagers bey Moldau-Thein im Jahre 1749* [Mapa dělostřeleckého tábora a cvičiště u Týna nad Vltavou. Cca 1:15 000.] [1749]. 370 mm × 570 mm. At: Österreichische Nationalbibliothek, Kartensammlung, ALB Port 7a,1.)

Obr. 43: Tunel, do něhož byly ukládány miny, ilustrace z roku 1766.
(LE BLOND, Guillaume. *Ausführlich abgehandelte Artillerie-Wissenschaft*. Frankfurt, 1766.)

Obr. 44: Výsledky minérských pokusů u Týna z let 1754 a 1755, údaje z příručky pro důstojníky dělostřelectva z roku 1839
(SMOLA, Joseph von, Karl von SMOLA a Joseph von SMOLA. *Handbuch für k. k. österreichische Artillerie-Offiziere*. 2. vermehrte Aufl. Wien: Beck, 1839, s. 176.)

Obr. 45: Nákresy účinků miny č. 1 (Fig. 3), č. 3 (Fig. 4) a č. 5 (Fig. 6) z minérských cvičení v letech 1754 a 1755 (EDLER VON ZIMMER, Andreas. *Abhandlung über die Kriegs-Minen: Zum Gebrauche der k. k. österr. Mineur-Schulen*. Wien: Foerster, 1852.)

Obr. 46: Vzorový plán dělostřeleckého tábora podle *Reglementu* z roku 1757
(*Reglement für das Kaiserlich Königliche gesammte Feld-Artilleriecorps*. Wien: Trattner, 1757.)

Obr. 47: Pohled na dělostřelecký tábor a polygon u Týna z roku 1749, v pozadí stany, v popředí typické dřevěné boudy, detail obr. 14
(CALLOT, Wenzel. *Vorstellung des Artillerie Lagers bey Moldau-Thein im Jahre 1749* [Mapa dělostřeleckého tábora a cvičiště u Týna nad Vltavou. Cca 1:15 000.] [1749]. 370 mm × 570 mm. At: Österreichische Nationalbibliothek, Kartensammlung, ALB Port 7a,1.)

Obr. 48: Ohňostroj u příležitosti prvního cvičení roku 1749, detail obr. 14
(CALLOT, Wenzel. *Vorstellung des Artillerie Lagers bey Moldau-Thein im Jahre 1749* [Mapa dělostřeleckého tábora a cvičiště u Týna nad Vltavou. Cca 1:15 000.] [1749]. 370 mm × 570 mm. At: Österreichische Nationalbibliothek, Kartensammlung, ALB Port 7a,1.)

Obr. 49: Velkolepý ohňostroj odpálený 22. srpna 1753 na počest Marie Terezie a Františka Štěpána Lotrinského, rytina Josepha Peterfeinda z roku 1777, vytvořená zřejmě podle starší předlohy (THE LIECHTENSTEIN. Princely Collections)

Obr. 50: Schéma petardy používané prolomení brány dobývané pevnosti, ilustrace z roku 1760
(STRUENSEE, Karl August. *Anfangsgründe der Artillerie*. Leipzig: Siegert, 1760.)

Obr. 51: Vltavotýnský kostel sv. Jakuba přestavěný na popud Marie Terezie (foto autor)

Obr. 52*: Plán c. k. vojenského vozatajského skladiště u Týna nad Vltavou*, kresba na plátně vytvořená někdy po roce 1831 (Městské muzeum v Týně nad Vltavou)

Obr. 53: Inzerát o pronájmu dvorce Velký Depot uveřejněný v Národních listech (*Národní listy.* Praha, 9. 6. 1901, roč. 41, č. 157, s. 16.)

Obr. 54: Statek Velký Depot, fotografie Jana Švehly z 30. či 40. let 20. století (Městské muzeum v Týně nad Vltavou)

Obr. 55: Statek Velký Depot (dům č. p. 283), stav k roku 2008 (Archiv Ing. Pavla Juříka)

Obr. 56: Forma (Fig. 1) a nabijáky různých velikostí (Fig. 3, 5-8) využívané k plnění raket, ilustrace z roku 1765
(BLÜMEL, Johann Daniel. *Deutliche und Gründliche Anweisung zur Lust-Feuerwerkerey*. Straßburg: König, 1765.)

Obr. 57: Sousoší Kalvárie, fotografie asi z 20. let 20. století (Městské muzeum v Týně nad Vltavou)

Obr. 58: Sousoší Kalvárie po renovaci roku 2020 – zleva: Panna Marie Sedmibolestná, krucifix, sv. Jan Evangelista (foto autor)

Přílohy

Příloha 1:Deníkový záznam hejtmana Schmidta ze 17.-26. srpna 1753

„Den 17. August 1753 in Moldauthein angelangt. Drei Alt-Feuerwerker gesehen, die bei dem am 20. Juni geschehenen Auffliegen des Laboratoriums stark verbrannt, aber wieder kurirt worden. (Es waren 9 Alt-Feuerwerker, 22 Jung-Feuerwerker, 1 Korporal und 17 Büchsenmeister dabei verunglückt.)“

„Den 18. dem Herrn Feldmarschalllieutenant v. Feuerstein meine Ankunft gemeldet und ihm aufgewartet, von welchem zu Ihre eben angekommene Durchlaucht Fürsten v. Liechtenstein bin verwiesen, allwo mein Recommendationschreiben und Paßport gezeigt auch allhier zu verbleiben die Erlaubniß erhalten.“

„Den 19. bei Herrn Gen. v. Feuerstein zu Mittag gespeist.“

„Den 20. Herrn Oberst Schrembs, Ulyssen (soll wahrscheinlich Achilles heißen, da wohl einer dieses aber nicht jenes Namens existirt hat), Feuerstein und Oberstlt. Schüller mich produzirt.“

*„Den 22. sind die k. k. Majestät unter Losfeuerung von 112 Kanonenschüssen und Paradirung des Fürsten v. Liechtenstein, der Generalität und des sämmtlichen Artillerie-Korpo einerseits und andererseits von Prinz Picolomini, kommandierenden General v. Braune, Gen.-Major Marschal und dem ganzen Picolomini´schen Regiment empfangen. Abends wurde ein Lustfeuerwerk angezündet, welches einen weitsichtigen Lustgarten vorstellte, an dessen Ende der Tempel der Ehre bei 60 bis 70 Schuh hoch durch **Arte et Marte** bewacht u. Alles gerieth wohl, nur wurde vor Allerhöchter Ankunft das Parterre unversehens entzündet, und es kam kein anderer Unglücksfall vor, als daß ein Musketier durch eine herabfallende Lustkugel und zwei Postillons durch Ueberfahren von den Chaisen zu Tode geworfen und gefahren wurden. Besonders schön war der Bischofshof, wo des Kaisers Majestät soupirte, durch Feuerwerk geschmückt.“*

„Den 23. in der Frühe verfügte sich Ihre Majestät wieder ins Lager. Man fing sogleich mit sechs 6pfündigen und sechs 3pfündigenKanonen nach einer aufgeworfenen sogenannten Epaulements-Batterie geschwind und richtig zu feuern an, und schoß in jeder Minute mit jedem Stück 5 bis 7 Mal, und mit 1200 Schüssen den mittleren Merlon völlig zusammen. Man warf aus 6pfündigen Mörsern blind in 9 Minuten 40 Bomben. Aus 12pfünd. Haubitzen übte man sich auch mit Granaten ein gewisses Ziel zu erreichen. Mit zwei Petarden warf man zwei große Thore über den Haufen.“

„Den 24. wurden Morgens alle Anstalten zu den künftigen Exerzitien gemacht. Man zeigte den Vortheil des Rikoschettschießens, indem man mit 40 Schleuderschüssen 4 auf der Face eines Hornwerks stehende Laffeten seitwärts zusammenschoß und zwar aus 6pfündigen Falkaunen. Man sprengte die auf dem Ravelin angelegte Bresch-batterie, daß die darauf stehenden 4

Kanons in den Graben fallen mußten. Seitwärts des Lagers war ein kleiner Platz mit 12 Minen von 1, 2 bis 3 Kammern unterminirt, welche alle nach einander auf gegebenes Zeichen gesprengt wurden, davon einige guten Effekt hatten, einige aber kaum sich hoben. Endlich bei anfangender Dämmerung wurden aus einem versenkten Kessel 6 120pfündige, 6 60pfündige und 6 bis 30pfündige gefüllte Bomben mit einem Feuer geworfen, wovon bei verschiedenen Knall und Fall eins war, verschiedene aber erst nach langem Umwühlen krepirten. Es wurden selbigen Tages verschiedene bairische Offiziers abgewiesen und einige ungenannte arretirt und abgeführt, andere aber als suspekt examinirt."

„Den 25. schoß man aus 6pfündigen Falkaunen fast 400 Schritt weit, aus 3pfündigen Regimentsstücken fast 300 Schritt Kartätschen, Trauben und Hagel mit hölzernen, blechenen und tuchenen Büchsen, mit hölzernen und eisernen Spiegeln, mit eisernem und bleiernem Schrot geschwind ohne Tempo jederzeit nach auf 120 Schritt aufgerichteten Brettern, welche untenher völlig dadurch zersetzt und zerlöchert wurden. Man schoß dann nach eben diesen Brettern mit 3pfd. gefüllten Granaten, welche sie theils auch durchlöcherten, theils über den Haufen warfen und danach die weiter hingesetzten Wände zwei- bis dreimal durchfuhren und endlich durch ihre Zersprengung noch Schaden verursachten. Man warf aus einem erhabenen Kessel aus 120pfdg. Steinmörsern Steinkugeln, Steinkörbe mit Spiegeln, welche aber wegen ihrer hohen Elevation fast die auf der Batterie Stehenden getroffen hätten, ferner versetzte und aufgekittete Granaten, so aber meist in der Luft zersprangen, sodann Körper von 30 Granaten und schließlich den sogen. Nachtigallkörper, so auf dem ganzen Felde zerstreut brünstig brannten und endlich zersprangen."

„Den 26. wurde von der Batterie mit zwei halben Karthaunen, zwei Nothschlangen und vier Quartierschlangen nach dem Merlon des Epaulements, nach ausgestopften Männern und der Scheibe scharf geschossen, welche alle in einer halben Stunde zusammenlagen. Aus vier 120pfündigen Böllern wurden geworfen scharfe und versetzte Bomben, Leuchtkugeln, welche nach 10 Minuten langer Leuchtung auf bis 500 Schritt zuletzt mit oben, seit- und unterwärts ausfahrenden Schlägen durch eine Granate gesprengt wurden, sodann Karkassen, welche mit Granaten versetzt waren, so mit weißem Feuer nach 12 bis 14 Minuten Brand endlich zersprangen. Nicht minder wurden aus vier 60pfündigen Böllern gleiche Operationes gemacht. Aus zwei 12pfdg Haubitzen wurden Granaten geworfen, die mit sogen. Wachteln versetzt waren und zwischendurch in Blech gefaßte mit eisernem und bleiernem Schrot gefüllte Büchsen. Aus vier 18pfdg. und acht 8pfdg. Haubitzen wurde verschiedenes heftige Feuerwerk mit untermengten Schlägen und Granaten geworfen und geschossen, so zum Anzünden eigentlich diente. Nachdem aber auf gegebenem Trommelschlag seitwärts zu gehen beordert, so vermuthe, daß die Bomben sonder Anwendung der Brandröhren oder einiges Feuer seien geworfen worden. Alle diese Verrichtungen wurden mit vieler Ordnung vorgenommen und das viele und ordentliche Feuer gewährte einen angenehmen Anblick. Wie man nachgehends erfuhr, waren vier sächsische und zwei baierische Offiziere, die dem Schießen beizuwohnen gekommen waren, in Prag abgewiesen worden."

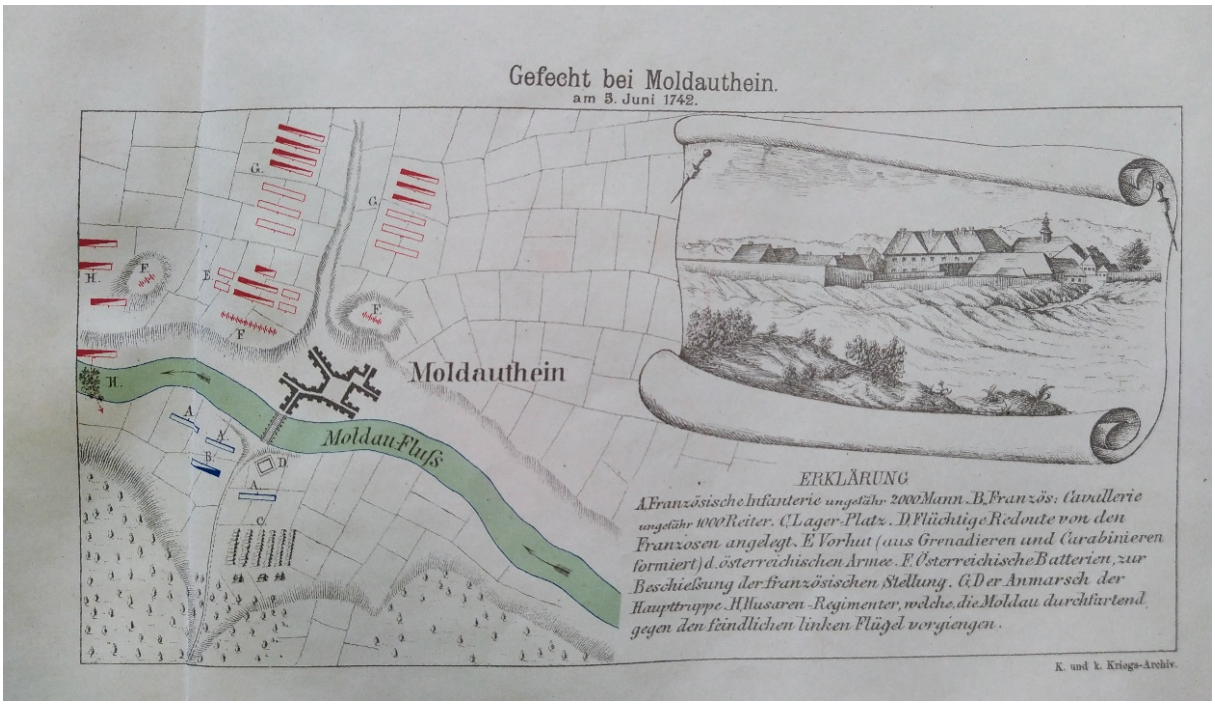

Obr. 1: Plánek rakousko-francouzské šarvátky u Týna nad Vltavou 5. června 1742

Obr. 2: Reprodukce rytiny zobrazující prusko-rakouskou bitvu Týna nad Vltavou 9. října 1744

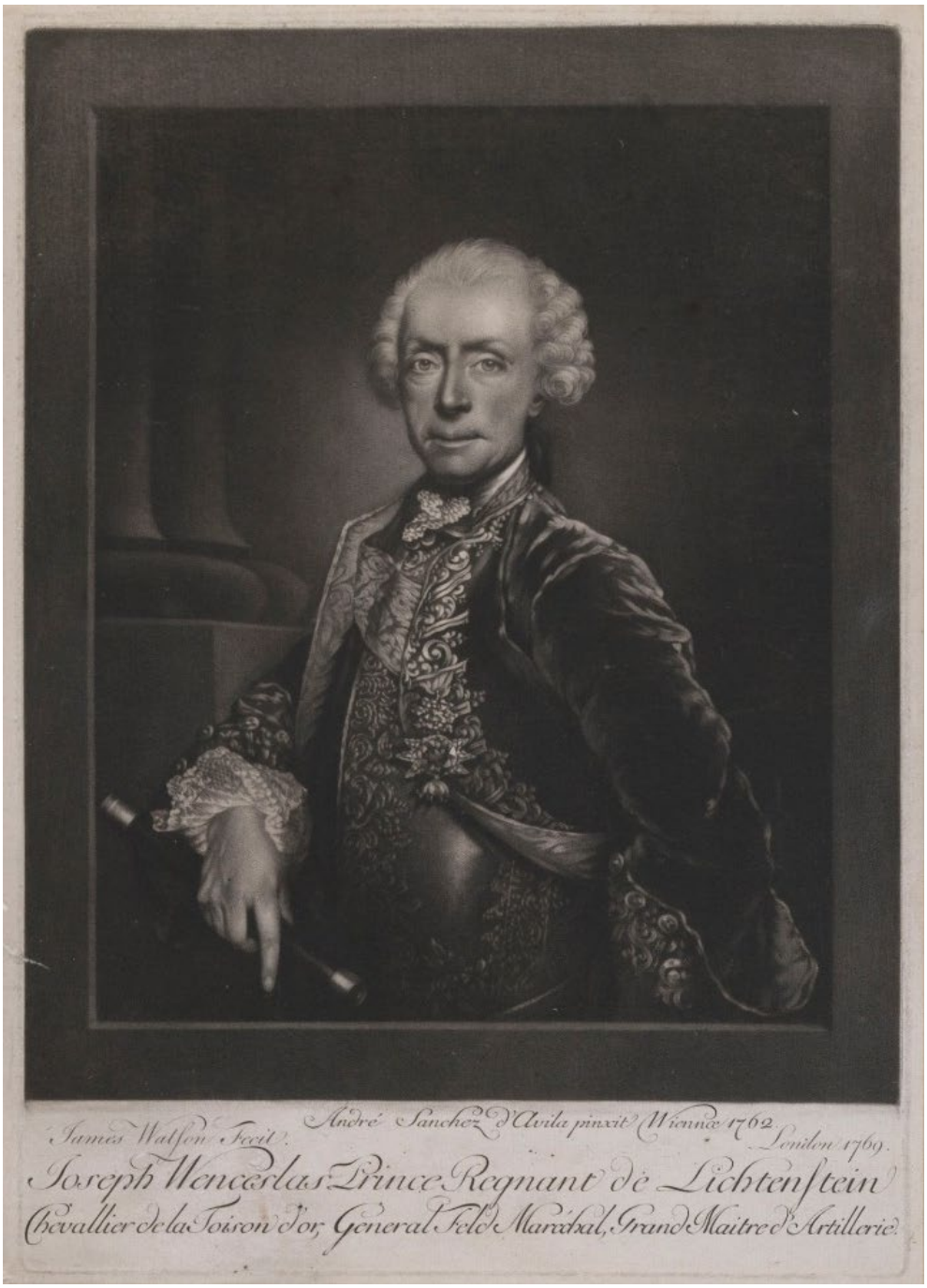

Obr. 3: Vrchní velitel dělostřelectva Josef Václav z Liechtensteina, rytina podle kresby z roku 1762

Obr. 4: Titulní strana třetí části knihy Artillerie poručíka Franze von Rubli

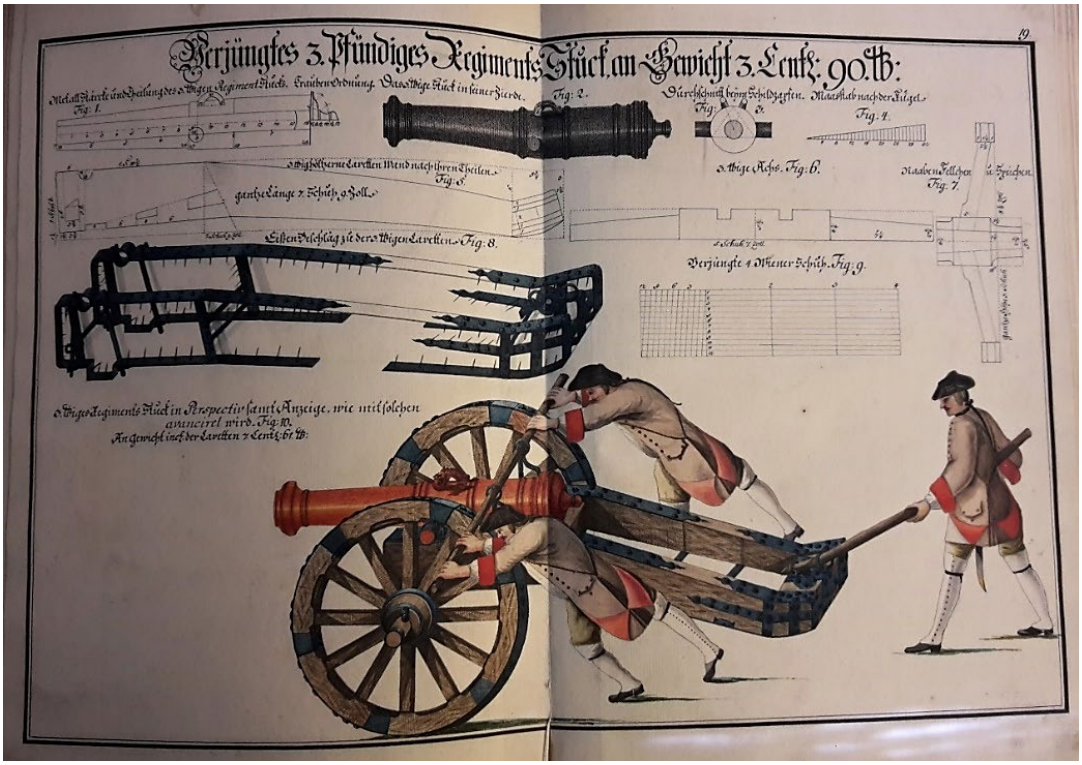

Obr. 5: Dělostřelci přesouvající 3liberní polní dělo, kresba Franze von Rubli

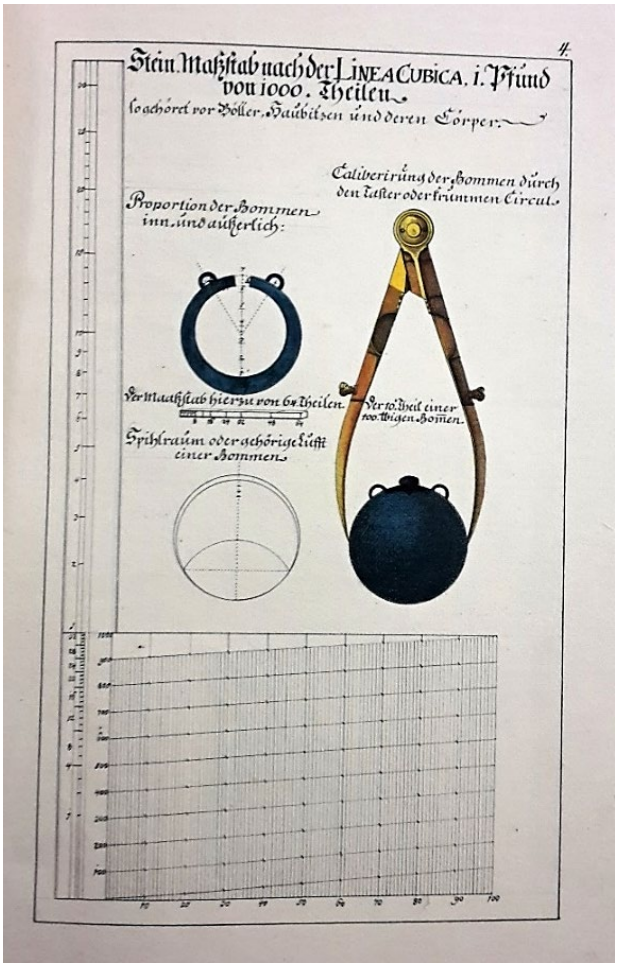

Obr. 6: Výrobní výkres moždířové bomby udávající její přesné rozměry doplněné několika měřítky

OESTERREICHISCHE ARTILLERIE

Oberstuckhauptmann 1734 | Büchsenmeister | Stabsofficier der Feldartillerie 1748 | Artillerie Fuselier 1758

Obr. 7: Staré uniformy dělostřelců a nové, zavedené v rámci Liechtensteinovy reformy

Obr. 8: Františčina huť, součást komplexu národní technické památky Stará huť u Adamova

Obr. 9. Zámek v Rudolfově u Českých Budějovic, bývalé sídlo Artillerie-Corps-Schule

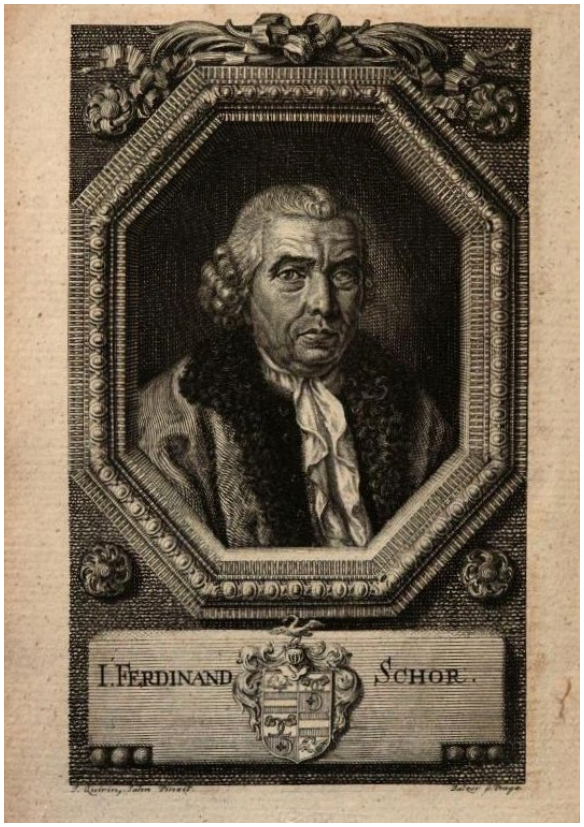

Obr. 10: Johann Ferdinand Schor, pravděpodobný autor plánů dělostřeleckého cvičiště u Týna nad Vltavou

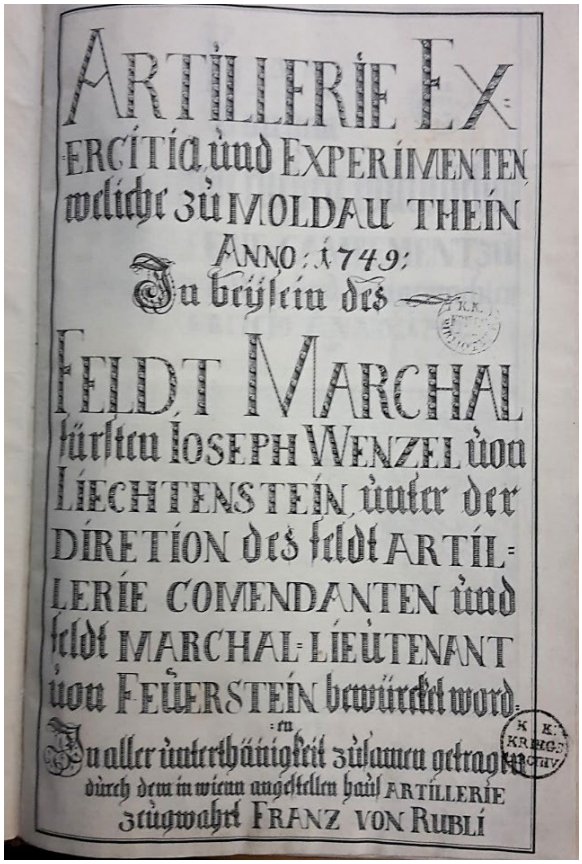
ARTILLERIE EX-
ERCITIA und EXPERIMENTEN
welche zu MOLDAU THEIN
ANNO: 1749:
Zu beyseyn des
FELDT MARCHAL
fürsten Joseph WENZEL von
LIECHTENSTEIN, unter der
DIRETION des feldt ARTIL-
LERIE COMENDANTEN und
feldt MARCHAL-LIEUTENANT
von FEUERSTEIN bewürcket word:
Zu aller unterthänigkeit zusamen getragen
durch dem in wienn angestellen haus ARTILLERIE
zeugwahrt FRANZ VON RUBLI

Obr. 11: Rukopis Franze von Rubli o dělostřeleckých cvičeních a experimentech u Týna nad Vltavou roku 1749

Obr. 12: Plán dělostřeleckého cvičiště u Týna nad Vltavou ze cvičení roku 1749
(A: tábor, B-F: baterie, G: epolement, H: minové pole, I: prachárna, K: sklad rekvizit, L: laboratoř, M: polygon)

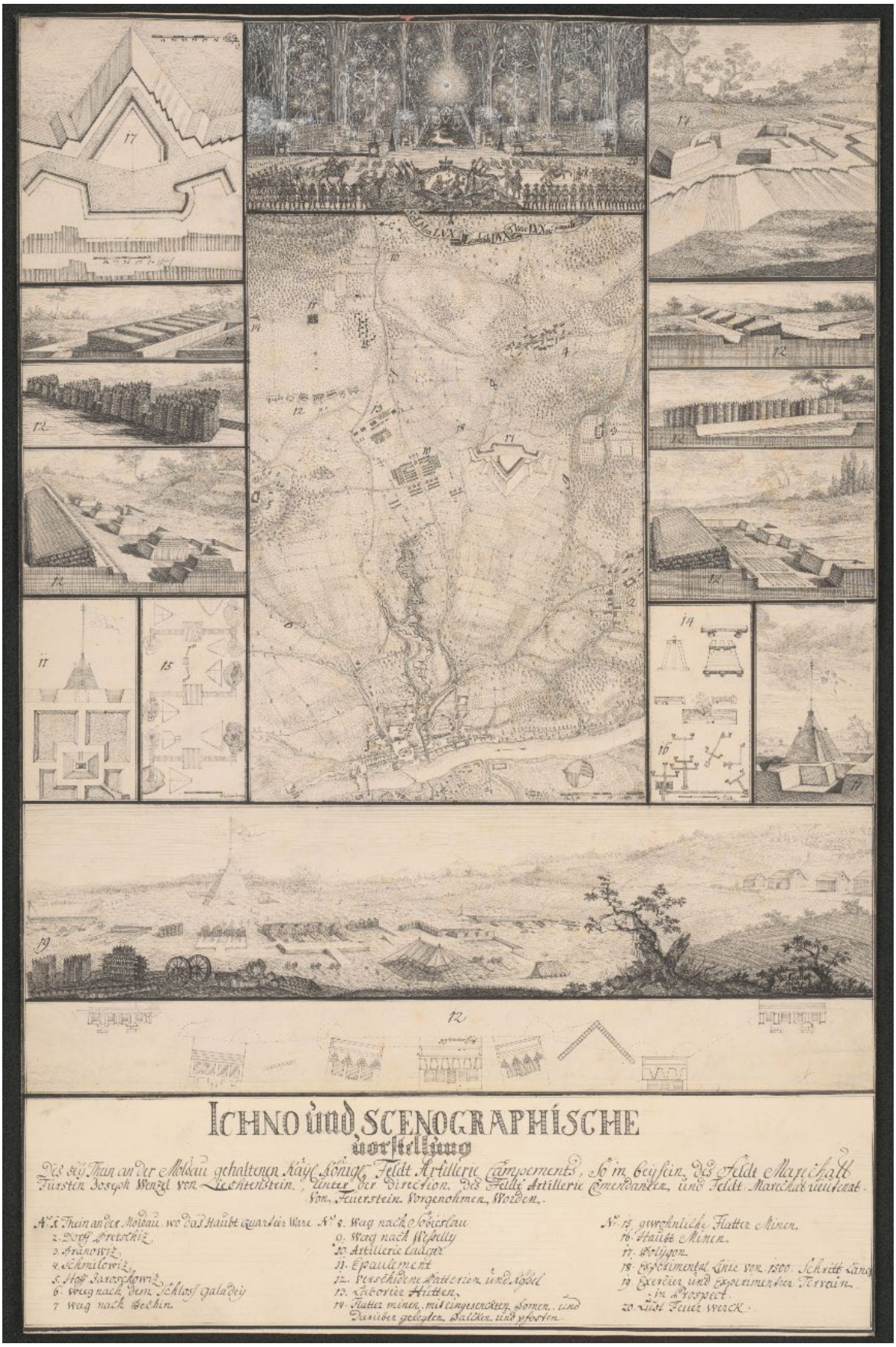

Obr. 13: *Ikonografické a scénografické představení tábora císařské královské polní artilerie vydržovaného u Týna nad Vltavou*, plánek Václava Callota zobrazující cvičení roku 1749

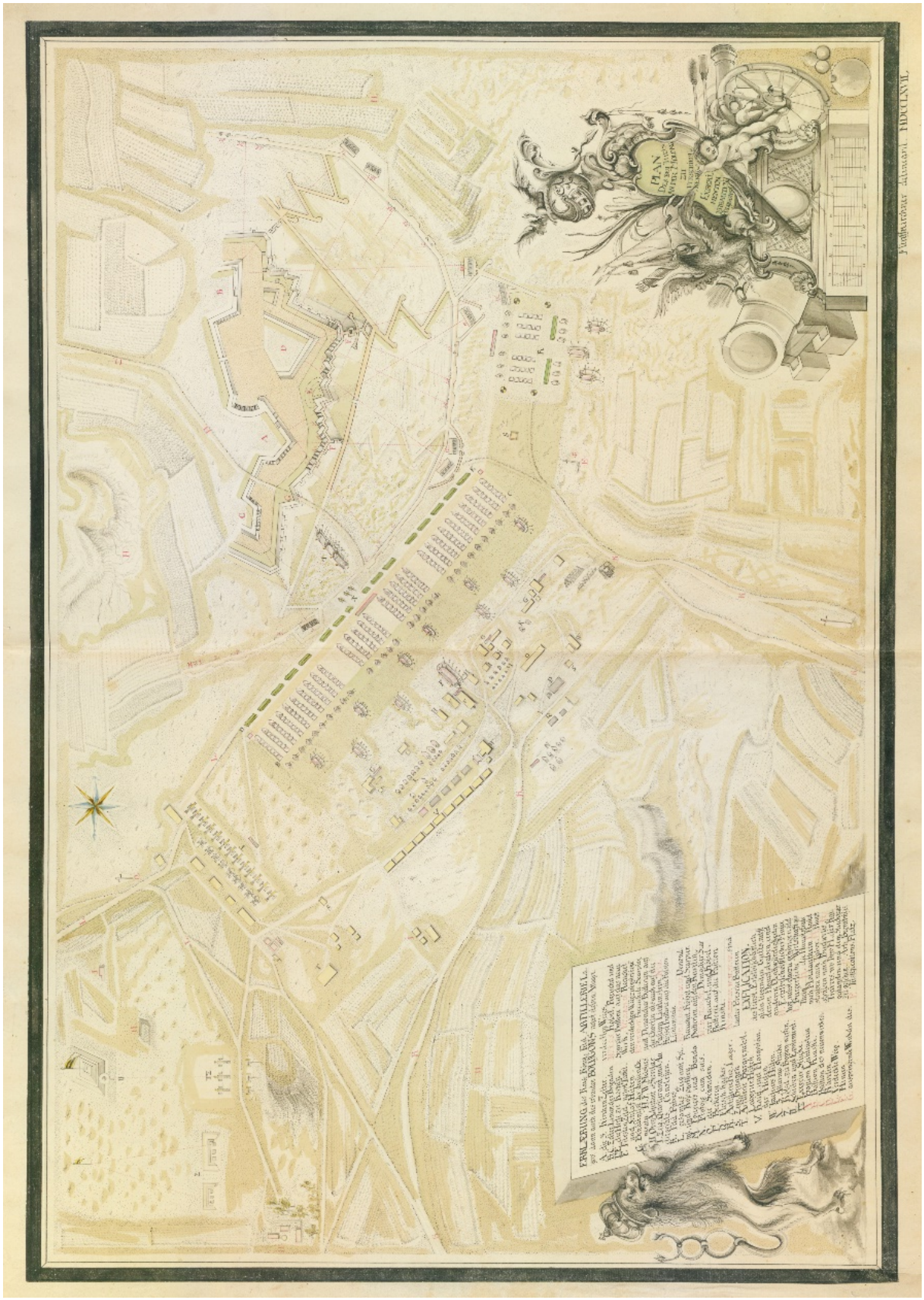

Obr. 14: *Plán polygonu u Týna nad Vltavou vybudovaného k různým pokusům* včetně tábora a epolementu během cvičení roku 1766, kresba z následujícího roku

Obr. 15: Dělostřelecké cvičiště na mapě I. vojenského mapování (1764-1767 v Českém království)

Obr. 16: Detail *Situačního plánu vltavotýnských hor spolu s městy Týnem nad Vltavou a Bechyní* vytvořeného vojáky 1. dělostřeleckého pluku roku 1784. Mapa zachycuje stav těsně po zrušení dělostřeleckého cvičiště.

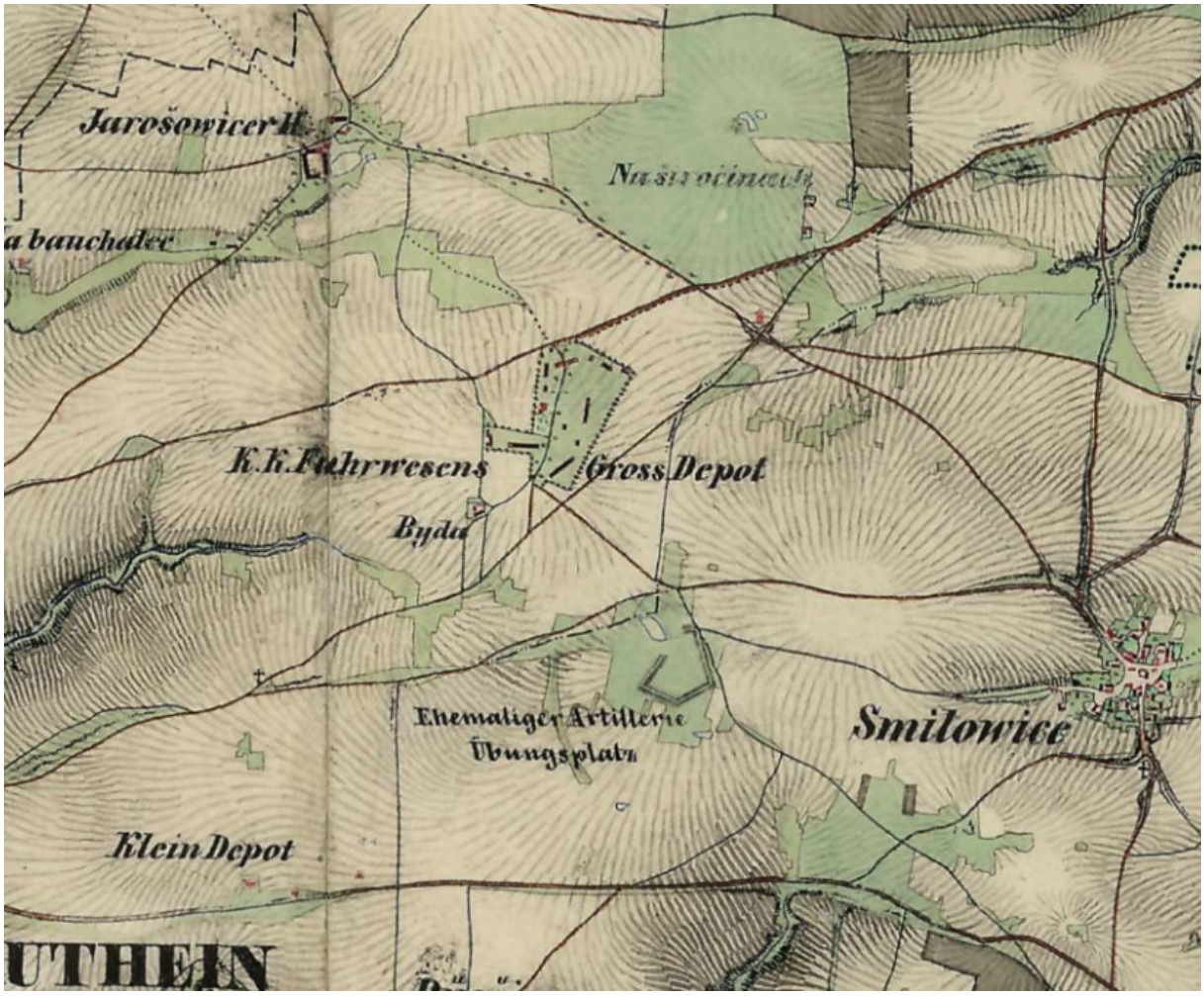

Obr. 17: Areál vozatajského skladiště Velký Depot a bývalého dělostřeleckého cvičiště na mapě II. vojenského mapování (1842-1853)

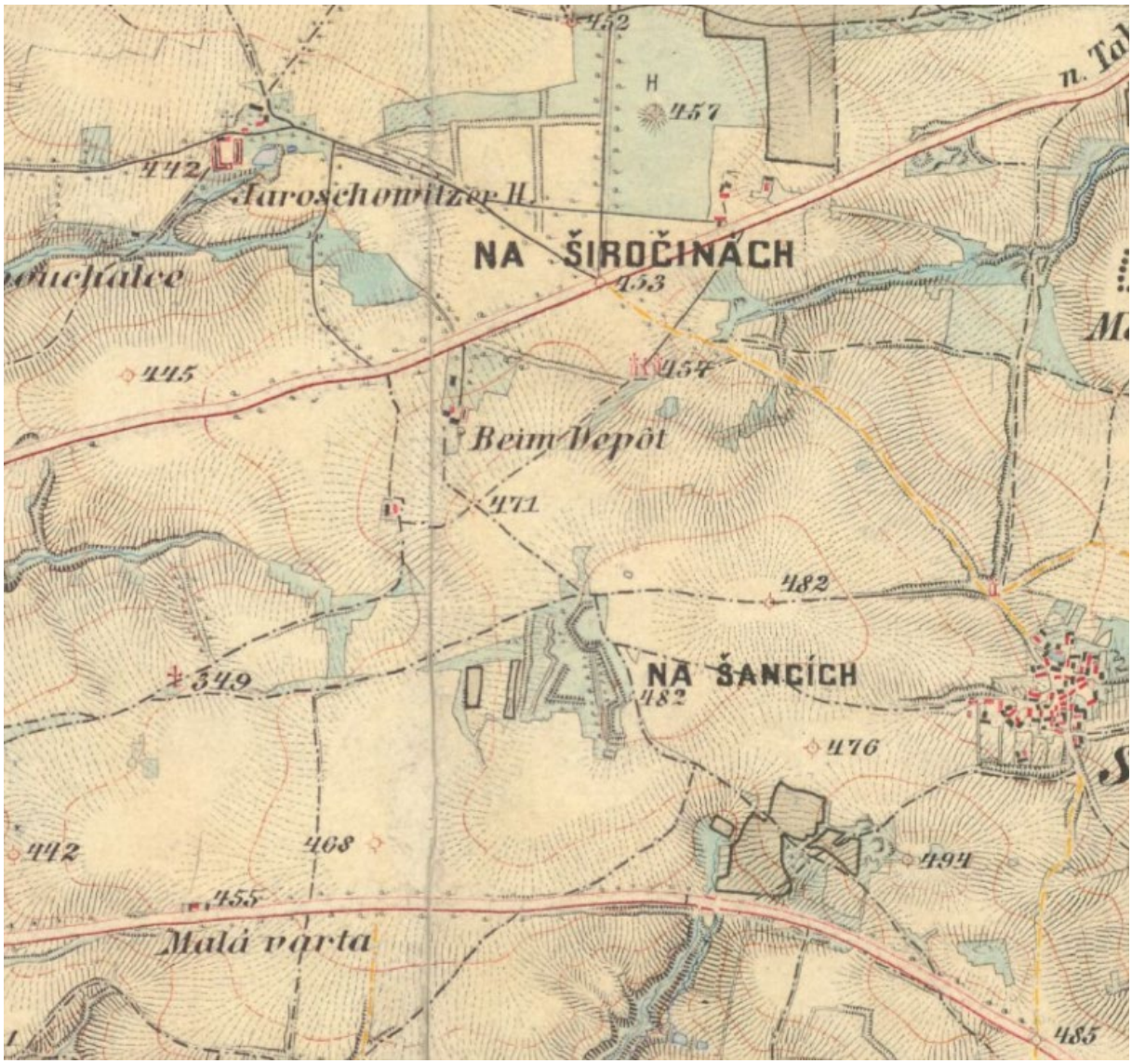

Obr. 18: Areál bývalého dělostřeleckého cvičiště a vozatajského skladiště u Týna nad Vltavou na mapě III. vojenského mapování z roku 1877

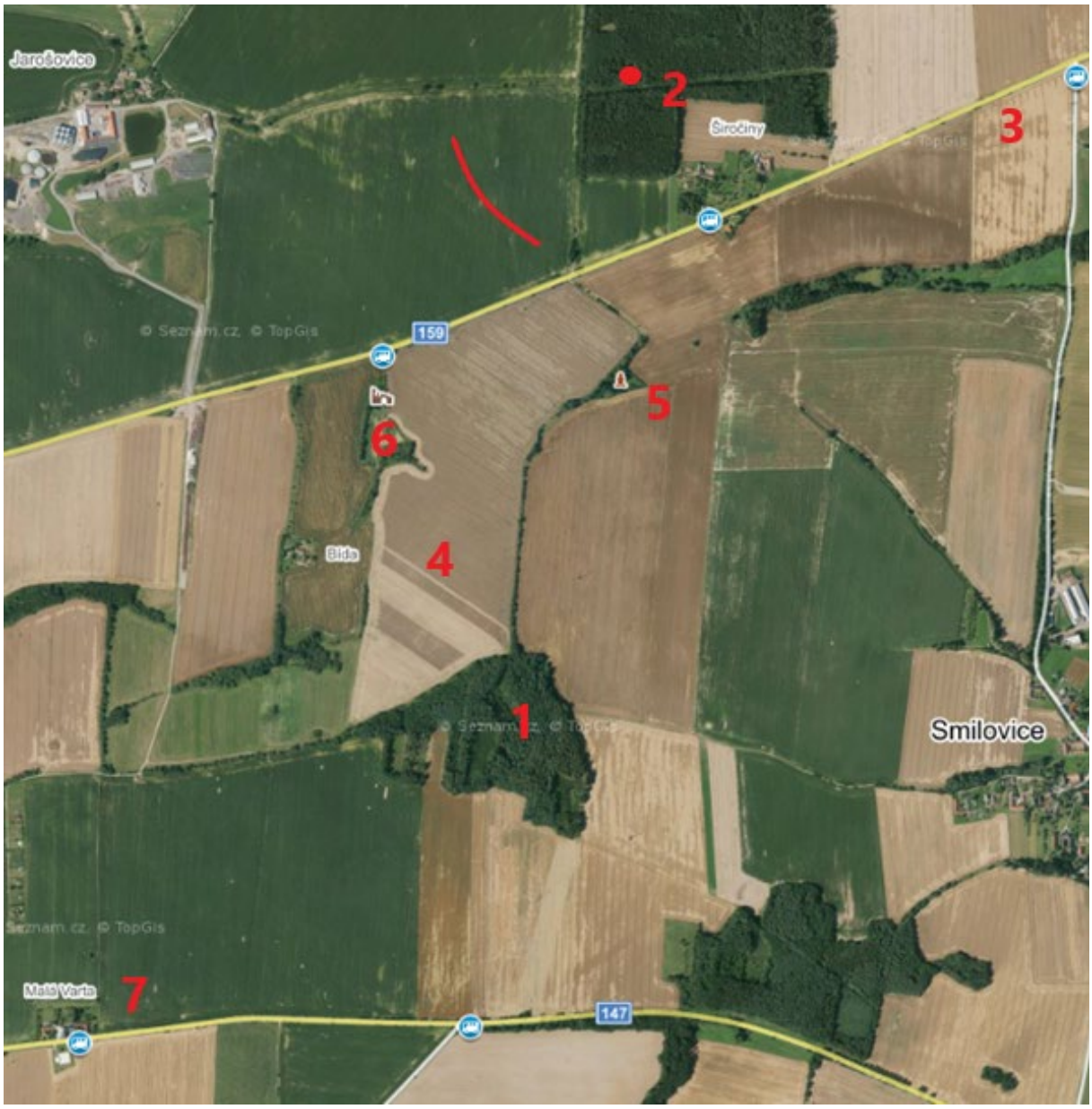

Obr. 19: Letecký pohled na areál bývalého dělostřeleckého cvičiště a vozatajského skladiště
(1: polygon, 2: epolement s bateriemi, 3: hlavní minové pole, 4: tábor, 5: sousoší Kalvárie, 6: Velký Depot, 7: Malý Lager)

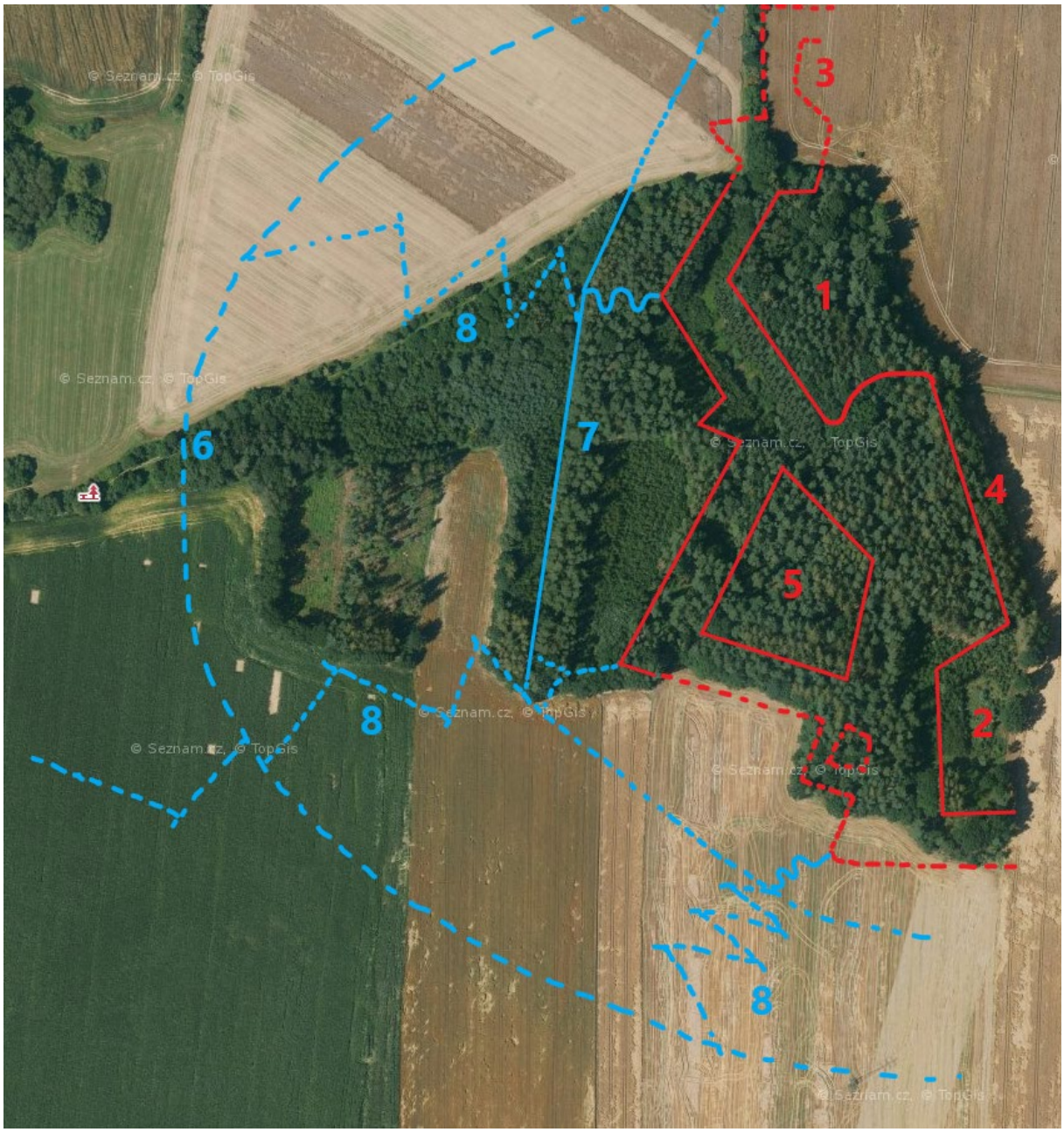

Obr. 20: Letecký snímek polygonu s vyznačenými částmi
(1: bastion Liechtenstein, 2: bastion Kinský, 3: bastion Callot, 4: kurtina, 5: ravelin, 6: druhá paralela, 7: třetí paralela, 8: sapy)

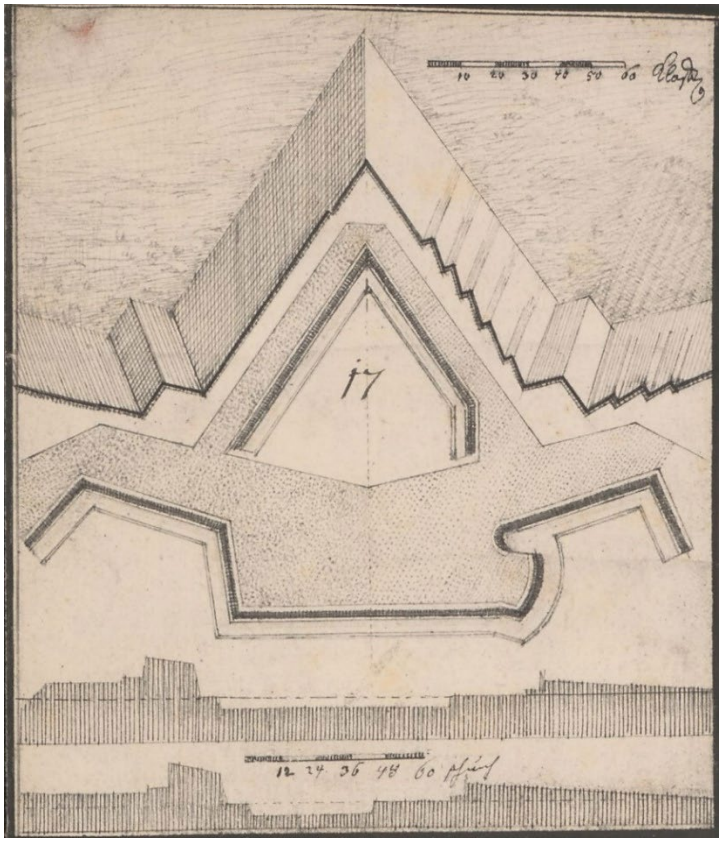

Obr. 21: Půdorys polygonu a jeho průřez roku 1749, detail obr. 14

Obr. 22: Pohled na polygon roku 1749, detail obr. 14

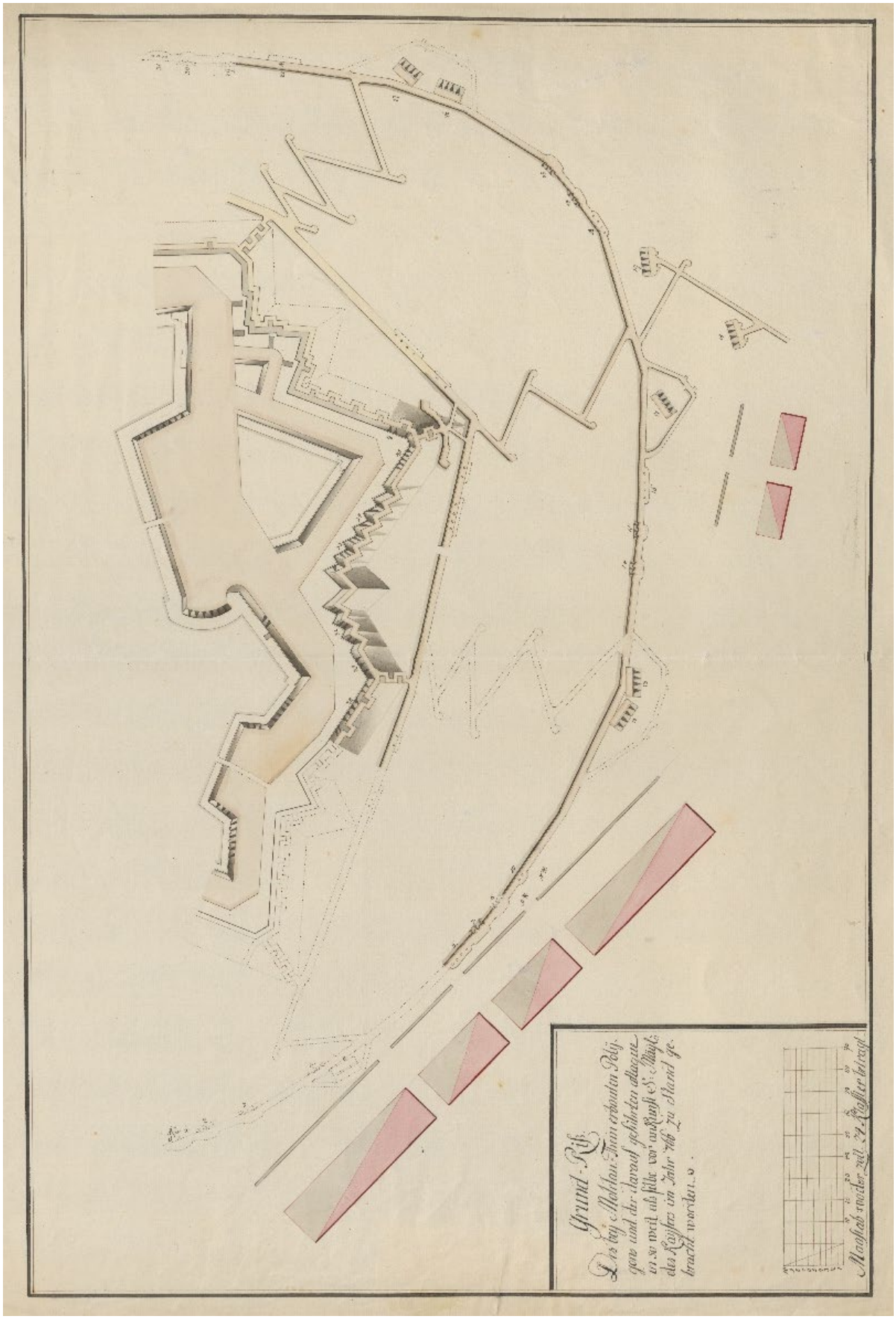

Obr. 23: *Půdorys polygonu vybudovaného u Týna nad Vltavou a na něj vedeného útoku jako toho uskutečněného před příjezdem Jeho Veličenstva císaře roku 1766*, zde již zobrazen třetí bastion

Obr. 24: Severní část bastionu Liechtenstein

Obr. 25: Jižní část bastionu Liechtenstein

Obr. 26: Jedna ze střílen bastionu Liechtenstein

Obr. 27: Severní strana bastionu Kinský

Obr. 28: Pohled zvnějšku a zevnitř polygonu na kurtinu mezi bastiony Liechtenstein a Kinský

Obr. 29: Pevnostní brána v kurtině mezi bastiony Liechtenstein a Kinský

Obr. 30: Cesta vedoucí z brány v kurtině k ravelinu, po obou stranách krytá valy

Obr. 31: Severní strana ravelinu a příkop před ním

Obr. 32: Vnitřní část ravelinu s výborně zachovalými ochozy a krytou cestou

Obr. 33: Třetí paralela na úpatí glacisu polygonu

Obr. 34: Úsek sapy ke kryté cestě před bastionem Liechtenstein, pohled od třetí paralely

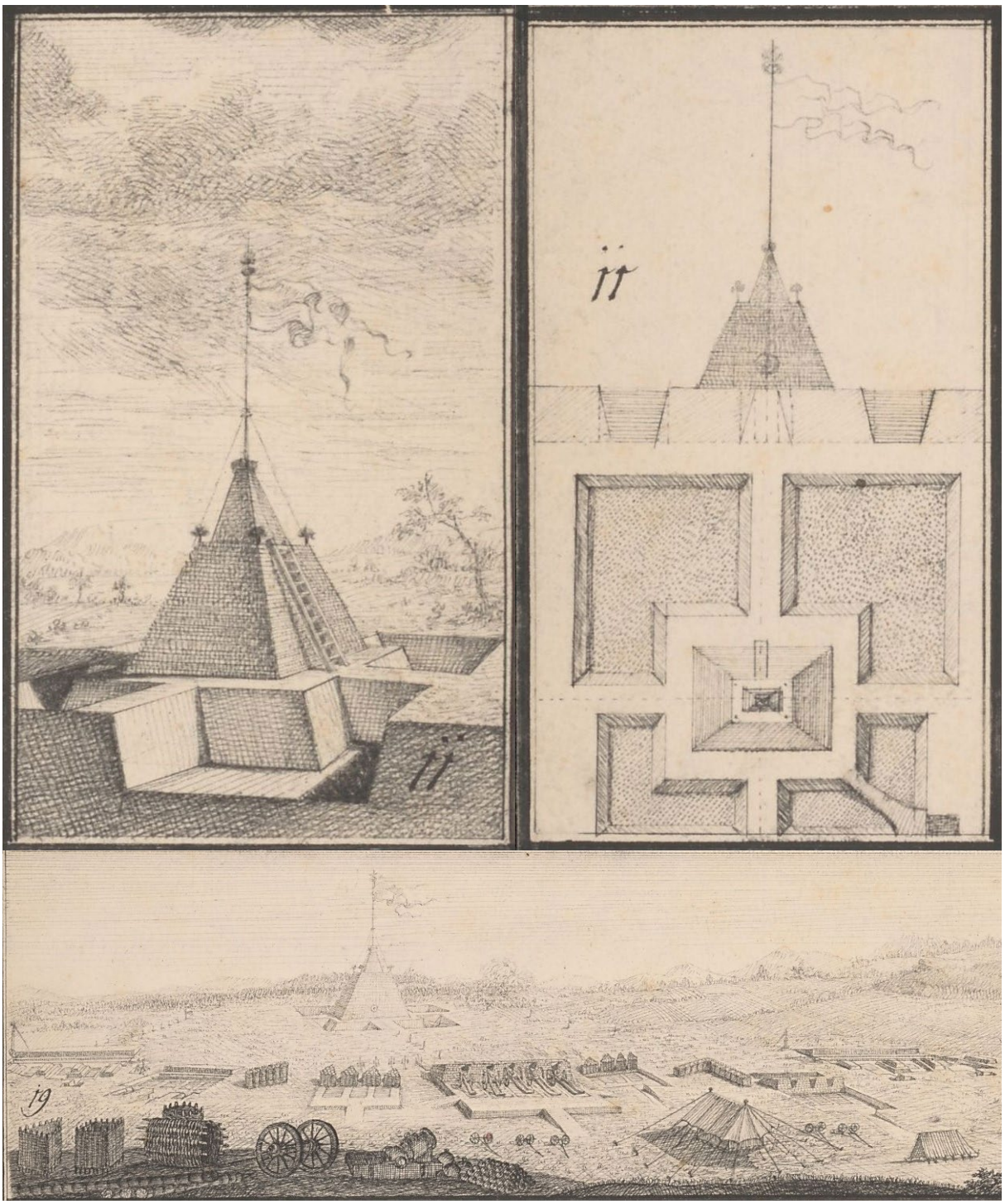

Obr. 35: Epolement, jeho půdorys, průřez a celkový pohled včetně baterií v roce 1749, detail obr. 14

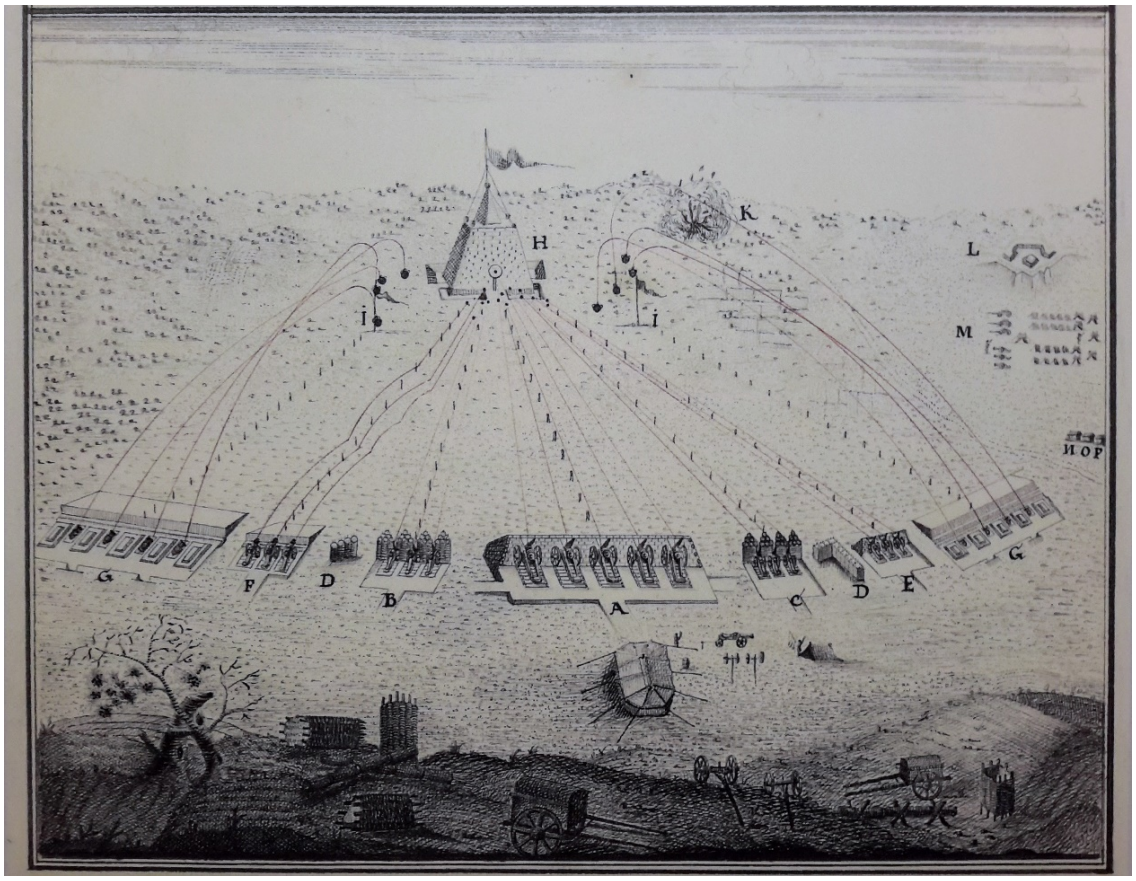

Obr. 36: Epolement a baterie s naznačenými liniemi střelby v roce 1749, kresba Franze von Rubli

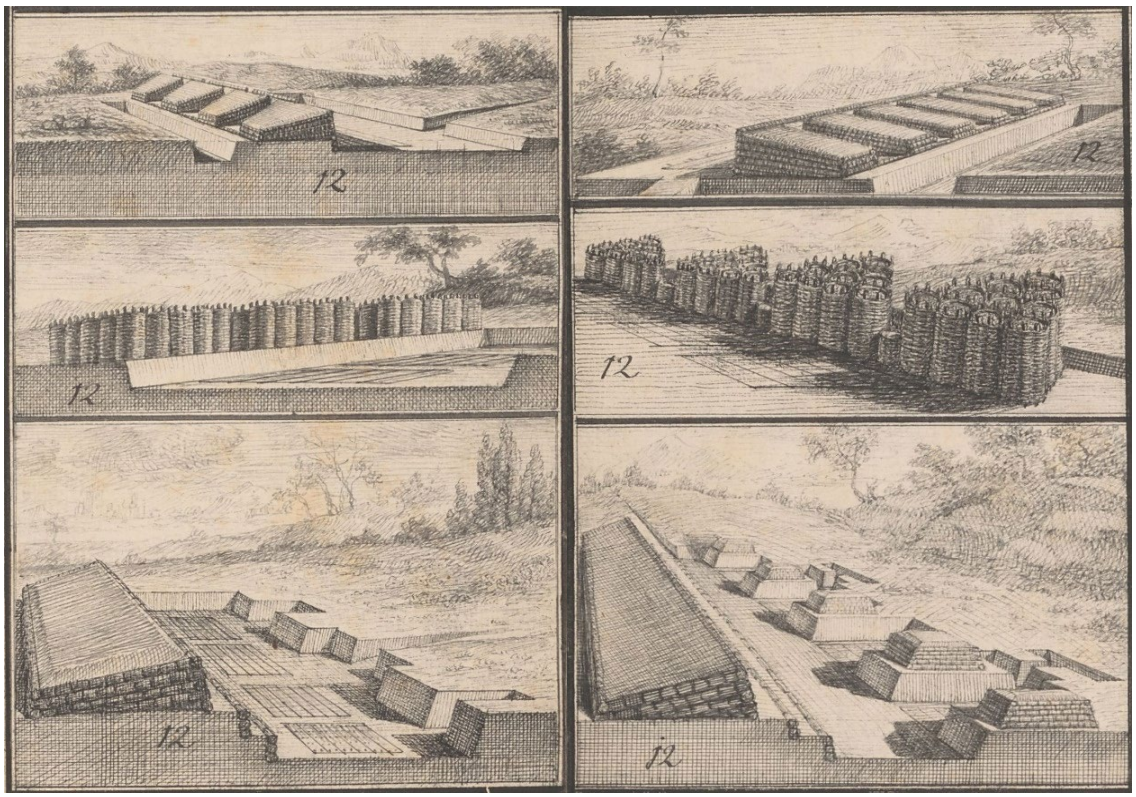

Obr. 37: Bližší pohled na baterie před epolementem, detail obr. 14

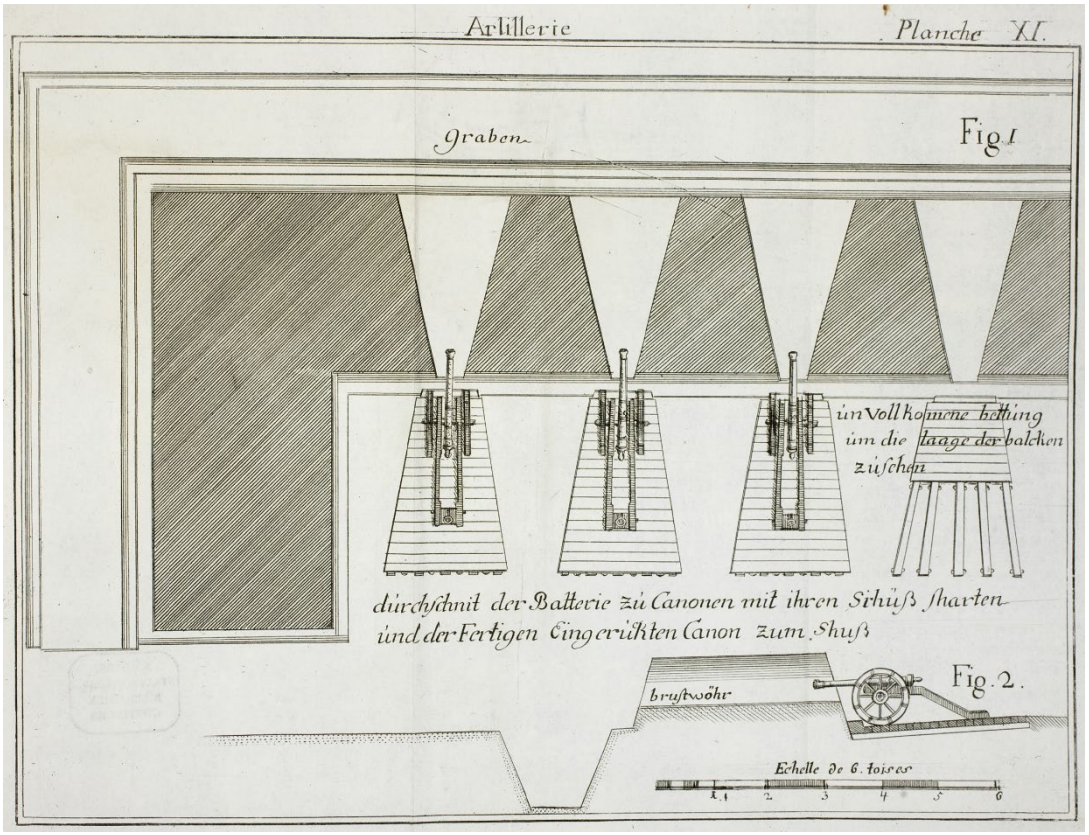

Obr. 38: Děla umístěná v palebné pozici v baterii, ilustrace z roku 1766

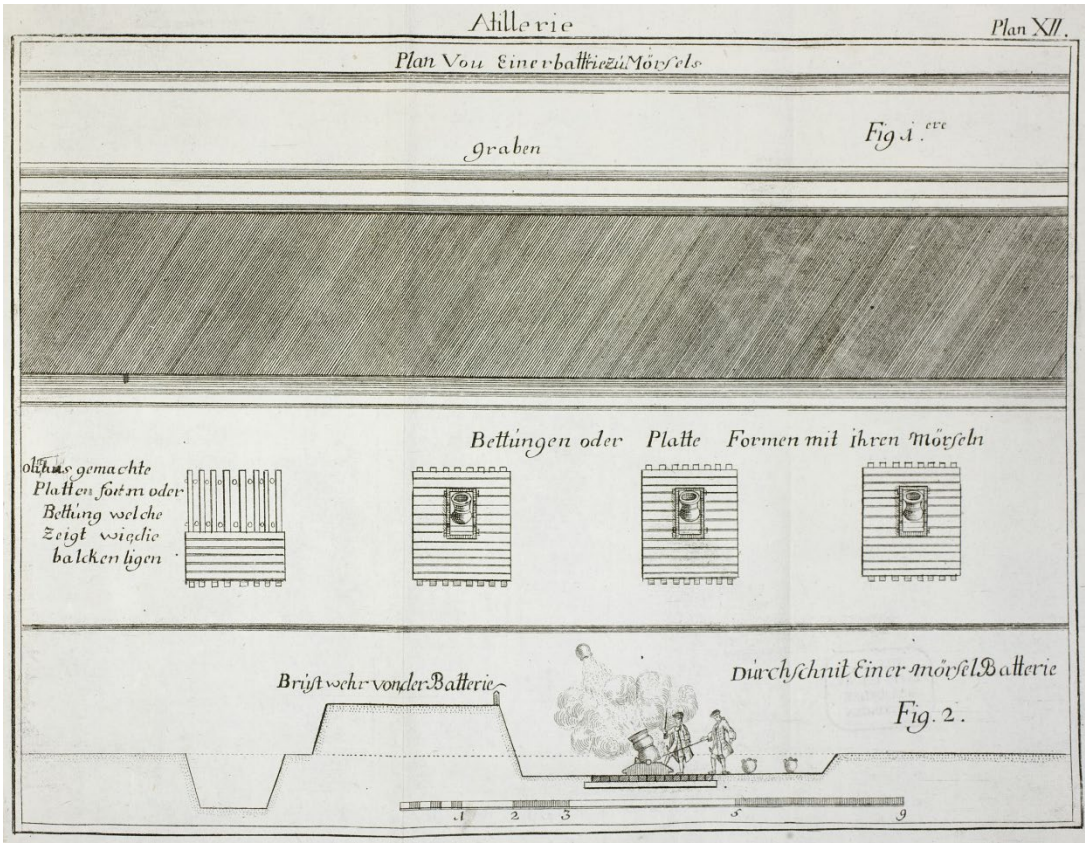

Obr. 39: Moždíře umístěné v palebném postavení v kotli, ilustrace z roku 1766

Obr. 40: Dnešní podoba epolementu

Obr. 41: Linie střelby v terénu vyznačené v mapě

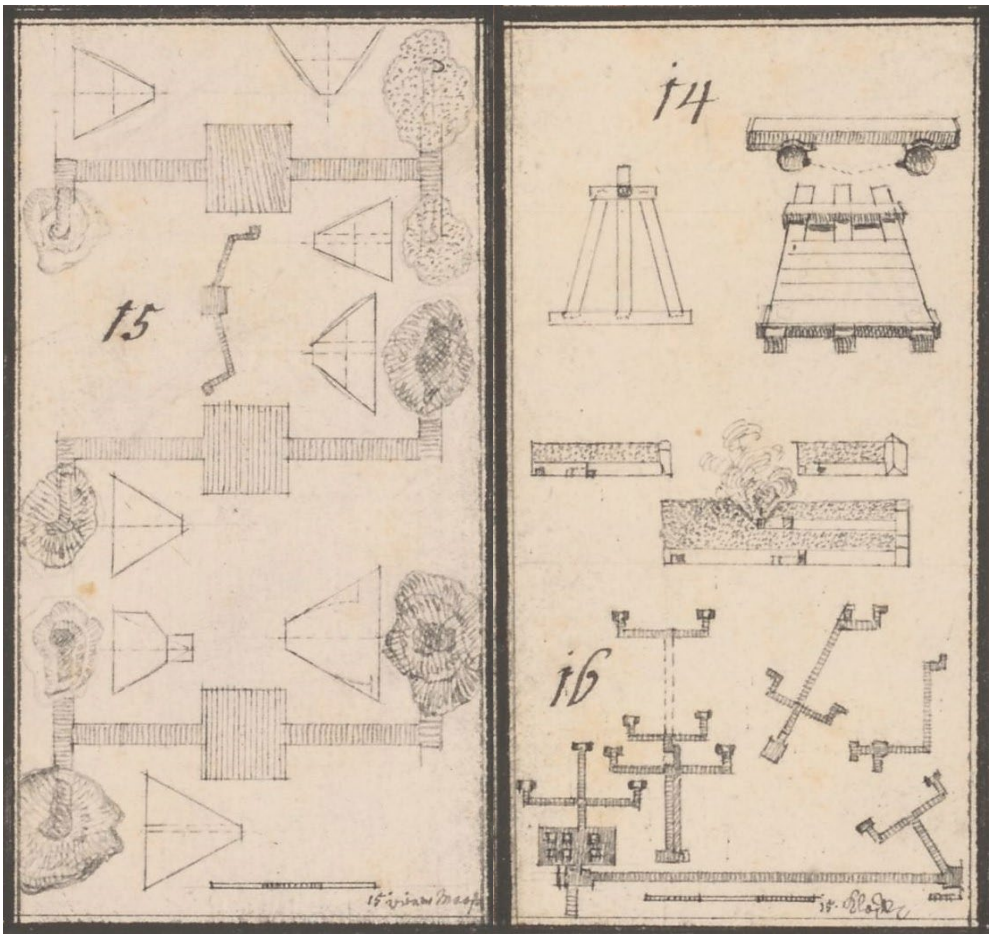

Obr. 42: Flatter Minen s dřevěným poklopem (14), obyčejné Flatter Minen (15) a klasické miny (16) na minových polích dělostřeleckého cvičiště roku 1749, detail obr. 14

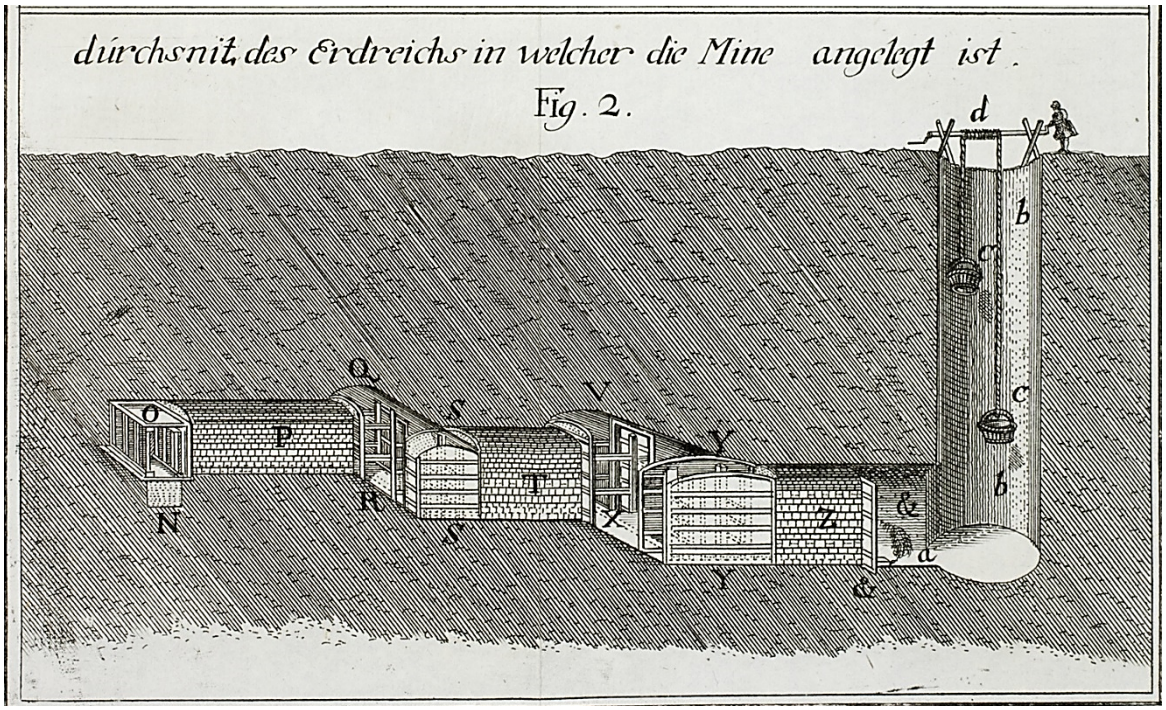

Obr. 43: Tunel, do něhož byly ukládány miny, ilustrace z roku 1766.

176 *III. Wirkung frei entzündeten Pulvers, Minen.*

Bei Versuchen zu Moldauthein 1754 u. 1755 mit überladenen Minen erhielt man folgende Resultate:

Ladung der Mine in W. Pfunden.	Ladung des Erdreichs.	Widerstandslinie wirkliche in Schuhen.	Widerstandslinie der Ladung entsprechende.	Halbmesser des Trichters.
			′ ″	′ ″
48			8 9	8 8
60			9 6	9 ·
72			10 1	10 3
84	70·3	8	10 7	11 6
96			11 1	11 9
108			11 6	12 2
120			11 11	13 ·
480	81	16	18 1	20 4
In Verdun 1759 mit				
3500	81	14′ 5″	35′ 1″	32′

mit einer unterirdischen Wirkung gegen Gallerien von 60′.

In Moldauthein 1754 gesprengte schwach geladene Mine.

24	70·3	8′	7′	—

bildete einen 3′ hohen Hügel.

Obr. 44: Výsledky minérských pokusů u Týna z let 1754 a 1755, údaje z příručky pro důstojníky dělostřelectva z roku 1839

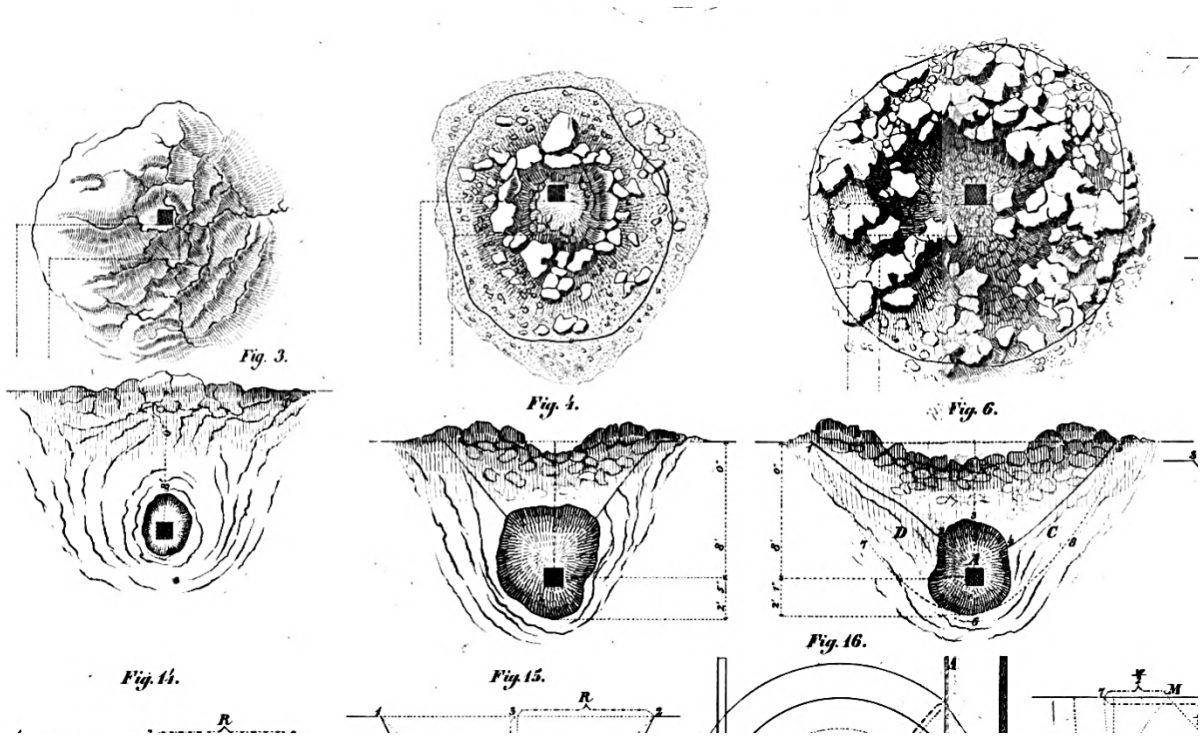

Obr. 45: Nákresy účinků miny č. 1 (Fig. 3), č. 3 (Fig. 4) a č. 5 (Fig. 6) z minérských cvičení v letech 1754 a 1755

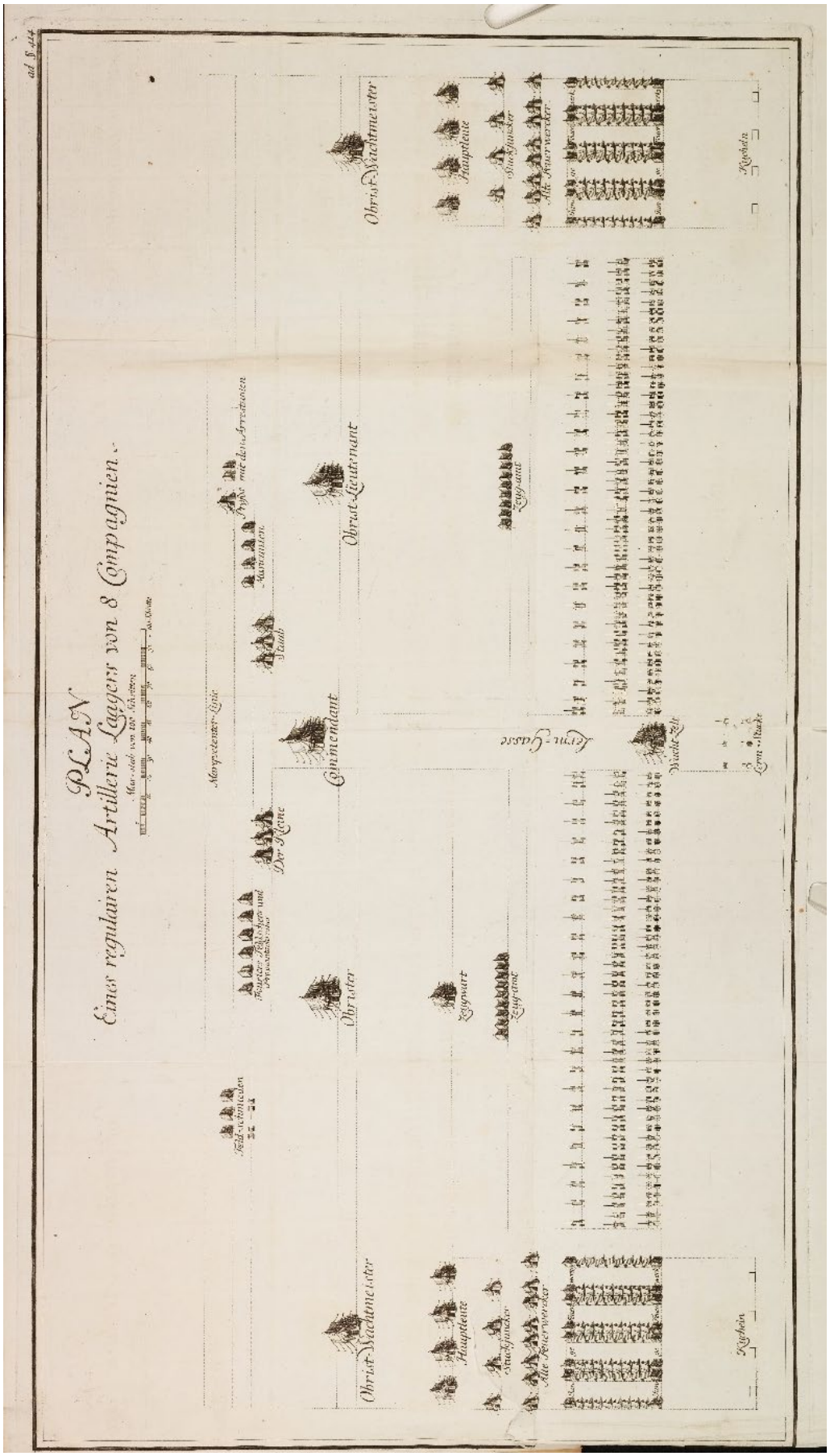

Obr. 46: Vzorový plán dělostřeleckého tábora podle *Reglementu* z roku 1757

Obr. 47: Pohled na dělostřelecký tábor a polygon u Týna z roku 1749, v pozadí stany, v popředí typické dřevěné boudy, detail obr. 14

Obr. 48: Ohňostroj u příležitosti prvního cvičení roku 1749, detail obr. 14

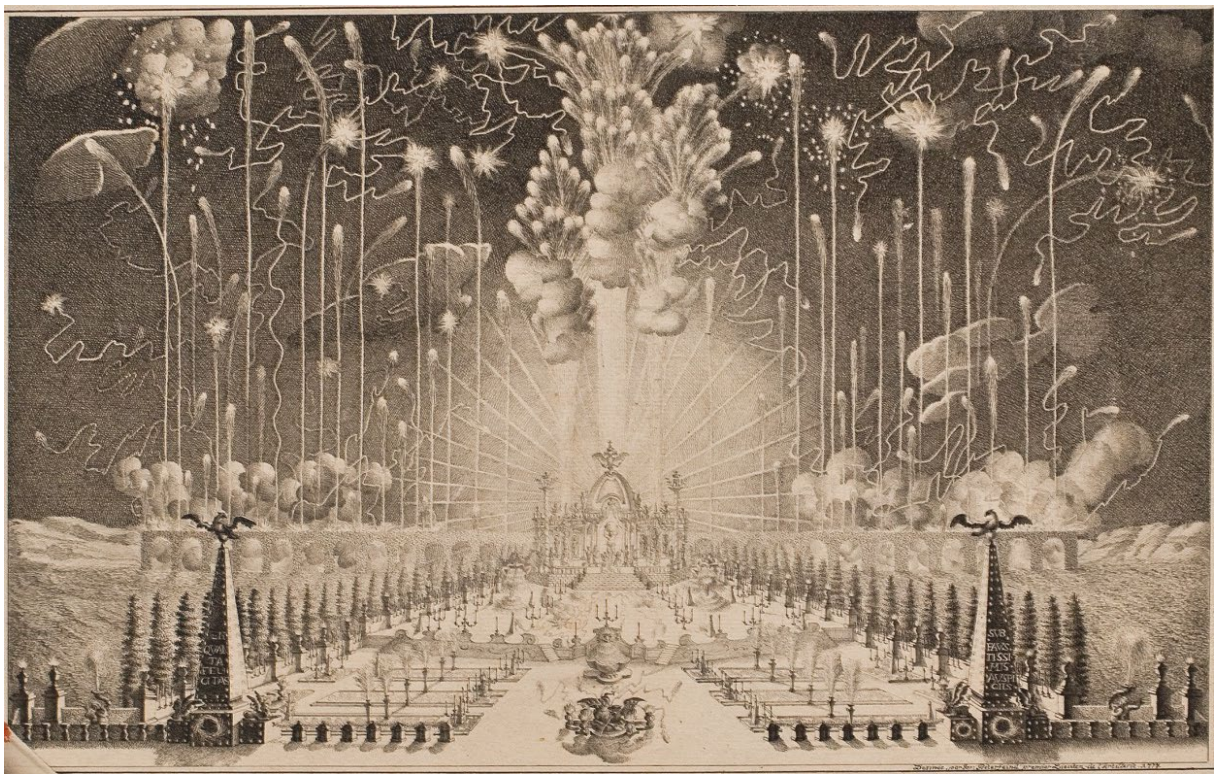

Obr. 49: Velkolepý ohňostroj odpálený 22. srpna 1753 na počest Marie Terezie a Františka Štěpána Lotrinského, rytina Josepha Peterfeinda z roku 1777, vytvořená zřejmě podle starší předlohy

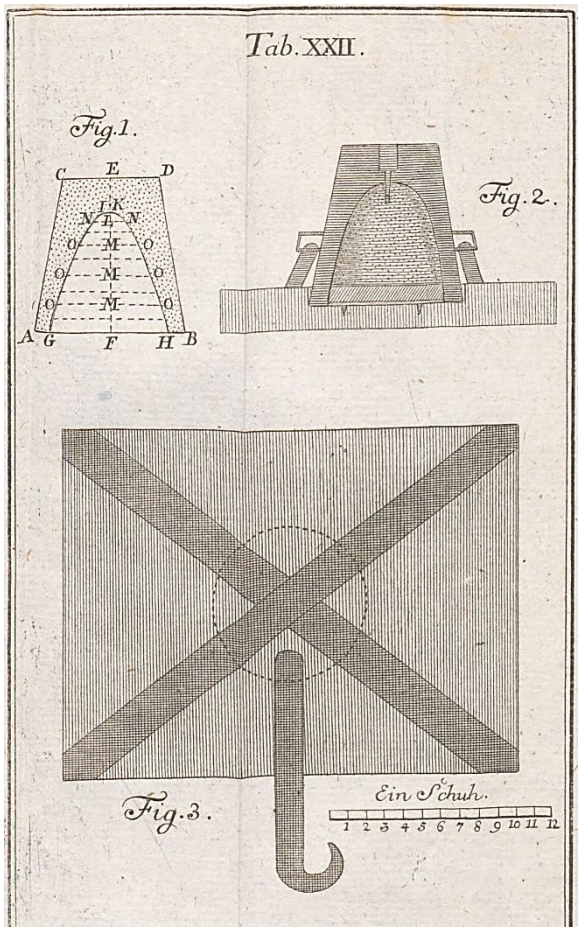

Obr. 50: Schéma petardy používané prolomení brány dobývané pevnosti, ilustrace z roku 1760

Obr. 51: Vltavotýnský kostel sv. Jakuba přestavěný na popud Marie Terezie

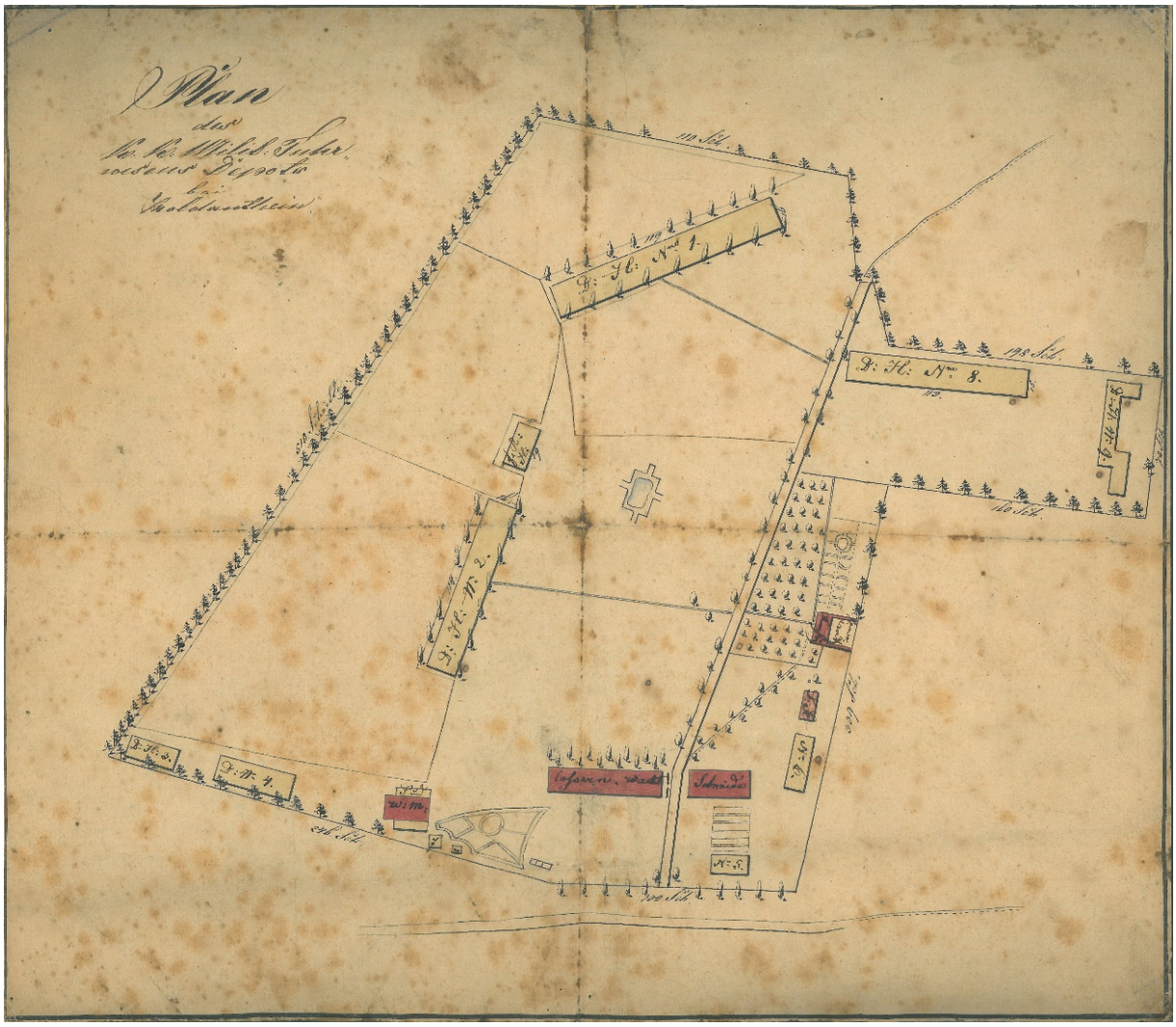

Obr. 52*: Plán c. k. vojenského vozatajského skladiště u Týna nad Vltavou*, kresba na plátně vytvořená někdy po roce 1831

Pronájem dvorce.

Městská obec Týn nad Vltavou pronajme jí právem vlastnickým patřící dvorec, zvaný „Depôt“ v Týně nad Vltavou, s veškerými obytnými a hospodářskými staveními a pozemky vesměs scelenými ve výměře:

45 jiter	377	čtv. sáhů	rolí
7 jiter	1479	čtv. sáhů	luk
	615	čtv. sáhů	zahrad
1 jitro	1029	čtv. sáhů	pastvin
	979	čtv. sáhů	rybníků a jiných
úhrnem 55 jiter	1216	čtv. sáhů	čili 32 ha, 8 arů a 88 m²,

od 1. října 1901 na dobu 12letou (do 30. září 1913) veřejnou dražbou a nabídkovým (ofertním) řízením.

Veřejná dražba konati se bude na městské radnici v Týně n. Vlt. v pondělí dne 1. července 1901 o 10. hod. dop. a možno až do započetí této dražby podati na shora uvedený nájem i písemné, vlastnoručním podpisem opatřené a zapečetěné nabídky, které buďtež na vnější straně opatřeny nápisem: „Nabídka na nájem dvora „Depôt“ a uvnitř budiž uvedená řádná adresa oferenta, jakož i prohlášení, že týž zná ofertní a dražební podmínky a jim se bezvýminečně podrobuje.

Vadium obnáší 120 K, které vydražitel bude povinen doplniti na příslušnou kauci.

V nájemní podmínky lze nahlédnouti a výpisky z nich si učiniti u podepsaného městského úřadu v obyčejných hodinách úředních.

Připomíná se, že 20 korců pozemků jest oseto jetelem pro příštího nájemce, který může z volné ruky převzíti i letošní sklizeň a okamžité hospodaření.

Městský úřad v Týně nad Vlt.,

dne 5. června 1901.

K. Veselý,
starosta.

14469

Obr. 53: Inzerát o pronájmu dvorce Velký Depot uveřejněný v Národních listech

Obr. 54: Statek Velký Depot, fotografie Jana Švehly z 30. či 40. let 20. století

Obr. 55: Statek Velký Depot (dům č. p. 283), stav k roku 2008

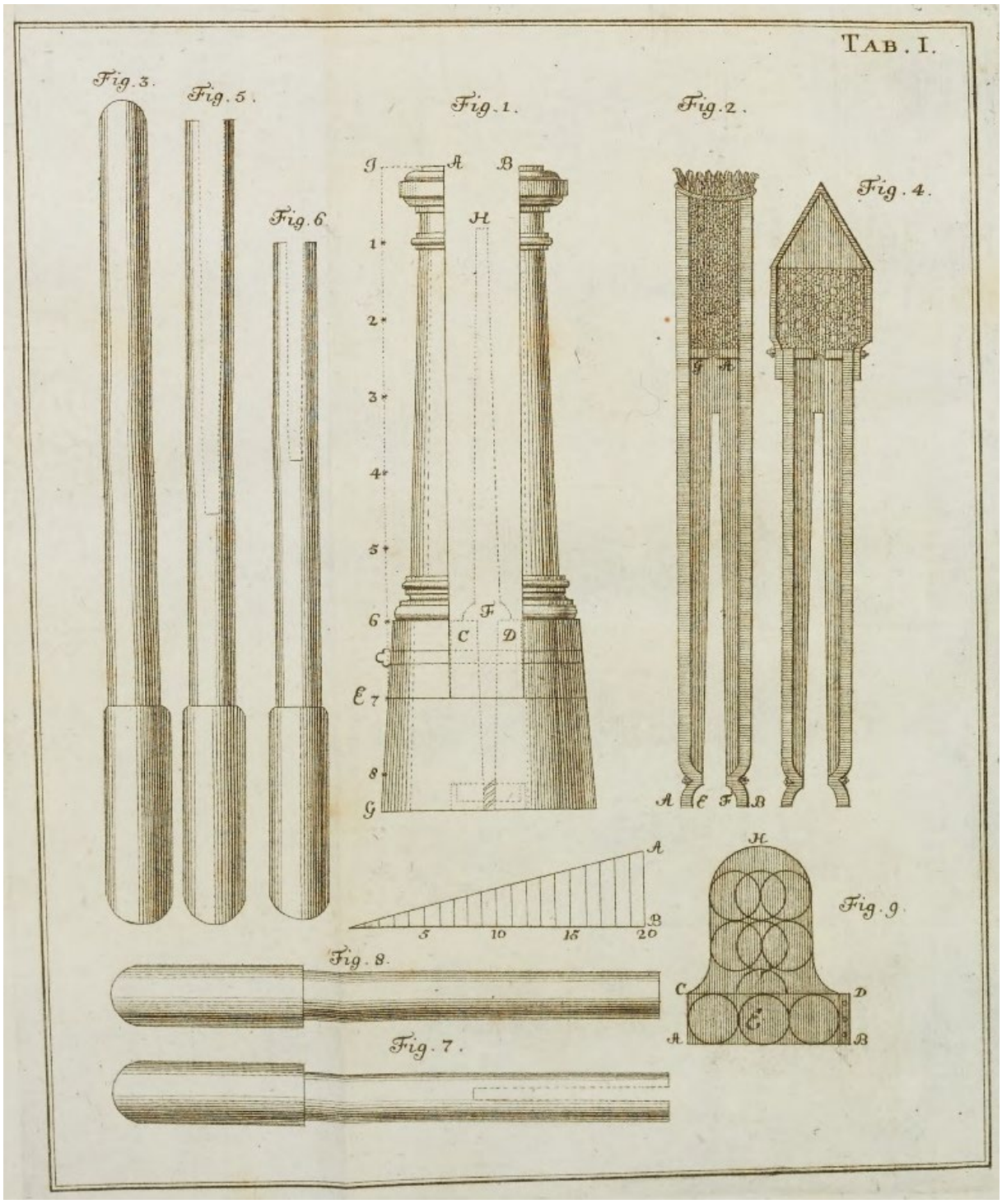

Obr. 56: Forma (Fig. 1) a nabijáky různých velikostí (Fig. 3, 5-8) využívané k plnění raket, ilustrace z roku 1765

Obr. 57: Sousoší Kalvárie, fotografie asi z 20. let 20. století

Obr. 58: Sousoší Kalvárie po renovaci roku 2020 – zleva: Panna Marie Sedmibolestná, krucifix, sv. Jan Evangelista